

**Metodický pokyn č. 4/2019
k archivnímu zpracování
účetních materiálů**

Čj. MV- 172323-1/AS-2019

OBSAH**Číslo stránky**

1. ÚVOD	4
1.1. Okruh působnosti	4
1.2. Důvod vydání metodiky	4
1.3. Vazba na Základní pravidla pro zpracování archiválií a na právní normy	4
4. Struktura metodiky	5
2. VYSVĚTLENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	5
3. DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ	19
4. SITUACE PŘED PŘEVZETÍM DO ARCHIVU A VÝBĚR ARCHIVÁLIÍ	20
4.1. Praxe při nakládání s dokumenty u původce	20
4.2. Akvizice a provádění výběru archiválií obsahujících účetní záznamy	23
4.2.1. Základní požadavky a současné právní normy	23
4.2.2. Základní hlediska při výběru při skartačním řízení	24
4.2.3. Zvláštní hlediska při výběru účetních dokumentů	26
4.2.4. Specifické problémy při přejímání archiválií	27
5. ZPRACOVÁNÍ ÚČETNÍHO MATERIÁLU	29
5.1. Postup před zahájením zpracování	29
5.2. Vnitřní skartace	29
5.3. Vlastní zpracování účetního materiálu	30
6. ARCHIVNÍ POPIS	31
6.1. Úroveň popisu a vnitřní struktura účetního materiálu	31
6.2. Typy účetních materiálů a účetních fondů	37
6.3. Specifické problémy popisu účetního materiálu	52
7. POPIS PŮVODCE (PŮVODCŮ) – viz metodiky k archivnímu zpracování jednotlivých typů archivních fondů	56
8. REJSTŘÍKY – viz metodiky k archivnímu zpracování jednotlivých typů archivních fondů	56
9. POUŽITÁ LITERATURA	57
10. AUTOŘI	60
11. NABYTÍ ÚČINNOST	60
PŘÍLOHA 1 – Typy účetních materiálů a účetních fondů v tabulkové podobě	61

PŘÍLOHA 2 – Přehled základní literatury a právních norem k účetnictví a účetním materiálům v jednotlivých typech archivních fondů	66
1. Účetnictví všeobecně	67
2. Ústřední úřady a orgány, jejich odborné organizace a zařízení	71
3. Politická správa mimo ústřední orgány; samospráva všech stupňů a její orgány, ústavy a podniky	72
4. Národní výbory a jimi zřízené organizace	76
5. Podniky, finanční ústavy	80
6. Družstevní organizace, JZD, velkostatky, zemědělské a lesní podniky	88
7. Nemocenské, zdravotní, úrazové, penzijní pojišťovny a léčebné fondy	91
8. Politické strany, odborové organizace, společenské organizace 1848–1990, kulturní a vědecké ústavy a zařízení, církevní instituce	92

1. ÚVOD

1.1. Okruh působnosti

- A) Cílem tohoto metodického pokynu je vytvořit obecné vodítko pro výběr a archivní zpracování účetního materiálu a informovat o základních zásadách, které by měl přítom archivář respektovat.
- B) Definici účetnictví lze dle Pavly Slavičkové vyjádřit jako logicky uspořádanou soustavu účetních záznamů, vedených za účelem poskytování poptávaných (výsledkových) informací pro potřeby uživatele či vlastníka daného ekonomického subjektu, jakož i (zejména v poslední době) pro potřeby třetí osoby. Touto osobou je např. stát z důvodu daňových a statistických.¹ S pomocí současných právních norem² můžeme účetnictví charakterizovat i jako svébytný informační systém, vzájemně propojených peněžních, popřípadě také naturálních ukazatelů, s jejichž pomocí lze:
- 1) ověřovat jejich správnost a pravdivost účetní evidence
 - 2) efektivně řídit a kontrolovat hospodaření daného subjektu
 - 3) sestavovat srozumitelné výkazy o hospodářských výsledcích v podobě rozdílu mezi majetkem a cizími zdroji, výnosy a náklady, příjmy a výdaji.³

Vedle těchto svých primárních úkolů informují účetní záznamy také o kulturní, sociální i politické stránce života společnosti.⁴

1.2. Důvod vydání metodiky

Důvod vydání metodiky vychází z předpokladu, že navzdory existenci různých účetních systémů, popsanych v literatuře, lze pro výběr a archivní zpracování účetních dokumentů⁵ stanovit minimální obecné zásady. Účetní materiál je velice rozmanitý, a proto se tato metodika snaží podat pouze nesporné, všeobecně platné a v praxi prověřené teze, vhodné k řešení problémů, které mohou při práci s ním vyvstat. Jinak odkazuje na literaturu a právní normy.⁶

1.3. Vazba na Základní pravidla pro zpracování archiválií a na právní normy

Předložená metodika vychází z aktuálních Základních pravidel pro zpracování archiválií. Jejich pasáže zde nejsou opakovány, neboť se předpokládá, že je každý s touto normou

¹ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou : v českých zemích od středověku do počátku 18. století*. Dolní Břežany : Scriptorium, 2017, s. 185 a 206.

² Srov. současný zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění, § 4, odst. 14. Vládní nařízení č. 30/1958 Sb., § 3. LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví – principy a techniky*. 4. aktualizované vydání. S. l. : Institut certifikace účetních, a. s., 2014, s. 15.

³ K bodu 3 viz SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 140.

⁴ MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní písemnosti. *Archivní časopis*, 1987, s. 90.

⁵ K pojmu výběr, archivní zpracování a dokument viz zákon o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb., v platném znění, § 2, odst. b) a e).

⁶ Srov. též MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní..., s. 96.

seznámen. Rovněž se text metodiky opírá o platný účetní zákon⁷ a dále i o minulé právní normy, které podobu dochovaného účetního materiálu ovlivňovaly či předepsanými vzory přímo určovaly.

1.4. Struktura metodiky

V kapitolách 1. – 6. metodika seznamuje se základními fakty a zásadami, které se týkají účetnictví, jakož i výběru a archivního zpracování účetního materiálu. Podkladem pro tvorbu těchto pasáží byl *Základní materiál k tvorbě metodik zpracování archivních souborů* ze 17. 6. 2016, který vydal odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR. Tento návod je ovšem určen pro metodiky k pořádání jednotlivých typů archivních fondů (dle tematické evidence), nikoliv typů archivního materiálu, v našem případě účetního. Proto je ve 2. kapitole místo Studie o historickém a správním vývoji původce/původců a jejich spisové služby, jak uvedený *Základní materiál...* předpokládá, zařazeno *Vysvětlení základních pojmů*, které pocházejí zejména z oblasti účetnictví. Kapitoly 7. *Popis původce (původců)* a 8. *Rejstříky* zde chybějí, resp. je v nich odkázáno na metodiky pro pořádání jednotlivých typů archivních fondů. Příloha 1 podává rozvržení účetního materiálu v tabulkové formě a znázorňuje jeho strukturu. Příloha 2 obsahuje literaturu a právní normy jak s všeobecnou platností, tak i určené pro některé tematické oblasti původců. Právě v souhrnu obou částí – teoreticko-praktické (kapitoly 1. – 6. + příloha 1) a seznamu základní literatury a právních norem v příloze 2 by měl být archivář pro práci s účetním materiálem dostatečně vybaven.

2. VYSVĚTLENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Prostřednictvím vysvětlení následujících termínů je podán stručný teoretický úvod a souhrn znalostí, které by si měl každý osvojit, než se pustí do práce s účetním materiálem, ať již při archivním zpracování, nebo při skartačním řízení. Rovněž tato kapitola zasvětilo do problematiky před zahájením studia odborné literatury o účetnictví.

Analytické účty: viz Účetní struktura – zde bod 2b.

Bilance: viz Rozvaha

Časová účetní evidence: viz Účetní struktura – zde bod 1a.

Dokument účetní: viz Účetní dokument.

Finanční operace: viz Účetní případ

Fond = účetní fond: viz kap. 6.1, odst. A. Jako účetní fond je v této metodice užíváno též pouhého označení „fond“, avšak v obratu „původce fondu“ je míněn archivní fond.

Hospodářská operace = účetní (finanční) operace = hospodářský (účetní) úkon: viz Účetní případ.

⁷ Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění.

Hospodářské organizace: podniky, tj. organizace vzniklé za účelem podnikání. Termín byl často užíván v době komunistického režimu.⁸

Hospodářské prostředky: souhrnné označení jak pro peníze (finance, finanční prostředky, platební prostředky), tak i pro materiální (naturální) prostředky, tj. veškeré movité předměty nepeněžitého charakteru, jako jsou zásoby materiálů, výrobky, plodiny (přírodniny), cenné papíry.

Příklad: Zaměstnancům zemědělského podniku byla mzda vyplácena jak v penězích, tak i v obilí jako deputát. Původce zde tedy neoperoval pouze s penězi na mzdy zaměstnancům, nýbrž, souhrnně řečeno, s hospodářskými prostředky (s penězi i s naturáliemi, v daném případě s plodinami).

Hospodářský výsledek: viz Náklady a výnosy.

Chronologická účetní evidence: viz Účetní struktura – zde bod 1a.

Jednoduché účetnictví: viz Účetní systém – zde body 1 a 3.

Kalkulace: propočet nákladů a jejich přiřazení /alokace/ k jednotlivému výkonu, který se nazývá kalkulační jednice. Ta je jednoznačně vymezena měrnou jednotkou a druhem, na který se náklady a další hodnoty předem stanovují. Kalkulační jednice tak může být: u velkosériové produkce jednotlivý výrobek, např. 1 lampička, 1 balíček cigaret, 100 rohlíků, tuna uhlí, megawatthodina v elektrárně; u služeb např. autobusová linka, 1 tunokilometr v nákladní dopravě. Jednou z možných klasifikací nákladů je jejich rozlišení na náklady přímé, které lze přiřadit k jednotlivému výkonu, např. suroviny, ze kterých je zhotoven výrobek, mzdové náklady na pracovníky výroby, skladovací náklady výrobků (důležité např. při uskladnění zemědělských plodin); a na náklady nepřímé /režijní/. Ty již přiřadit ke konkrétnímu výkonu nelze, a proto jsou ke kalkulační jednici započítávány pomocí různých kalkulačních metod. Patří sem např. mzdové náklady administrativy, spotřeba kancelářských potřeb apod. Kalkulace je podkladem pro stanovení vnitropodnikové ceny výkonu, sestavování rozpočtu podniku a jeho hospodářských středisek a stanovení prodejní ceny výrobků či výkonů, za které se mají na trhu nabízet, aby byl provoz podniku ziskový⁹ (viz též kap. 6.2, poř. č. 18–20).

Kalkulační jednice: viz Kalkulace.

Kamerální účetnictví = kamerální účetní systém = nový kamerální sloh = sloh o jednoduchých položkách: viz Účetní systém, bod 2.

Kapitál: peníze zapůjčené na úrok či investované za účelem podílu na zisku.

Konsolidovaná účetní závěrka: účetní závěrka, která souhrnně informuje o celkové finanční situaci, jejích změnách a o finanční výkonnosti takové skupiny hospodářských, právně

⁸ Viz např. vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Úředního listu Československé republiky (dále jen Ú. l.), § 1.

⁹ Viz LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví....*, 2014, 2014, s. 387–390, kde jsou i další informace o kalkulacích a vnitropodnikovém účetnictví. MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník základních pojmů z účetnictví*. Praha : Fortuna, 1997, s. 29–32. BLECHA, Účetnictví v zemědělských podnicích u nás do roku 1945. *Archivní časopis*, 1958, s. 261. *Kalkulační jednice*. FEBMAT [online], c2016–2019, FEBMAT, [cit. 2019-02-05]. Dostupné z <<https://www.febmat.com/clanek-kalkulacni-jednice/>>.

samostatných subjektů (účetních jednotek, z archivního hlediska původců), které jsou navzájem kapitálově propojeny.¹⁰

Konto: viz Účetní struktura – zde bod 2.

Materiální (naturální) účtování = účtování hmotné (věcné): účtování, které obsahuje zápisy evidující změny nepeněžních hospodářských prostředků, tj. movitého a nemovitého majetku, surovin, naturálií ad. (viz též kap. 6.2, poř. č. 21–23).

Mimořádné hospodaření (něm. *ausserordentliche* či *aussergewöhnliche Gebarung*): příjmy a výdaje hospodářských prostředků, které jsou vedeny mimo běžný rozpočet a hospodaření daného původce při zvláštních akcích výjimečného charakteru. Patřily mezi ně například koupě nového majetku či stavební akce většího rozsahu jako stavba vodovodu, kanalizace, úprava toků řek apod. Jednalo se o takové aktivity, které musely být hrazeny mimořádnými výdaji původce, neboť běžná rozpočtová vydání daného subjektu na ně nestačila. Mimořádné výdaje ovšem musely být kryty mimořádnými příjmy, např. z tržby za prodaný majetek, ze sjednaných zápůjček, z nahodilých příjmů jako byly dary či dědické odkazy apod. Samosprávné orgány a spolky mohly k překročit výběru zvláštních přirážek, poplatků a dávek od svých členů, které pak byly věnovány pouze na výtčený účel.¹¹

Náklady a výnosy (něm. *Aufwand und Ertrag/Erlös*): veličiny, které slouží k vypočítání zisku, či ztráty za jedno účetní období. Náklady a výnosy je možno účtovat podle druhů. V takovém případě jsou jako náklady chápány zejména mzdy, spotřeba nakupovaných výkonů a výrobků, odpisy hodnoty majetku, úroky z dluhů, změna stavu zásob vlastní výroby a platba daně ze zisku (důchodové daně). Výnosy jsou nejčastěji získávány z tržeb za prodané výrobky či služby a finanční výnosy z investic. Nebo je zjišťování nákladů a výnosů prováděno z hlediska účelu. Pak jsou do nákladů zpravidla zahrnovány výdaje na výrobu či na realizování poskytnutých služeb, na správu, např. firmy, a dále náklady odbytové, tj. na uskutečnění prodeje výrobků. Rozdílem celkových nákladů a výnosů za účetní periodu je zjištěn hospodářský výsledek, kterým se rozumí zjištění čistého zisku, či ztráty. Výkaz zisků a ztrát se proto nazývá výsledovka. Ta informuje o výši a vnitřní skladbě výnosů a nákladů za stanovené účetní období a také, jak hospodářský výsledek vznikl, tj. jakým způsobem či ze kterých činností jsme ho v průběhu účetního období dosáhli.¹² Při účtování ve středověku a raném novověku však byly termíny „příjmy a výdaje“ a „náklady a výnosy“ volně zaměňovány!¹³

Nepůsobivost, nepůsobivé účetní případy, popř. účty či fondy: viz heslo Působivost a dále kap. 6.1, odst. C.

Nevýdělečná vnitřní účetní jednotka: viz Nevýděleční původci.

¹⁰ Viz JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví : obecné otázky*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 187.

¹¹ CAIS, Petr. Účetní materiály kamerálního účetnictví obecní samosprávy v Čechách v letech 1850–1945 (se zřetelem k situaci v českém pohraničí). *Archivní časopis*, 2006, s. 254.

¹² Viz JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví...*, s. 123–126 a 176–178. O výsledovce viz též vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 22, odst. 3.

¹³ Údaje v tomto odstavci byly čerpány v SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 152.

Nevýděleční původci (nevýdělečné účetní jednotky): původci neorientovaní na zisk, jejichž hospodářská činnost je zaměřena k zajištění své existence a neekonomických úkolů, které má provádět.¹⁴ Patří sem např. orgány veřejné správy a samosprávy, politické strany, spolky, kulturní instituce a další neziskové organizace, církve, školy a vědecké organizace, bezpečnostní a ozbrojené síly (srov. heslo Výděleční původci, výdělečné účetní jednotky níže).

Mohou však existovat i výděleční původci, kteří provozují nevýdělečné subjekty, jako nadace, charity apod., coby své autonomní účetní jednotky. Jejich činnost zajišťují svými dotacemi. Takové nevýdělečné subjekty, třeba i samostatně účtující, však nemusí vždy tvořit samostatný archivní fond, nýbrž jsou součástí archivního fondu původce, který je vlastnil. Pro ně je proto používán termín nevýdělečná vnitřní účetní jednotka.

Normálie účetní: viz Účetní normálie.

Obec: v této metodice označuje místní obec, tj. všechny obce, městyse a města, a to včetně období existence místních a městských národních výborů. Používání souhrnného termínu „obce“ ostatně je a byla praxe jak současných právních norem, tak i obecních zřízení z 60. let 19. století.¹⁵

Peněžní účtování: účetní evidence, která zaznamenává změny ve výši peněz = financí, tj. finančních (peněžních) hospodářských prostředků, a to jak v hotovosti v pokladně, tak i ve formě obnosů bezhotovostních na bankovních účtech.

Podrozvahové účetní případy, popř. účty či fondy: viz heslo Působivost níže a kap. 6.1, odst. C.

Podvojný účetnictví = podvojný účetní systém: viz Účetní systém, bod 4.

Působivost, působivé účetní případy, popř. účty či fondy: účetní případy, které ovlivňují výši jmění účetní jednotky a její hospodářský výsledek, tj. působí na něj, se označují jako působivé. Obdobně je používáno obrátů působivé účty, do kterých se tyto působivé účetní případy zaznamenávaly,¹⁶ a působivé fondy. Primární oblastí, kde se tyto účty vyskytují, je samozřejmě obor výroby a další ekonomická činnost, při které je vytvářen zisk (u původců výdělečných), nebo je hospodářsky zajištěna činnost a existence daného původce (u původců nevýdělečných). Rovněž sem patří platba daní z vlastní ekonomické činnosti, dotací (subvencí), darů, deputátů, platů, mezd, penzí pro vysloužilé pracovníky apod. z majetku původce, nebo zase příjem těchto obnosů původcem jiným. Opakem tohoto termínu je nepůsobivost a nepůsobivé účetní případy, které hospodářský výsledek účetní jednotky neovlivňují (k tomu viz kap. 6.1, odst. C).

Původce = původce archivního fondu: viz Účetní struktura – zde bod 5.

¹⁴ V oblasti mimo archivnictví jsou známy jako neziskové organizace.

¹⁵ Srov. zákon. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), v platném znění, § 3; a rovněž KLIMENT, Josef. *Obecní zřízení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V Praze : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936 (ed. Právnická knihovna, sv. 30), s. 55 (zde o právní rovnosti obcí bez ohledu na to, jde-li o město nebo vesnici).

¹⁶ Tyto působivé účty mohou být v odborné literatuře označovány i jako „účty v užším slova smyslu“ viz KOŠTÁL, Miloslav. Archivní zpracování starších hospodářských účtů v archivech velkostatku. *Archivní časopis*, 1956, s. 11.

Rozvaha = Bilanz (něm. *Bilanz*): ústřední účetní výkaz, který podává podrobný přehled o finanční a majetkové situaci daného subjektu k určitému dni v roce, ve kterém byl sestaven (tzv. rozvahový den). Tím je zpravidla poslední den účetního období. Rozvaha obsahuje srovnání aktiv a pasiv (označované i jako „zdroje financování aktiv“) u jednoho subjektu (účetní jednotce). Aktiva představují používané (ovládané) hospodářské prostředky. Jsou to tudíž vlastněné nemovitosti (pozemky, budovy) a movité předměty (stroje, zařízení), oprávnění (např. licence, koncese), cenné papíry, investice či zápůjčky poskytnuté jiné osobě, zásoby materiálů, naturálií a výrobků, účetní pohledávky (něm. *Buchforderungen*), tj. pohledávky mimo investice či zástavou zajištěné dlouhodobé zápůjčky, o kterých nejsou vyhotovené dlužní úpisy (obligace), např. za dodané zboží; dále peníze v pokladně či na bankovním účtu (tzv. platební prostředky). Pasiva vyjadřují součet všech dluhů jednotky u vlastníků a věřitelů. Patří sem proto vlastní kapitál, vložený do podniku, a půjčky či investice od cizích osob, jakož i dosud neuhrazené účetní dluhy (něm. *Buchschulden*), kterými je subjekt povinován svým obchodním partnerům za jimi poskytnuté zboží či služby a které nejsou pojištěny zástavami a nebyl o nich vyhotoven dlužní úpis.¹⁷ Odečtením celkových pasiv od celkových aktiv zjistíme výši čistého (ryzího) jmění, k danému rozvahovému dni. Jak vznikl hospodářský výsledek, tj. jakým způsobem či ze kterých činností jsme ho v průběhu účetního období dosáhli, rozvaha neinformuje. K tomu slouží tzv. výsledovka obsahující výkaz zisků a ztráty (viz heslo Náklady a výnosy výše a dále i kap. 6.2, poř. č. 7).¹⁸

Směrná účtová osnova: viz Účtová osnova.

Soustavná účetní evidence: viz Účetní struktura – zde bod 1b.

Syntetické účty: viz Účetní struktura – zde bod 2a.

Systematická účetní evidence = systematické účtování: viz Účetní struktura – zde bod 1b.

Účet = konto: viz Účetní struktura – zde bod 2.

Účetní dokument: pro potřeby této metodiky jakýkoliv dokument účetní či ekonomické evidence, např. kniha, účetní doklad, rozpočet, vyúčtování ad., bez ohledu na to, zda již byl, či ještě nebyl prohlášen za archiválii. Může být v analogové nebo elektronické podobě. K účetním dokumentům v elektronické podobě viz také Účetní záznam.

Účetní jednotka: viz Účetní struktura – zde bod 5.

Účetní materiál: souborné označení pro účetní dokumenty – viz Účetní dokument.¹⁹

Účetní normálie: instrukce, návody, směrnice či pokyny, jež vydávalo ředitelství nebo majitel velkostatku²⁰ či jiného výdělečného podniku (účetní normálie soukromé), a dále

¹⁷ *Der Große Brockhaus : Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden. Dritter Band – Ble–Ehe. 15. Auflage. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1929, s. 465.*

¹⁸ Viz JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví...*, s. 129–132 a 173–175.

¹⁹ K užívání pojmů účetní materiál srov. např. název statě Josefa Blechy „Účty a účetní materiál“. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 323.

právní normy vydávané státem (účetní normálie veřejné). Oba typy upravovaly účtování všech nebo vybraných účetních jednotek a čerpaly z dobových učebnic a příruček popisujících jednotlivé účetní systémy. Veřejné účetní normálie mají podobu patentů, dekretů, zákonů, vyhlášek apod. Předpisy veřejnoprávní i soukromé určovaly nejenom užívání účetního systému, ale i účetní období, tj. v jaké periodě se má provádět účetní závěrka (vyúčtování).

Účetní období = Účetní perioda: Takové období hospodářské činnosti, na jejímž konci je vždy provedeno vyhodnocení hospodářských výsledků v podobě účetní závěrky, či alespoň výpočtu rozdílu všech příjmů a vydání (viz kap. 6.2, poř. č. 7). Po sečtení všech příjmů a výdajů se výsledné souhry napíší do účetních knih na začátku následujícího účetního období a účetní evidence pak pokračuje dále. Účetní období jdou tímto způsobem v čase jedno za druhým ve stejné délce kromě odchylek uvedených níže v bodu 3 – zde poslední odstavec:

- 1) Podle současných právních norem trvá účetní období **jeden rok** kromě výjimek, které obsahuje nynější zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění. Ten charakterizuje účetní období jako nepřetržitě po sobě jdoucích dvanáct měsíců, není-li v tomto zákoně stanoveno jinak. Toto účetní období se pak buď shoduje s kalendářním rokem, nebo je tzv. hospodářským rokem, což je roční účetní perioda, která může začínat prvním dnem jiného měsíce, než je leden. Hospodářský rok si tedy mohou určit původci sami, avšak jen ti, kteří neúčtují v jednoduchém účetnictví. Pro ně platí jako účetní období pouze rok kalendářní.²¹

V archivním materiálu se můžeme setkat i s ročním účetním obdobím, v jehož rámci probíhala pravidelná zjišťování hospodářských výsledků v ještě kratších, nejčastěji čtvrtletních periodách. Tato dílčí vyúčtování, která jsou pro potřeby skartačního řízení opatřena obvykle skartačním znakem S, byla vyhotovována pro nadřízený orgán dané účetní jednotky, čímž se mu podával přehled o stavu plnění plánu či o stavu hospodaření u podřízeného subjektu.

Kalendářní rok, nazývaný též jako rok sluneční (něm. *Solarjahr*), byl také v minulosti pouze jednou z více možností pro volbu roční účetní periody. Například v účtování ve veřejné správě a ve státních organizacích byl trvale používán od roku 1864 na základě nařízení ministerstva financí²² (s krátkou výjimkou v odstoupeném československém pohraničí v letech 1939–1945 – viz níže). Později byl kalendářní rok postupně zaváděn státem do ostatních oborů.²³ Jiné typy účetních období o délce jednoho roku, se kterými se můžeme v archivním materiálu setkat, jsou:²⁴

²⁰ Viz např. BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 349.

²¹ Viz zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění, § 3, odst. 2 (výjimky pak v § 3, odst. 3), a dále § 13, odst. 4.

²² Nařízení ministerstva financí a Nejvyššího účetně kontrolního úřadu č. 46/1863 sbírky Verordnungsblatt für den Dienstbereich des österreichischen Finanzministerium, §§ 2 a 35. Za upozornění o situaci v neveřejné správě, konkrétně u velkostatků, které se jako soukromé subjekty řídily při stanovení svých účetních period vlastními potřebami, a nikoliv výše uvedenou normou, děkuje autor Mgr. Jakubu Mírkovi, vedoucímu 5. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni, které spravuje archivní fondy velkostatků a rodinných archivů.

²³ Vládní nařízení č. 6/1946 Sb., kterým se vydává statut národních podniků průmyslových, § 25, odst. 2. Vládní nařízení č. 10/1949 Sb., kterým se provádí zákon o komunálních podnicích a vydává jejich statut (statut komunálních podniků), § 48, odst. 2.

²⁴ Viz též BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 339.

- a) **1. 11. – 31. 10.** – **rok vojenský** (něm. *Militärjahr*, lat. *annus militarius, annus militaris*). Na velkostatech před rokem 1850 byl vojenský rok používán zejména při účtování kontribučních fondů (viz kap. 6.2, poř. č. 35). U zemědělských producentů bylo toto období také nazýváno jako **rok krmný** (něm. *Futterjahr*), a to zejména ve hmotném (naturálním) účetním materiálu, např. v rejstřících přijatého a vydaného krmiva. Dané období totiž vyhovovalo s ohledem na sklizeň píce – květen + červen (senoseč) a září + říjen (silážní plodiny).²⁵ V účtování ve veřejné správě a ve státních organizacích byl vojenský rok užíván během 19. století až do výše uvedeného roku 1864. Vojenský rok byl označován podle kalendářního roku, do kterého svou větší částí zasahoval, například období 1. 11. 1844 – 31. 10. 1845 se nazývalo „vojenský rok 1845“.
- b) **1. 7. – 30. 6. nebo 1. 8. – 31. 7.**, tj. začínající přede žněmi, bylo období, označované dříve jako **hospodářský rok** (něm. *Wirtschaftsjahr*), popřípadě i jako **rok účetní**.²⁶ Vyhovoval opět subjektům podnikajícím v zemědělství, pro které bylo rozhodující vegetační období. Rok byl označován uvedením obou let, do kterých zasahoval, např. „hospodářský rok 1945/1946“.
- c) **1. 4. – 31. 3.** – tato doba se nazývala **rok účetní** (něm. *Rechnungsjahr*), který byl hojně používán v Německu, a tudíž i v někdejší československé pohraničí odstoupeném Německé říši na základě Mnichovské dohody.²⁷ I tento rok byl označován podle kalendářního roku, do kterého svou převážnou částí zasahoval, takže „účetní rok 1942“ trval v období 1. 4. 1942 – 31. 3. 1943.

Při datování účetního materiálu, jakož i neúčetních archiválií nesmíme zapomenout, že ty knihy, které jsou vedeny v jiném nežli kalendářním roku, z periody 1. 1. – 31. 12 logicky „vybočují“. Podle toho musíme jejich datace uvést ve správném časovém rozsahu.

Příklad: Vojenský rok začínal již 1. listopadu roku předcházejícího a trval do 31. října toho roku, po kterém byl pojmenován (viz výše bod a). Setkáme-li se proto s účetní knihou, která je označena jako „Rent-Cassa-Journal für das Militär-Jahr 1847 und 1848“, je nám již jasné, že vojenský rok 1847 trval 1. 11. 1846 – 31. 10. 1847 a rok 1848 pak 1. 11. 1847 – 31. 10. 1848. Odtud pak, po příslušném ověření záznamů, datujeme tento pokladní deník správným časovým rozpětím let 1846–1848, nikoliv 1847–1848.

²⁵ Za upozornění na krmný rok a na vojenský rok v kontribučních fondech děkuje autor Mgr. Petru Kopičkovi, archiváři Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Srov. též KOČÍ, Vojtěch. *Hodnocení kvalitativních ukazatelů při sklizni sena, senáže a slámy pomocí sběracích lisů : diplomová práce*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2014, s. 11. K dispozici na Theses.cz – Vysokoškolské kvalifikační práce [online]. Provozuje Fakulta informatiky Masarykovy univerzity, [cit. 2019-11-19]. Dostupné z <https://theses.cz/id/h6321y/Ko_Vojtch_Diplomov_prce.txt>.

²⁶ Vedle BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 339, který uvádí období 1. 7. – 30. 6., je období hospodářského roku 1. 8. – 31. 7. doloženo v článku: Dodávky mléka, dobytka a olejnatých semen. *Národní obroda : deník Československé strany lidové*, 1945, roč. I, č. 71 (2. 8. 1945), s. 3 – zde rubrika Práce a hospodářství. K dispozici na Moravská zemská knihovna : Digitální knihovna Kramerius [online]. Moravská zemská knihovna, [cit. 2019-11-19]. Dostupné z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b975c0a0-791b-11e8-be68-5ef3fc9bb22f?page=uuid:67a58180-7b9a-11e8-ad64-005056825209>>. K hospodářskému roku všeobecně viz *Ottův slovník naučný nové doby : dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Šéfredaktor Bohumil Němec. Dílu pátého svazek první. Fotoreprint původního vydání z roku 1938. Praha – Litomyšl : Argo – Paseka, 2002, s. 692.

²⁷ Viz CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 257–258, 271.

Ne vždy původce zaznamenával účetní období v jeho úplnosti. Můžeme se tudíž setkat i s tím, že při nadepsání dané knihy či složky spisů byla použita pouze číslovka roku. Příslušný účetní již nepokládal za nutné uvést rovněž, zda se jedná o rok kalendářní, vojenský či jiný, neboť tato skutečnost byla jemu i kolegům již řadu let důvěrně známa. Proto musíme prověřit skutečný časový rozsah, ze kterého daná jednotka popisu obsahuje záznamy, a zjistit tak, s jakou roční účetní periodou daný původce pracoval. Tu je pak vhodné zapsat i do prvku popisu *Obsah*.

Příklad: Věcná kniha rozpočtu nejmenovaného sudetoněmeckého města, jež bylo s dalšími částmi československého pohraničí postoupeno Německu v říjnu 1938 na základě Mnichovské dohody, byla nadepsána „Sachbuch 1943“.²⁸ Z výše uvedeného (bod c) ale víme, že v Německu byl používán *účetní rok*, trvající 1. 4. – 31. 3. Pokud při prověření zápisů zjistíme, že tomu tak skutečně je i v případě této knihy, bude správná datace jejího vzniku nikoliv 1943, jak by k tomu mohl dochovaný název svádět, nýbrž „1943–1944“. V prvku *Obsah* pak daná kniha bude označena jako *Věcná kniha rozpočtu pro účetní rok 1943*.

V mimořádných situacích mohla být roční perioda jednorázově zkrácena či prodloužena, zejména při přechodu na jiné účetní období. Například při výše zmíněném zavedení kalendářního roku v účtování ve veřejné správě, byl přechod z vojenského roku na rok kalendářní uskutečněn tak, že rok 1864 byl „delší“ – trval od 1. 11. 1863 do 31. 12. 1864.²⁹ I tento časový přesah je nutné v dataci zaznamenat.

- 2) Dalším účetním a hospodářským obdobím bylo **půl roku**. Vedle běžného rozdělení kalendářního roku na dvě poloviny počínaje 1. lednem byly zejména na feudálních panstvích ve středověku a raném novověku sestavovány výsledky hospodářské činnosti za pololetí, jež měla u různých účtujících subjektů různé délky a odlišné začátky. Pololetí byla vymezena nejčastěji těmito daty:³⁰
 - a) sv. Jiří (23./24. 4.)³¹ – sv. Havla opata (16. 10.) / sv. Havla opata – sv. Jiří
 - b) sv. Jiří (23./24. 4.) – sv. Michala (29. 9.), 5 měsíců / sv. Michala – sv. Jiří, 7 měsíců³²
 - c) sv. Jana Křtitele (24. 6) – Vánoce (24. 12) / Vánoce – sv. Jana Křtitele
 - d) sv. Mamerta biskupa (11. 5.) – sv. Martina (6. 11.) / sv. Martina – sv. Mamerta biskupa.
- 3) Účetní období v rozsahu jednoho **čtvrtletí** bylo používáno v raném novověku zejména v městské samosprávě, kdy se krylo s obdobím působení jednoho z tehdejších čtyř purkmistrů ve funkci. Ten ji zastával čtvrt roku, aby ho posléze vystřídal další z jeho kolegů. Při té příležitosti předával odstupující purkmistr na zasedání rady mimo jiné i

²⁸ Takto v: Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Karlovy Vary, *Archiv města Bochova*, kniha inv. č. 516 (dle manipulačního seznamu druhého typu).

²⁹ Viz např. SOkA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, inv. č. 727 a 728; SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, *Archiv města Kadaň*, knihy č. 1048 a 1049 (hlavní kniha příjmů a hlavní kniha výdajů).

³⁰ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 339. Dále o pololetních periodách na feudálních panstvích SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 143–144.

³¹ Více o svátku sv. Jiří, slaveného dne 23., či 24. dubna, FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl : Paseka, 1997, s. 310.

³² Za upozornění na toto půlletí autor děkuje Mgr. Petru Kopiczkovi, archiváři Státního oblastního archivu v Litoměřicích.

peněžní hotovost a vyúčtování za své funkční období. Vedle dělení roku na tři měsíce, počínaje 1. lednem byla pro účetní období využívána tato čtvrtletí:³³

- a) Čtvrtletí *Reminiscere* (něm. *Quartal Reminiscere*): od neděle *Reminiscere*,³⁴ tj. páté neděle před Velikonocemi (druhé postní), do první soboty po Letnicích.
- b) Čtvrtletí sv. Trojice (něm. *Quartal Trinitatis*): od neděle sv. Trojice (lat. [dies] *Dominica sanctae Trinitatis*), tj. od první neděle po Letnicích, do 13. září.
- c) Čtvrtletí sv. Kříže (něm. *Quartal Crucis*): od 14. září (svátku Povýšení sv. Kříže) do 12. prosince.
- d) Čtvrtletí sv. Lucie (něm. *Quartal Luciae*): od 13. prosince (svátku sv. Lucie) do soboty před druhou nedělí postní (pátou před Velikonocemi), tj. před nedělí *Reminiscere*, v následujícím roce.

Pro dobu středověku a raného novověku nesmíme pouštět ze zřetele, že funkční období purkmistrů, eventuálně dalších funkcionářů, kteří vedli účty, bylo nezdědka různě dlouhé. Rovněž mohlo docházet ke střídání druhů účetních period, např. přechody z roční na půlroční období, setkat se můžeme i s účetními periodami dlouhými několik let apod.³⁵

Účetní perioda: viz Účetní období.

Účetní písemnost: účetní dokument v analogové podobě.

Účetní případ = hospodářská operace: stav či změna počtu či hodnoty majetku v určitém okamžiku, která je předmětem účetnictví a je evidována prostřednictvím účetních zápisů (viz heslo Účetní struktura – zde bod 1). Účetním případem proto nastává buď příjem hospodářských prostředků (viz heslo Hospodářské prostředky výše), zvýšení hodnoty majetku či pohledávek, nebo výdej těchto prostředků, snížení hodnoty majetku či nárůst dluhů.

Účetní sloh: viz Účetní systém

Účetní soustava: viz Účetní systém.

Účetní struktura: účetnictví jako vnitřně uspořádaný organismus funguje od jednotlivých účetních zápisů přes účty až po komplikované vyšší celky v určité struktuře. Tu lze popsat od nejnižšího stupně po nejvyšší následovně:

- 1) **Účetní zápis** je záznam, který obsahuje údaje, jež identifikují jeden účetní případ. Účetní zápisy jsou průběžně zaznamenávány do účetní knihy, popř. do jednotlivých účtů této knihy,³⁶ ve kterých je jeden každý zápis označován i jako položka (něm. *Post*). V minulosti se zápisy mohly provádět bez účetního dokladu.³⁷ U právnických osob je nyní účetní zápis vkládán do knih pouze na podkladě účetního dokladu, který prokazuje

³³ Viz SOkA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, účetní kniha inv. č. 66 – zde v rámci jednotlivých čtvrtletí psána u některých účetních operací i jejich data (den + měsíc). Ke čtvrtletím (kvartálům) viz též BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha : Libri, 2001, s. 268.

³⁴ Neděle je pojmenována podle vstupní antifony *Reminiscere miserationum tuarum Domine = Rozpomeň se na slitování svá, Hospodine*, což jsou úvodní slova verše biblického žalmu – podle *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, Psalmi iuxta LXX, 24:6; podle Bible kralické, žalm 25:6.

³⁵ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 142–143.

³⁶ Srov. též zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb., v platném znění, § 12.

³⁷ Viz BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy jako archivní materiál. *Archivní časopis*, 1954, s. 116.

jeho správnost. Tento postup dříve vyžadovaly instrukce nadřízených orgánů, později přímo právní normy.³⁸ Aby se v množství účetních zápisů původce vyznal, rozřídí je do jednotlivých účtů. Základní typy účetních zápisů jsou:

- a) **Časová účetní evidence = časové (chronologické) zápisy**, tj. zápisy v prosté časové posloupnosti, tak jak jednotlivé účetní případy nastaly. Knihy s těmito zápisy jsou knihy chronologické = deníky.
 - b) **Systematická účetní evidence = soustavná (věcná) účetní evidence = účtování systematické (věcné)**, tj. způsob, při kterém jsou účetní operace zaznamenávány do jednotlivých účtů.³⁹ Tyto účty jsou rozříděny podle svého typu, např. zdroje příjmu či účelu výdaje, nebo podle povahy a druhu hospodářských procesů.⁴⁰ Uvnitř těchto účtů jsou zápisy opět prováděny v časové posloupnosti. Knihy s těmito záznamy jsou knihy systematické = systematického = věcného účtování. V českém prostředí byly účty systematické vedeny v hlavních knihách.⁴¹ Systematické účtování proto poskytuje orientaci o struktuře hospodaření, souhrnné výsledky jednotlivých účtů jsou pak i podkladem pro sestavení jeho účetní závěrky.
- 2) **Účet (konto)** je soubor příbuzných účetních zápisů, vytvořených podle věcných hledisek dle potřeb hospodářské činnosti dané účetní jednotky, tak aby byla v množství evidovaných účetních případů zajištěna dostatečná orientace. Možným hlediskem pro založení účtu je účel, s nímž hospodářská aktivita prováděna, např. účet prodeje výrobků, účet údržby budov, ale i účet „dovolená“ u soukromé osoby. Nebo to může být hledisko sledování výše jednotlivých typů materiálů a výrobků, např. účet příjmů a výdaje dřeva na dřevišti, tj. skladišti vytěženého dřeva (něm. *Holzhof, Holzplatz, Holzlager, Holzanger*) v daném lesním revíru nebo účty cihel, obilí, písku, uhlí v příslušných skladech. Dále zde můžeme uvést i sledování výše příjmů a výdajů, např. účet příjmu úředních poplatků u orgánu veřejné správy. Dalším typem účtů jsou účty osobní, tj. jednotlivých ekonomických partnerů, se kterými je daná účetní jednotka ve stálém obchodním styku. Zde si účetní jednotka zaznamenává, jaké dluhy (závazky) a pohledávky vůči ní její obchodní partneři, např. odběratelé, klienti banky ad., mají. Účty osobní jsou také nazývány účty běžné či účty kontokorentní a patří do skupiny analytických účtů (viz níže). Z uvedených případů je zřejmé, že účty obsahují buď zápisy příjmů/pasiv a zároveň i výdajů/aktiv, nebo pouze jeden druh z těchto účetních operací. Účty představují základní třídící prvek v účetnictví a také prvořadý pramen ekonomických informací, neboť zaznamenáváním účetních případů do různých účtů je možné sledovat změny různých skupin hospodářských prostředků a nemovitostí.⁴² Z hlediska hierarchického uspořádání existují dva základní typy účtů (sledováno seshora dolů):

³⁸ V současnosti to ukládá zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb., v platném znění, § 6, odst. 2, a § 12, odst. 2; viz též LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví....*, 2014, s. 102. Poprvé to pro podniky stanovilo vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 17, odst. 4.; Viz též PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny účetnictví v českých zemích před rokem 1989*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 89.

³⁹ BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy....*, s. 186.

⁴⁰ Viz BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy....*, s. 120.

⁴¹ Srov. také např. vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 5, odst. 1.

⁴² *Slovník spisovného jazyka českého*. Zpracoval Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. III – R-U. Praha : Academia, 1971, s. 938; MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník....*, s. 55–56. *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Pátý díl – C – Čechůvky. V Praze, J. Otto, 1892, s. 603. LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví....*, 2014, s. 71–73.

- a) **Syntetické účty = účty souhrnné (kolektivní)**, které obsahují pouze záznamy úhrnů (součtů) z jim podřízených analytických účtů. Ty již podrobně evidují jednotlivé typy účetních operací. Syntetické účty jsou vedeny v knihách systematického (věcného) účtování. U orgánů veřejné správy jimi mohou být rozpočtové kapitoly, dříve zvané také rubriky (v kamerálním účetnictví). Od roku 1946 byly typy syntetických účtů postupně stanovovány pro rozšiřující se okruh původců právními normami, které pro ně předepisovaly tzv. směrné účtové osnovy (viz níže heslo Účtová osnova).
- b) **Analytické účty, dříve nazývané také podúčty**. Jedná se o podrobné zápisy jednotlivých skupin stejnorodých účetních operací, tj. konkrétních druhů příjmů a výdajů. Ty jsou po určité době sečteny a tyto součty (výsledky) jsou přepsány na syntetický účet (do knih syntetických účtů – viz kap. 6.2, poř. č. 8). Peněžní částky evidované na analytických účtech musí proto odpovídat součtové hodnotě syntetického účtu, který analytické účty detailněji rozvádějí. U podvojného účetnictví se analytické účty provádějí bez podvojného zápisu, tzn. zapisují se pouze jednou na analytický účet.⁴³

Příklad 1: Ukázky podrobného rozvedení syntetického účtu jemu podřízenými analytickými účty:⁴⁴ (syntetický) účet pohledávky ← (analytické) účty jednotlivých dlužníků; (syntetický) účet cenné papíry ← (analytické) účty jednotlivých cenných papírů; (syntetický) účet dluhy ← (analytické) účty jednotlivých věřitelů; syntetický účet obecní dávky ← (analytické) účty jednotlivých plátců apod.

Příklad 2: V malém okresním městě Horní Blatná vedl městský úřad roku 1929 v hlavní knize (tj. základní knize systematického účtování) výdajovou rozpočtovou kapitolu II. *Obecní majetek*.⁴⁵ Této kapitole byl podřízen nižší syntetický výdajový účet A) *Radnice*, ve kterém se již nalézaly analytické účty: 1) *Opravy*, 2) *Čištění komínu*, 3) *Pojištění proti ohni*, 4) *Platba domovní daně* a 5) *Platby vodného* (za spotřebovanou pitnou vodu v této budově). Vidíme, že body 1) – 5) jsou účty analytické. Ty přecházejí svými součty do (dílčího) syntetického účtu A) Radnice a ten zase do syntetického účtu vyšší úrovně – Kapitoly II. *Obecní majetek*. Tato rozpočtová kapitola obsahovala rovněž další dílčí syntetické účty s výdaji na ostatní městský majetek, jako byly B) *Budova okresního soudu*, C) *Požární zbrojnice*, ale i D) *Lesní hospodářství*, do kterého byly započítávány výsledné součty z dvou analytických výdajových účtů 1) *Náklady na těžbu* (mzdy dřevorubcům a tahačům dřeva), 2) *Zalesnění*.⁴⁶

Pokud analytické účty neobsahovaly příliš mnoho zápisů účetních případů, byly zaneseny přímo do hlavní knihy, jako tomu bylo v přechozím Příkladu 2, a součty a převody do nadřazených účtů probíhaly v této knize. Pokud však obsahoval analytický účet případů více, zaznamenávala si je účetní jednotka do pomocných knih, určených pro zvláštní úseky nebo pro kratší časová období hospodaření původce (viz kap 6.2, poř. č. 14). Součty v nich evidovaných účetních případů, jakož

⁴³ Údaje zaznamenané v tomto odstavci byly čerpány z těchto zdrojů: BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 323; vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 9, odst. 1 a 2; komentáře pod čarou k vyhlášce ministerstva financí č. 186/1958 Ú. l., o účetní evidenci jednotných zemědělských družstev, § 6.

⁴⁴ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 106.

⁴⁵ Rozpočet a s ním tedy i hlavní kniha musela být u obecních samospráv rozčleněna do 12 stanovených kapitol (hlav) I–XII na základě oběžníku zemského správního výboru č. 148.990/21-II z 20. 4. 1922.

⁴⁶ SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Horní Blatná*, hlavní kniha inv. č. 413, fol. 7, 8 a 10.

i jejich následné převody do nadřazených syntetických účtů v hlavní knize probíhaly v určitém intervalu podle potřeb původce (za měsíc, čtvrtletí, rok ad.).

Zjišťujeme tedy, že účty jsou hierarchicky uspořádány od nejnižších účtů analytických, jejichž souhrny přecházejí do účtů syntetických, které mohou být jen dílčího charakteru, takže i jejich souhrny jsou pak zapisovány do syntetických účtů vyšší úrovně.

- 3) **Fond = účetní fond** je takový účet či skupina účtů, které evidují určitý druh hospodářské činnosti nebo nakládání s hospodářskými prostředky, jež jsou určeny k jistému účelu. Více viz kap. 6.1, odst. A.
- 4) **Vnitřní účetní jednotka** je interní autonomní organizace původce složitého archivního fondu. Vnitřní účetní jednotky byly zakládány původcem podle specializace jejich činnosti či podle místa. U jednoho velkostatku se mohlo jednat o hospodářské úřady (lesní, obroční, sklepní aj.), průmyslové podniky (cihelna, pivovar), popřípadě i o hospodářské (poplužní) dvory; v oblasti průmyslu a obchodu to byly závody, střediska, divize, oddělení či prodejny jedné firmy; u měst a dalších orgánů veřejné samosprávy zde byl zastoupen elektrický či jiný podnik (městský vodovod ad.). Tyto subjekty pak spravovaly jim přidělený účetní fond či více fondů, přičemž si vedly své vlastní účetnictví v samostatné účtárně či alespoň s vlastním účetním, sestavovaly roční vyúčtování, popř. hospodařily podle schváleného rozpočtu. Vnitřní účetní jednotka není samostatná instituce ani původcem archivního fondu.⁴⁷
- 5) **Účetní jednotka**⁴⁸ je pro potřeby této metodiky jiné označení pro původce archivního fondu. Ten je v tomto případě chápán jako právnická či soukromá osoba, která vytvořila a spravovala účetní dokumenty při provádění svých hospodářských aktivit.⁴⁹ Struktura účetních fondů může být u původců samozřejmě různá. Menší původce si může vystačit s jedním fondem s jednou či dvěma základními knihami. Velký původce má rozvinuté uspořádání s jednou účtárnou s více fondy, nebo centrální účtárnou s ústředním účetním fondem, které jsou podřízené jiné vnitřní účetní jednotky.

Účetní styl: viz Účetní systém.

Účetní systém: systém určující způsob (metodu) účtování a obsah, skladbu a vnitřní uspořádání jednotlivých typů účetních dokumentů.⁵⁰ Dle nejnovější odborné literatury se rozlišují čtyři typy účetních systému:

- 1) Jednoduché účetnictví, nazývané též jako kupecké jednoduché účetnictví či neúplná dopika. Bylo používáno u původců podnikatelské sféry.⁵¹

⁴⁷ Viz též LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, 2014, s. 22. O složitém archivním fondu viz WANNER, Michal a kol. *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. 2. opravené a rozšířené vydání. Praha : odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2015 (dále jen *Základní pravidla 2015*), s. 21.

⁴⁸ Srov. vládní nařízení č. 41/1952 Sb., § 6.

⁴⁹ Srov. BALÍKOVÁ, Marie – KUNT, Miroslav – ŠUBOVÁ, Jana – ANDREJČÍKOVÁ, Naděžda – PODOLNÍKOVÁ, Jarmila – MAZAČOVÁ, Vladka. *Interoperabilita v paměťových institucích INTERPI*. Praha : Národní knihovna České republiky, 2015, s. 24.

⁵⁰ Srov. BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 117. Následující účetní systémy charakterizuje Josef Blecha *Tamtéž*, s. 14–121, 183–188; a dále i ve stati: BLECHA, Josef. *Účty a účetní materiál*, s. 323–369. Závěry Josefa Blechy podrobila kritické revizi SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 190–193.

- 2) Kamerální účetnictví = kamerální účetní systém = nový kamerální sloh = sloh o jednoduchých položkách⁵² bylo používáno původci archivních fondů velkostatků, popř. dalších statků a ve veřejné správě. Po 1. 1. 1954 se udrželo pouze na místních národních výborech v malých obcích. Kamerální účetnictví bylo pro jednotlivé oblasti hospodářství i různě modifikováno. Mezi jeho nejznámější podtypy patří účetnictví puteánské = účetnictví deníkové = rakouská kameralistika,⁵³ určené pro velkostatky.
- 3) Jednoduché účetnictví správní = starý kamerální sloh = správní sloh jsou označení pro účetní systém používaný v českých zemích ve středověku a raném novověku. Měl znaky jak jednoduchého, tak i kamerálního účetnictví.⁵⁴ Termín „jednoduché účetnictví správní“ u nás zavedl v roce 1954 Josef Blecha, který jej pak použil i ve vysokoškolských skriptech *Česká diplomatika do r. 1948*, a lze říci, že v české archivní obci již zdomácněl.⁵⁵ V roce 1986 však toto pojmenování podrobil kritice Eduard Mikušek, proto nedávno navrhla Pavla Slavičková nový termín „účetnictví správní“.⁵⁶
- 4) Podvojně účetnictví = podvojný účetní systém = dvojité účetnictví = dopické účetnictví = dopika.⁵⁷

Účetní zápis: viz Účetní struktura – zde bod 1.

Účetní záznam: jde o písemnost nebo elektronický dokument či data, jež obsahuje informace týkající se předmětu účetnictví nebo jeho vedení. Až do počátku tohoto tisíciletí sice nebyl termín „účetní záznam“ definován právní normou, ale byl všeobecně chápán jako jednotlivý účetní zápis účetních případů do účetních knih.⁵⁸ Zákonem č. 353/2001 Sb., který pronikavě novelizoval dosud platný zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb., byl z důvodu rozšířeného používání počítačové techniky význam pojmu „účetní záznam“ nově definován a podstatně rozšířen na ostatní účetní písemnosti, jako účetní doklady, účetní knihy, účetní závěrky, výroční zprávy ad. Znamená to, že v roli souhrnného označení dokumentů účetní evidence nahradil dosavadní běžně užívaný obrat „účetní materiál“.⁵⁹ Rovněž bylo novelou stanoveno, že takto definovaný účetní záznam může mít podobu 1) listinnou (analogovou), 2) technickou, tj. elektronickou, optickou a jakoukoliv další neanalogovou, a 3) smíšenou

⁵¹ Vedle výše uvedené literatury o jednoduchém účetnictví také SKŘIVAN, Antonín. *Nauka o kupeckém účetnictví*. Sv. 1 – *Účetnictví jednoduché a knihy mimořádné*. 3. vyd. V Praze : tiskem a společným nákladem Dra Ed. Grégra se spisovatelem, 1874. Z něj čerpá i SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 193–195.

⁵² Vedle výše uvedené literatury viz též SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 195–196; pro městské prostředí po roce 1850 CAIS, Petr. *Účetní materiály...*, s. 249–285.

⁵³ PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 63–64. Tato kniha čerpá z článku MIKUŠEK, Eduard. *Účetní systémy a metody na majetku rodnických Lobkoviců*. *Sborník archivních prací*, 1986, s. 53–102.

⁵⁴ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 199, dále i zejména s. 93–137 a 204–205. Celá tato citovaná kniha rozebírá účetní systém užívaný u nás ve středověku a raném novověku.

⁵⁵ BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 186. BLECHA, Josef. *Účty a účetní materiál*. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 328–340.

⁵⁶ MIKUŠEK, Eduard. *Účetní systémy...*, s. 58; SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 199–200.

⁵⁷ PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 68–69.

⁵⁸ Srov. MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník...*, s. 57–58.

⁵⁹ Srov. např. název statě Josefa Blechy „Účty a účetní materiál“. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 323.

(hybridní). Účetní záznamy mohou být vedeny i ve formě, v níž je jejich obsah nečitelný. V tomto případě jsou jejich majitelé povinni disponovat takovými technickými prostředky, které umožní provést převod těchto účetních záznamů do formy, ve které je jejich obsah pro fyzickou osobu čitelný.⁶⁰

Účetnictví: viz kap. 1.1, odst. B.

Účetnictví jednoduché: viz Účetní systém, bod 1.

Účetnictví podvojně: viz Účetní systém, bod 4.

Účtová osnova: účty jsou v současné době sdruženy do skupin a ty jsou podle desetinného systému uspořádány do hierarchické struktury, která je nazývána účtová osnova. Ta je vnitřně členěna až do deseti úctových tříd 0–9. Každá třída je pak dále rozdělena až do deseti úctových skupin. Od roku 1946 vydává stát pro jednotlivé typy výdělečných i nevýdělečných účetních jednotek tzv. směrné účtové osnovy,⁶¹ které jsou často novelizovány. Směrné účtové osnovy určují uspořádání a označení účtových tříd, popřípadě účtových skupin nebo i syntetických účtů zařazených do jednotlivých účtových skupin, pro účtování o stavu a pohybu majetku a jiných aktiv, závazků a jiných pasiv, dále o nákladech a výnosech nebo výdajích a příjmech a o výsledku hospodaření. Účtové jednotky si pak musí na podkladě směrné účtové osnovy sestavit na každý rok svůj již konkrétní, vlastním hospodářským potřebám odpovídající účtový rozvrh, tak aby každý účetní případ v daném subjektu uskutečněný bylo možné zaevidovat na příslušný účet.⁶² Účtový rozvrh proto obsahuje vedle účtových tříd a skupin, daných účtovou osnovou, ještě další hlubší vnitřní členění jednotlivých účtových skupin, a rozdělení syntetických účtů na dílčí analytické účty (srov. též výše heslo Účetní struktura, bod 2)

Účtová skupina: viz Účtová osnova.

Účtová třída: viz Účtová osnova.

Účtování materiální: viz Materiální účtování.

Účtování naturální: viz Materiální účtování.

Účtování peněžní: viz Peněžní účtování.

Účtování věcné (hmotné): viz Materiální účtování.

Účtový rozvrh: viz Účtová osnova.

Věcná účetní evidence: viz Účetní struktura – zde bod 1b.

⁶⁰ Viz zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění, § 4, odst. 10 a 11, § 33, odst. 2–7.

⁶¹ Naposledy to takto uložil ministerstvu financí zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění, § 4, odst. 8f, a § 37b, odst. 1. O počátku vydávání směrných účtových osnov na základě vládního nařízení č. 205/1946 Sb., § 10, odst. 1, viz PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 88

⁶² Srov. též vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 11, odst. 1; vyhlášku ministerstva financí č. 102/1958 Ú. 1., o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací, § 10, odst. 2.

Výdělečná vnitřní účetní jednotka: viz Výděleční původci.

Výděleční původci (výdělečné účetní jednotky): původci, jejichž smysl existence je vytváření zisku (profitu), k čemuž je určena jejich hospodářská činnost, jsou označováni jako výděleční původci. Patří sem proto právní i fyzické osoby z obchodních a výrobních oborů, jakými jsou průmyslové, zemědělské, obchodní a finanční firmy (srov. též heslo Nevýděleční původci, nevýdělečné účetní jednotky).

Mohou však rovněž existovat i takoví nevýděleční původci, kteří za účelem zajištění svých finančních či jiných hospodářských potřeb provozují vlastní výdělečné podniky – např. místní obce, v jejichž majetku je obecní lesní závod. Takové založené subjekty, třeba i samostatně účtující, však nemusí vždy tvořit samostatný archivní fond, nýbrž jsou součástí archivního fondu původce, který je vlastnil. Lze je proto označit jako výdělečné vnitřní účetní jednotky.

Výnosy: viz Náklady a výnosy.

Výsledovka: viz Náklady a výnosy.

Zjednodušený rozsah vedení účetnictví: využívá úlev ve vedení účetnictví, zejména 1) účetní jednotka sestavuje účtový rozvrh, ve kterém jsou uvedeny pouze účtové skupiny, 2) je možno spojit účtování v deníku s účtováním v hlavní knize – děje se to tak, že informace o datu, dokladu a text účetního případu se píše jen jednou do jedné spojené účetní knihy, tzv. tabelárního deníku. Záznamy jsou vedeny v chronologickém pořádku, ale zapisovány jsou zároveň do kolonek jednotlivých účtů (viz kap. 6.2, poř. č. 9). Zjednodušený rozsah vedení účetnictví mohou použít spolky, církve, obecně prospěšné společnosti, honební společenstva, nadační fondy, ústavy, společenství vlastníků jednotek, bytová družstva, sociální družstva, příspěvkové organizace (zde o tom rozhoduje zřizovatel), odborové organizace, organizace zaměstnavatelů a ostatní účetní jednotky stanovené novelou účetního zákona. Ostatní účetní jednotky musejí provádět účetnictví v plném rozsahu a v podvojném účetnictví.⁶³

3. DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ

V souvislosti s vytvořením jednotné organizace a řízení československého archivnictví a zároveň se založením jednotného státního archivního fondu, uchovávaného v síti archivů převážně řízených státem,⁶⁴ začala v *Archivním časopise* (založen 1951) vycházet řada odborných článků, které pojednávaly o archivním výběru a zpracování jednotlivých typů archivních fondů. Tyto statě se samozřejmě dotýkaly i účetního materiálu v nich zastoupeného. Zároveň zde byly uveřejněny i články o účetních písemnostech v různých druzích archivních fondů. Tato odborná, dosud přínosná pojednání jsou uvedena v Příloze 2.

4. SITUACE PŘED PŘEVZETÍM DO ARCHIVU A VÝBĚR ARCHIVÁLIÍ

⁶³ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 109–110; zákon č. 437/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, čl. I, odst. 18 – k § 9. Viz též vyhláška ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l., o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací, § 36, odst. 2.

⁶⁴ Vládní nařízení č. 29/1954 Sb., o archivnictví, účinné od 9. 6. 1954, zde zejména §§ 1–5.

4.1. Praxe při nakládání s dokumenty u původce

- A) Vzhledem k tomu, že účetní záznamy obsahují informace týkající se peněz a majetku, platí, že i ty subjekty, které jinak věnovaly nakládání a uložení dokumentů nevalnou pozornost a své spisovny vedly ledabyle, projevovaly větší péči alespoň uchování a evidenci dokumentů majetkové, hospodářské a finanční povahy. Ty se proto u nich dochovaly v dobrém fyzickém stavu, často téměř v úplnosti.⁶⁵ Tento poznatek platí zejména u mladších původců a u mladšího účetního materiálu, který pro svého vlastníka nepozbyl svou potřebnost. Pokud však již účetní materiál „zastaral“ a jeho využitelnost již nebyla žádná, nastupovaly různé scénáře případ od případu. Někteří původci si účetní materiály ponechali, ať už z důvodu, že si byli vědomi jejich historické vypovídací hodnoty, nebo že nemuseli řešit nedostatek prostor k odložení vyřízených spisů. Jiní zas shledávali nepotřebné účetní písemnosti jako nejvhodnější pro zničení – zejména v těch případech, kdy potřebovali uvolnit spisovnu pro uložení novějšího materiálu.⁶⁶
- B) Materiály účetní evidence byly nejdříve uloženy u těch pracovníků, kteří je používali.⁶⁷ Když běžná potřeba těchto dokumentů pominula, byly u původce uschovány do spisovny. To, že účetnictví představuje samostatný systém, který je odlišný od ostatní spisové služby, mělo nicméně za následek, že bylo pro písemnosti účetní povahy požadováno jejich oddělené uložení od knih a spisů běžné agendy ve specializovaných spisovnách, podobně jako je tomu např. u dokumentace stavební a technické či fotografické.⁶⁸ V právní normě byla tato praxe poprvé stanovena ve vládním nařízení č. 41/1952 Sb., kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), v § 90. Nařízení tuto specializovanou spisovnu nepřesně označilo jako „účetní archiv.“⁶⁹ Zároveň stanovilo, že písemnosti účetní evidence přijaté k uložení do účetního archivu se musí evidovat v „archivní knize“ (§ 90, odst. 2). V § 91 pak bylo uvedeno, jaké typy účetních písemností se mají v „účetním archivu“ uchovávat a určil i jejich skartační lhůtu, tj. dobu, po kterou mají být tyto dokumenty v účetním archivu uloženy.⁷⁰

Do vydání vládního nařízení č. 41/1952 Sb. upravoval ukládání účetních materiálů obchodní zákoník uveřejněný v zákoně č. 1/1863 ř. z. Ten platil s výjimkou podomních obchodníků pro obchodní subjekty, které ze svého podniku platily minimální výši výdělkové daně. Tato minimální výše byla stanovena pro jednotlivé části státu (zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecná ustanovení, § 7). Samotná norma pak těmto subjektům ukládala

⁶⁵ Viz např. CEKOTA, Vojtěch. Zkušenosti z výběru archiválií u JZD v přerovském okrese. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37, s. 138, 140, 143.

⁶⁶ Na otázku potřebnosti účetního materiálu pro jeho vlastníka jako na důležitý prvek ovlivňující dochování tohoto typu archiválií upozornil autora této metodiky Mgr. Jakub Mírka, vedoucí 5. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni. Ten také připomněl existenci řady archivních fondů velkostatků s pěkně zastoupenými účetními písemnostmi, jakož i ty původce fondů pozemkových dominií, kteří nám po sobě téměř žádnou účetní materií nezachovali.

⁶⁷ Srov. např. vyhlášku ministerstva financí č. 102/1958 Ú. 1., § 86, odst. 2.

⁶⁸ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů v praxi, spisová služba a účetnictví*. Ostrava 2002, s. 11–12, 14, 16, 26, 38. Viz též *Spisová služba u orgánů národních výborů*. S. 1. : ministerstvo vnitra, [1961], s. 17.

⁶⁹ Vládní nařízení č. 41/1952 Sb. bylo vydáno na základě § 8 zákona č. 108/1951 Sb., o organizaci národohospodářské evidence. Dále toto nařízení rozvíjela i vyhláška ministerstva financí č. 354/1952 Ú. 1., kterou se provádějí některá ustanovení účetních zásad – ukládání písemností účetní evidence v účetním archivu se zde věnoval oddíl šestý, §§ 21–28.

⁷⁰ Definice skartační lhůty podává zákon o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb., v platném znění, v § 2, odst. s).

v čl. 33 bez bližšího upřesnění uschovat obchodní knihy, přijatou obchodní korespondenci, inventáře majetku a účetní závěrky po dobu 10 let od vložení posledního zápisu.

Ustanovení o odděleném uložení účetních písemností a o tom, jaké typy se mají uchovávat, pak byla po vydání uvedeného vládního nařízení č. 41/1952 Sb. opakována i v následujících právních normách až do novely účetního zákona,⁷¹ která vyšla jako zákon č. 353/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Novela je platná od 1. 1. 2002 a povinnost odděleného ukládání účetních dokumentů již neobsahuje.⁷²

- C) Vládní nařízení č. 41/1952 Sb., kterým se stanovily zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), určilo, že po uplynutí skartačních lhůt původci příslušné písemnosti účetní evidenci mají zničit či odevzdat do sběru druhotných surovin (!), kromě ročních účetních výkazů, ročních souhrnných účetních výkazů, knih analytické účetní evidenci o pracovních příjmech jednotlivých zaměstnanců a výše zmíněné archivní knihy, neboť tyto písemnosti měly být v účetním archivu uloženy trvale (§ 91).⁷³ Avšak již od příštího roku začaly vycházet právní normy, které vyřazování účetních písemností ze spisoven („účetních archivů“) původců nově upravily. Byly to:

- 1) Vyhláška ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. 1., o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností, jež nabyla účinnosti 13. 1. 1953. Vůbec poprvé stanovila postup, při kterém úřad, orgán, zařízení či podnik, u kterých jsou písemnosti uloženy, musí z hlediska úřední nebo provozní potřeby vypracovat návrh na vyřazení jednotlivých písemností ze svých spisoven, načež k němu příslušný archiv vyjádří své stanovisko, které písemnosti je nutno převzít do trvalé archivní úschovy (čl. I, odst. 6). Rovněž uložila původcům povinnost provádět řádnou spisovou evidenci, pečovat o vhodné uložení písemností (čl. I, odst. 8) a stanovila ministerstvům a dalším ústředním úřadům, že mají vydat bližší směrnice pro vyřazování písemností i s uschovacími (skartačními) lhůtami pro sebe a jim podřízeným orgánům a organizacím (čl. I, odst. 9). V příloze pak tato vyhláška zavedla mj. skartační znaky S, V a A (odst. 5) a určila měřítko pro vyhodnocení písemností jako dokumentů pro trvalou archivní úschovu (odst. 6). Zahrnut zde byl tehdy i účetní materiál, a sice rozpočtové zásady a roční vyúčtování státních financí, finančního hospodaření veřejné správy a podniků (odst. 6. ch). Rovněž určil zásadu, že mají být do archivní péče odevzdány všechny písemnosti a dokumenty vzniklé do roku 1850 a veškerý písemný materiál vzniklý před rokem 1900 v podnicích (odst. 6. l).
- 2) Vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Ú. 1., o archivech hospodářských a rozpočtových organizací. Stanovila všem podnikům povinnost zřídit si do 31. 12. 1956 podnikové archivy, přičemž podniky, které neměly ještě archivní materiál, musely svůj podnikový archiv zřídit nejpozději do pěti let od svého založení (§ 2). Do podnikových archivů měl být soustředěn archivní materiál vzniklý z činnosti podniků i jeho právních předchůdců, jakož i písemnosti vybrané při skartačním

⁷¹ Srovnej k tomu i vládní nařízení č. 30/1958 Sb., § 25 a 26; vyhlášku ministerstva financí č. 102/1958 Ú. 1., část šestá – §§ 86–91; nařízení vlády ČSSR č. 153/1971 Sb., o informační soustavě organizací, §§ 39–44; vyhlášku federálního ministerstva financí č. 154/1971 Sb., o účetnictví, § 35, odst. r), §§ 53–55, 57 a 58; a nakonec zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb., původní znění, §§ 31–32. Všechny tyto normy označovaly spisovnu pro uložení účetních materiálů jako „(účetní) archiv“.

⁷² Zákon č. 353/2001 Sb., zde bod 36, který změnil znění §u 31 účetního zákona z roku 1991.

⁷³ Vládní nařízení č. 41/1952 Sb. nabylo platnosti pro konkrétní okruhy účetních jednotek dnem, který měla stanovit vláda (§ 100). Ta tak učinila pro jednotlivé skupiny vládními vyhláškami č. 72/1952 Sb. (platnost od 1. 1. 1953) a č. 99/1953 Sb. (platnost od 1. 1. 1954).

řízení z účetních archivů, zřízených podle výše uvedeného vládního nařízení č. 41/1952 Sb. Materiál podnikových archivů musel být umístěn odděleně od písemností a dokumentů spisovny a účetního archivu a zabezpečen před ztrátou, odcizením, poškozením nebo zničením (§ 4). Více podniků si mohlo zřídit sdružený podnikový archiv, přičemž příslušná oddělení státních archivů (pozdějších státních oblastních archivů) měla plnit funkci sdružených podnikových archivů pro podniky podléhající ministerstvu zemědělství a lesního hospodářství a pro některé podniky podléhající ministerstvu spotřebního průmyslu (§ 5). Povinností podnikového archiváře bylo mimo jiné zajišťovat vyřazování (skartaci) písemností ze spisoven příslušného podniku (§ 7, odst. 1, písm. b). Své archivy měly zřizovat také rozpočtové organizace, tj. i národní výbory (§ 11). Návrhy na vyřazení písemností, které musely podniky a rozpočtové organizace vyhotovovat podle výše zmíněné vyhlášky ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. l., čl. I, odst. 6, byly nyní zasílány příslušnému archivnímu oddělení krajské správy ministerstva vnitra (§ 12). Zároveň byl archivní materiál soustředěný v podnikových archivech a v archivech rozpočtových organizací prohlášen za součást jednotného státního archivního fondu (§ 14). S uvedenou vyhláškou č. 153/1956 Ú. l., bylo zároveň vydáno sdělení ministerstva vnitra, o ukládání archivního materiálu ve státních archivech a archivech národních výborů, uveřejněné v *Úředním listu Československé republiky*, 1956, s. 451, který stanovil, jaké archivy jsou příslušné pro jednotlivé typy původců.

- 3) Vyhláška ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l., o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací, která vstoupila v platnost od 1. 1. 1959. V § 91 opakovala ustanovení z výše uvedených norem z let 1953 a 1956 se zaměřením na účetní dokumenty.⁷⁴ Stanovila proto, že po uplynutí uschovacích lhůt se písemnosti účetní evidence mají vyřadit z účetního archivu podle platných předpisů o vyřazování (skartaci) písemností a předpisů o archivnictví. Pro JZD to obdobně stanovila i vyhláška ministerstva financí č. 186/1958 Ú. l., o účetní evidenci jednotných zemědělských družstev, v § 80.

- D) Na základě vyhlášky ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. l., čl. I, odst. 9, vydávala jednotlivá ministerstva a další ústřední orgány rezortní předpisy platné pro podřízené orgány a organizace, které upravovaly vyřazování písemností, včetně účetních, a stanovily jejich uschovací (skartačními) lhůty.⁷⁵ Vyhláškou předsedy vlády č. 75/1966 Sb. o zrušení směrnic, instrukcí, výnosů a jiných obdobných předpisů některých ústředních orgánů státní správy, byla sice řada těchto směrnic zrušena, normy vydané ve *Sbírce a zákonů* v *Úředním listu* ponechala však vyhláška v platnosti, a nadto prohlásila za stále platné i ty skartační směrnice, které se týkaly vyřazování písemností účetní evidence (odst. 2, písm. a4).⁷⁶ Dalším podnětem pro vydávání nových skartačních

⁷⁴ Stalo se tak na základě vládního nařízení č. 30/1958, kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), § 27.

⁷⁵ Jejich seznam pak vyšel jako: Přehled platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci (stav k 1. 1. 1965). *Archivní časopis*, 1965, příloha k sešitu 1; Opravy a doplňky k Přehledu platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci. *Archivní časopis*, 1965, sešit 3 – obálka; Doplňky k „Přehledu platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci“ vydanému v příloze k archivnímu časopisu č. 1/1965 (stav k 1. 1. 1966). *Archivní časopis*, 1966, samostatná příloha. O mnohdy nevalné úrovni těchto resortních skartačních směrnic informuje Jaromír Charous v předmluvě k článku Josefa Blechy. Účetní doklady a účetní knihy jako archivní materiál, otištěném v: *Archivní časopis*, 1954, s. 114–115.

⁷⁶ Více o zrušení řady resortních skartačních směrnic viz článek CHAROUS, Jaromír. Skartační směrnice a jejich dnešní platnost. *Archivní časopis*, 1967, s. 36–38. Dále i CIGÁNEK, František. *Spisová služba ve státní správě a v hospodářství = Studia a informace*, 1967, Praha : Ústav státní správy při státní komisi pro řízení a organizaci, 1967, s. 105.

rezortních směrnic byla vyhláška ministerstva vnitra ČSR č. 117/1974 Sb., kterou se stanoví kritéria pro posuzování písemností jako archiválií a podrobnosti skartačního řízení.⁷⁷ Ta nahradila výše uvedenou vyhlášku ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. 1., o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností, a i ona mj. uložila ústředním orgánům vydat se souhlasem ministerstva vnitra ČSR pro sebe a své přímo řízené složky nové skartační řády, popřípadě své dosavadní skartační řády upravit (§ 4, odst. 1). V příloze pak tato vyhláška opět určila měřítko pro vyhodnocení písemností jako dokumentů vhodných pro trvalou archivní úschovu. Účetních dokumentů se týkal oddíl I, odst. 2 (písemnosti z oborů průmyslové a zemědělské výroby, finančního podnikání, jakož i důlního podnikání do roku 1900) a oddíl II, písmeno A, odstavec c9 (písemnosti finanční, rozpočtové a účetní povahy).

4.2. Akvizice a provádění výběru archiválií obsahujících účetní záznamy

4.2.1. Základní požadavky a současné právní normy

A) K provedení kvalitního výběru účetních materiálů s trvalou dokumentární a vypovídací hodnotou do archivní péče je třeba si zjistit následující informace:⁷⁸

- 1) Kompetence a úkoly příslušného původce, především jeho hospodářskou činnost, u výrobních organizací produkci, a to jak v současnosti, tak i v předešlé době. U původců, kteří byli součástí veřejné správy, může určovat náplň jejich hospodářské činnosti právní norma.

Příklad 1: Pro školská zařízení například platila svého času vyhláška ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky č. 34/1992 Sb. o hospodářské činnosti předškolních zařízení, škol a školských zařízení. Vyhláška byla platná v době od 23. 1. 1992 do 31. 8. 2003. Zrušena byla vyhláškou č. 238/2003 Sb.

Příklad 2: Pro obecní samosprávu to bylo např. právo obce spravovat svůj majetek, které jim přiznávala tehdejší obecní zřízení či obecní řády pro jednotlivé země.⁷⁹

- 2) Organizační strukturu vnitřních účetních jednotek (u původců větších, složitých archivních fondů).
- 3) Strukturu účetních fondů vedených původcem a jejich vzájemné vztahy a propojení.⁸⁰
- 4) Příslušné účetní a další právní normy týkající se původce.

⁷⁷ Bohatý výčet skartačních rezortních předpisů vydaných na základě této vyhlášky podává *Metodický pokyn č. 2/2017 k archivnímu zpracování fondů typu „Průmyslové podniky“*, čj. MV-76968-1/AS-2017, s. 34–36. K dispozici na Metodiky týkající se zpracování jednotlivých typů archivních fondů [online], c2019, Ministerstvo vnitra České republiky, [cit. 2019-05-28]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/metodiky.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>.

⁷⁸ ŠTARHA, Ivan. Několik poznámek k výběru archiválií a spisové službě. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37, s. 97.

⁷⁹ Např. české obecní zřízení, uveřejněné v zákoně č. 7/1864 z. z., v § 28, odst. 1.

⁸⁰ Srov. též VRBATA, Jaroslav. Trvalá dokumentární hodnota – předpoklad vzniku archiválií. *Sborník k dějinám 19. a 20. století* 10, 1986, s. 356.

B) Účetní materiál je přejímán od jednotlivých původců, od kterých archiv dostává i jiné archiválie neúčetní povahy. Děje se tak buď při skartačním řízení či mimo skartační řízení. Akvizice při skartačním řízení se provádí na základě skartačního návrhu, který vychází ze spisového řádu, jehož součástí je spisový a skartační plán. Děje se tak po uplynutí skartační (uschovací) lhůty, tj. doby, po kterou mají být dokumenty uloženy ve spisovně původce. Skartační lhůty pro jednotlivé typy účetních dokumentů určuje v současnosti zákon č. 563/1991 Sb. o účetnictví, v platném znění, §§ 31 a 32.⁸¹ Přejímání dokumentů trvalé hodnoty do archivní péče upravuje v současnosti zákon o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb. v platném znění, §§ 7–12 a § 66, a k němu vydaná vyhláška ministerstva vnitra č. 259/2012 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby, v platném znění. Tato vyhláška obsahuje podrobnosti zpracování a strukturu spisového a skartačního plánu (§ 15) a dále i postup při vyřazování dokumentů a podrobnosti skartačního řízení (§§ 20–26). Účetní záznamy jsou v současné době vedeny také v elektronické podobě. Účetní záznam v elektronické (technické) nebo smíšené formě, se skartačními znaky „A“ nebo „V“ vzniklý z činnosti účetní jednotky, musí být ve formátu, který zaručí jeho neměnnost a umožní jeho následnou čitelnost pro fyzickou osobu. Pokud tuto podmínku nemůže účetní jednotka zabezpečit, je povinna takové účetní záznamy převést do listinné formy, která odpovídá době jejich vyřízení, a opatří je náležitostmi originálu. Musí se tak stát nejpozději před jejich zařazením do výběru archiválií ve skartačním řízení nebo mimo něj. Totéž platí i pro účetní záznamy přijaté účetní jednotkou v technické či smíšené formě a pro účetní záznamy, které obsahují uznávaný elektronický podpis včetně průkazného potvrzení v listinné podobě o platnosti uznávaného elektronického podpisu v době přijetí účetního záznamu.⁸² Zmíněná vyhláška č. 259/2012 Sb. proto určuje výstupní datový formát pro účetní záznamy v elektronické podobě, jejichž obsahem je elektronická faktura (§ 23, odst. 7).

4.2.2. Základní hlediska při výběru při skartačním řízení

Veškeré dokumenty, a tudíž i účetní materiály, jsou vybírány na základě:

A) Spisových a skartačních plánů jednotlivých původců, kteří v nich označují písmenem A ty dokumenty, jež považují za trvale hodnotné. Zastoupení účetních materiálů původcem navržených a archiváři uznaných jako kategorie A se samozřejmě liší podle druhu původců. Na jedné straně existovaly v minulosti instituce, od nichž účetní záznamy evidující jejich hospodaření nebyly do archivů přebírány vůbec, např. soudy a státní zastupitelství.⁸³ Naopak v organizacích založených za účelem podnikání, zas tvoří tyto záznamy významnou část dokumentů převzatých do archivní péče. Například v neporušených archivních fondech velkostatků tvoří účetní písemnosti 50–70 % všech zastoupených archiválií.⁸⁴

⁸¹ Předtím to byly právní normy: vládní nařízení č. 41/1952 Sb., kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), § 91; vládní nařízení č. 30/1958 Sb., kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), § 26; vyhláška ministra financí č. 186/1958 Ú. l., o účetní evidenci jednotných zemědělských družstev, § 79 (pouze pro JZD); nařízení vlády ČSSR č. 153/1971 Sb., o informační soustavě organizací, §§ 39–44; nařízení vlády ČSSR č. 136/1989 Sb., o informační soustavě organizací, §§ 35–40.

⁸² Viz zákon č. 563/1991 Sb. o účetnictví, v platném znění, § 33, odst. 4.

⁸³ Viz *Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu*. Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací X/1960, číslo 2, s. 249, 262, 272.

⁸⁴ KOŠTÁL, Miloslav. Archivní zpracovávání..., s. 11; *Metodické návody a instrukce...*, s. 280–281.

B) Typových skartačních rejstříků,⁸⁵ které jsou při posuzování trvalé archivní hodnoty dokumentů významným vodítkem. Z účetních materiálů jsou v současnosti za dokumenty kategorie A považovány:

- 1) Rozpočty celkového hospodaření původce; rozpočty jeho významných staveb či jiných akcí, rozpočtové klasifikace, dlouhodobé rozpočtové výhledy v rozsahu delším než 1 rok.⁸⁶
- 2) Zprávy o vypořádání výsledků plnění rozpočtu, účetní závěrky, rozvahy (bilance) a výkazy zisku a ztráty (výsledovky), celkové, přejímací, odevzdávající a závěrečné účty, přehledy o peněžních tocích, přehledy o změnách vlastního kapitálu, ostatní účetní výkazy jen mimořádného charakteru, časové řady ukazatelů, hospodářské rozbory i s průvodními materiály, jednorázové rozbory při závažných případech (kontroly, likvidace, předávání funkce účetního, účetní výkaz ke dni zřízení původce, účetní výkaz k zahájení likvidace).⁸⁷
- 3) Roční výsledné kalkulace výrobků a služeb.⁸⁸
- 4) Hlavní knihy, přičemž je třeba upřednostnit ty, které jsou součástí roční závěrky, jinak i ty, které se dochovaly.⁸⁹ Závěrečné roční výkazy, jako účetní závěrky, rozvahy (bilance) a výsledovky (viz bod b) totiž zachycují hospodářský výsledek pouze souhrnně. Detailnější pohled na hospodaření původce nám poskytují právě hlavní knihy jeho základního i dalších dílčích účetních fondů, popř. další účetní dokumenty.
- 5) Inventarizace ke dni vzniku či zrušení původce, evidence (inventáře, inventární knihy) majetku, soupisy a změny kmenového jmění a majetkové podstaty, evidence nemovitostí ve vlastnictví původce včetně dokladů o jejich získání a vlastnictví.⁹⁰
- 6) Účtové rozvrhy⁹¹ (viz kap. 2, heslo Účtová osnova).
- 7) Vzory účetních písemností (formuláře) vydané původcem.⁹²
- 8) Ukázky mzdových listů do roku 1945 včetně.⁹³

4.2.3. Zvláštní hlediska při výběru účetních dokumentů

Skartační předpis je pro původce normou pro vyřazování, pro archiv normou pro výběr. Závazný je však pouze pro instituci, která ho vydala, kdežto pro archiv je jen vodítkem, s jehož pomocí se rozhoduje, jaké materiály do archivu převezme.⁹⁴ Z toho vyplývá odpovědnost archiváře za kvalifikované posouzení navrhovaných dokumentů a za odmítnutí těch, které, třebaže byly původcem navrženy do skupiny A, nemají povahu archiválií, a za ohodnocení jiných materiálů jako archiválie, ačkoliv některé z nich mají ve skartačním plánu označení kategorie S. I při sebelepší metodice skartačního řízení a dokonale vypracovaném

⁸⁵ Např. nejnověji *Typový skartační rejstřík*. 5. novelizované vydání. Ostrava : Montanex, 2016; *Typový skartační rejstřík pro podniky : návrh standardu Státního informačního systému ČR*. Praha : Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 1992.

⁸⁶ Srov. například *Typový skartační rejstřík*. Novelizované vydání. Sestavil kolektiv autorů ze státních archivů ČR. Vydalo Ministerstvo vnitra ČR – obor archivní správy ve vydavatelství Montanex. Ostrava, 2010 (dále jen *Typový skartační rejstřík*, 2010), s. 120, 179–180

⁸⁷ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 95, 135, 180, 198–200.

⁸⁸ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 130.

⁸⁹ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 199.

⁹⁰ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 116–117, 123, 126, 132.

⁹¹ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 180.

⁹² *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 199.

⁹³ *Typový skartační rejstřík*, 2010, s. 199.

⁹⁴ Viz vyhláška č. 259/2012 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby, v platném znění, § 21, odst. 2.

skartačním plánu zůstává rozhodujícím činitelem archivář se svou erudicí a zkušeností.⁹⁵ Ten přitom vychází ze svých znalostí o původci, a proto bere v potaz i další okolnosti, které výše uvedená základní hodnotící kritéria pozměňují. Je nutno vždy zvážit vypovídací možnosti materiálu – k čemu jej bude možno badatelsky využít, bude-li vybrán k trvalému uložení do archivu. Ze striktního požadavku uchovávat pouze roční plány (rozpočty) a výsledky hospodaření, a dalších materiálů uvedených v typovém skartačním rejstříku je třeba často slevit, přičemž zohledňujeme následující kritéria a potřeby (viz též kap. 5.2):

- A) Nelze se spokojit pouze se souhrnnými informacemi, které jsou obsaženy v ročních vyúčtováních a mnohdy i v hlavních knihách, neboť z nich nemůžeme vyčíst konkrétní případy a akce, které stály za výdaji (úbytku majetku), či zjistit zdroje, které způsobily příjmy (nárůst majetku), což jsou skutečnosti významné pro poznání činnosti původce. Zde nabývají významu ostatní účetní materiály, jako jsou pomocné knihy s podrobnějšími informacemi, jejichž výsledky přecházejí do hlavních knih pouze svými úhrny, účetní doklady a konečně i dílčí výkazy a soupisy (materiálu, dluhů, výrobků, pohledávek), jejichž souhrnné výsledky byly rovněž převáděny do hlavních knih.⁹⁶ Tyto účetní dokumenty doplňují souhrnné informace ve vyúčtování a v hlavní knize, čímž je pak dosaženo optima informací. Zde jsou rozsah a kvalita těchto doplňujících informací důležitým měřítkem výběru.⁹⁷

Příklad: V hlavní knize Městský národní výbor Žlutice z roku 1977 s pomocí účtového rozvrhu zjišťujeme:

- 1) Na účtu 205 (Ceniny) – 30000 (Kolky a poštovní známky) – 19 (kapitola Vnitřní správa) bylo v průběhu celého roku vydáno 400 Kč.
- 2) Na účtu 010 (Základní prostředky) – 20000 (Stavby – Základní devítiletá škola) – 14 (kapitola Školství) bylo v uvedeném roce vydáno 78.560,20 Kč.

Vidíme, že v případě 1) si s údaji z hlavní knihy vystačíme. Avšak v případě 2) je tomu naopak. Z kusé informace se nedozvídáme, jaké stavby na budově školy probíhaly, kdo je prováděl, takže se bez dalších účetních dokumentů s podrobnějšími informacemi, v daném případě účetních dokladů, neobejdeme.

- B) Pro pozdější archivní zpracování je velice důležité zjistit používaný účetní systém, který určoval způsob účtování (viz též kap 6.1, odst. E), a rovněž jaké hospodářské operace byly v jeho účetnictví zaznamenávány. Proto ponecháváme kompletní soubor účetního materiálu vztahující se k jedné hlavní knize alespoň za jedno účetní období.⁹⁸
- C) U mezerovitě dochovaných celků je vhodné vyhodnotit jako kategorii A i dílčí (pololetní, čtvrtletní, měsíční) vyúčtování a další výkazy v těch případech, pokud se tyto dokumenty nedochovaly s platností za jedno celé (roční) účetní období a nejsou k dispozici ani další roční plány či výkazy v blízkém časovém období. A pokud se do dnešních dnů dochovaly

⁹⁵ FIALA, Tomáš. Poznámky ke vztahu skartačních předpisů a výběru archiválií. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37, s. 62–63; ŠTARHA, Ivan. Několik poznámek..., č. 37, s. 97. CEKOTA, Vojtěch. Zkušenosti z výběru..., s. 147; KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 42; VRBATA, Jaroslav. Trvalá dokumentární hodnota..., s. 339–340 a 367 (pozn. 25).

⁹⁶ Viz BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 120.

⁹⁷ Viz VRBATA, Jaroslav. Archivní politika při výběru archiválií [příloha č. 2 k článku Hlavní rysy politiky KSČ v podmínkách rozvinutého socialismu]. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1986, č. 31, s. 115, 126. Na práce, které čerpaly z informačně cenných účetních dokladů, upozorňuje MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní..., s. 94. BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 356.

⁹⁸ Viz *Metodické návody a instrukce...*, s. 230; a MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní..., s. 91.

účetní materiály pouze v torzovitém stavu, je třeba pečlivě zvážit jejich vyřazení, byť by měly kategorii S, neboť i jejich omezený segment nám dává o hospodaření původce alespoň částečnou informaci.

- D) Hodnotu archivních záznamů, například dílčích vyúčtování, zvyšuje, pokud zachycují pravidelné sezónní výkyvy, které se v ročním vyúčtování již neobjeví, jako je aktivita stavební firmy během a mimo stavební sezónu, ubytovacího zařízení během a mimo turistickou sezónu apod. Cenné jsou i pomocné účetní materiály a doklady, jestliže zaznamenávají projevy mimořádných okamžiků, jako je např. živelná škoda, významná stavba, soudní proces, politické zvraty apod.

4.2.4. Specifické problémy při přejímání archiválií

- A) Vzhledem k tomu, že účetnictví provádí stejnorodé matematické operace, začaly zde být v průběhu 20. století používány i jiné podoby účetních záznamů, nežli jsou běžné zápisy do účetních knih. Dělo se tak s pomocí účtovacích strojů či jiných zařízení. V archivním materiálu se proto mohou vyskytovat následující formy účetních knih a záznamové techniky:

- 1) Časové a systematické účetní záznamy prováděné propisem či tiskem. Buď byl originální zápis z deníku zkopírován neboli „propsán“ do hlavní knihy, nebo kopírování probíhalo v opačném směru, tj. originální byly zápisy v hlavní knize a jejich kopie přecházela do deníku (o deníku a hlavní knize viz kap. 6.2, poř. č. 8 a 9). Původně se kopie vyhotovovaly na průpisové archy, které pak byly vlepeny na příslušné strany knihy, do které měla být zkopírovaná data přenesena. Využití techniku propisování mnohem účinněji však umožnilo až vedení účetních knih v podobě volných listů.⁹⁹
- 2) Účetní knihy vedené v podobě kartotéky nebo ve formě záznamů na volné listy, které byly udržovány očíslované v logickém celku v pořadačích či v lístkovnici. Po uplynutí příslušného účetního období, ve kterém byly vedeny, nebo nejpozději před uložením do účetního archivu, musely být volné listy svázané do knihy nebo jinak spojeny v celek (např. v pořadači). V tzv. Sudetské župě v letech 1939–1945 byly účetní knihy v této podobě povoleny ve městech s více než 3000 obyvateli,¹⁰⁰ z československých právních norem je poprvé uvedlo vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, v §§ 15 a 16.¹⁰¹

⁹⁹ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 107–108. BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 184.

PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 87. Podrobněji popisuje techniky propisu JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie účetnictví*. Praha : Oeconomica, 2007, s. 176.

¹⁰⁰ Viz Nařízení o pokladní a účetní službě v obcích (něm. *Verordnung über das Kassen- und Rechnungswesen der Gemeinden*) z 2. listopadu 1938, § 60, odst. 2. Nařízení bylo vydáno v *Reichsgesetzblatt*, Teil I, 1938, Nr. 190, s. 1583nn. Věcné knihy rozpočtu ve formě svázaných kartotéčních lístků jsou zastoupeny např. v SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, *Archiv města Kadaň*, kniha č. 1267 a 1268 (v *Archiv města Kadaně 1319–1945 (1951)*). Inventář. Kadaň : Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Chomutov se sídlem v Kadani, 1968, s. 227 mylně uvedeno, že jde o Důchodní pokladní deník. Tiskopisný vzor k nim otiskl HENCKEL, Walter: *Leitfaden für das deutsche kameralistische Kassen- und Rechnungswesen*. Berlin : Berliner Formular-Verlag, 1939, s. 176 (*Sachbuchkartei*).

¹⁰¹ Poté i ve vyhlášce ministerstva financí č. 354/1952 Ú. l., § 23, vládním nařízením č. 30/1958 Sb., § 10, odst. 1, vyhlášce ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l., § 15. O volných listech všeobecně JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie...*, s. 176–177.

- 3) Vedení účetních záznamů pomocí počítačové techniky, a to jako sestavy, vyhotovované na strojích na děrné štítky nebo na počítačích.¹⁰² Děrné štítky poprvé zmiňovalo vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, v § 15, odst. d) a § 17, odst. 1. Sestavy vyhotovené na strojích na děrné štítky nebo na „samočinných počítačích“ pak poprvé obsahovalo vládní nařízení č. 30/1958 Sb., kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady), § 10, odst. 1.
 - 4) Vedení účetních záznamů pouze v elektronické podobě prostřednictvím speciálního účetního software.¹⁰³
 - 5) Vedení účetních záznamů v elektronické podobě, ale bez odpovídajícího programového využití, kdy se používají pouze tabulkové procesory, např. Excel.
- B) Specifickým druhem dochování účetních materiálů jsou zmíněné účetní sestavy. Jednalo se o výtisky z počítače, často na jehličkových tiskárnách, pořízené na tabulační papír k určitému dni nebo za určité období. Nahrazovaly účetní knihy či další písemnosti běžné účetní evidenci. Takto vzniklé dokumenty byly v tehdejší terminologii nazývány „písemnosti zpracované strojně početnickou službou.“¹⁰⁴ Tabulační papír měl podobu širokého pásu. Jeho jednotlivé listy byly mezi sebou děrovány (perforovány) pro snadné odtržení určitých částí a v místě těchto perforací byl papír harmonikově složen v krabici, která byla položena pod tiskárnu. Okraje pásu byly opatřeny otvory, za které byly zachyceny na tiskařském válci v počítačové tiskárně, který takto mohl tabulační papír z krabice navíjet. Na takto vytištěných účetních sestavách jsou ovšem jednotlivé rozpočtové položky a účty vyjádřeny pouze čísly. Co tyto číselné kódy konkrétně znamenají, bylo obsaženo v účtovém rozvrhu (viz kap. 2, heslo Účtová osnova). Dále musel původce vyhotovit seznam s označením a popisem každé účetní sestavy. Rovněž i listy jedné sestavy musely být po vytištění buď pořadově očíslovány, nebo svázané do knihy, popř. trvale spojeny do jediného pásu – pokud nebyly peněžní částky a množství na každém listu sečteny, a tudíž nebyla zajištěna jejich spojitost se zápisy na dalším listu.¹⁰⁵ Je tudíž nasnadě, že bez účtového rozvrhu jsou uvedené účetní sestavy víceméně bezcenné, neboť na pouhých výtiscích nepoznáme, co číselné kódy znamenají. Během skartačního řízení je proto třeba se na uvedené účtové rozvrhy zaměřit a od předávajícího účetního oddělení či zaměstnance pověřeného účtováním dále zjistit, jaká je (byla) používaná struktura účetních sestav daného původce a co jednotlivé sestavy (výtisky) znamenají. Teprve podle těchto informací lze určit, které z výtisků mají trvalou archivní hodnotou a které nikoliv.¹⁰⁶

5. ZPRACOVÁNÍ ÚČETNÍHO MATERIÁLU

5.1. Postup před zahájením zpracování

Před zahájením archivního zpracování účetního materiálu je třeba si zjistit informace uvedené již výše v kapitole 4.2.1, odst. A.

¹⁰² JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie...*, s. 177.

¹⁰³ JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie...*, s. 177–179.

¹⁰⁴ CEKOTA, Vojtěch. *Zkušenosti z výběru...*, s. 146.

¹⁰⁵ Srov. např. vyhlášku ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l., o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací, §§ 16 a 28.

¹⁰⁶ Srov. CEKOTA, Vojtěch. *Zkušenosti z výběru...*, s. 146. Za upozornění na problematiku účetních sestav děkuje autor PhDr. Zdeňku Martínkovi, řediteli Státního okresního archivu Pelhřimov.

5.2. Vnitřní skartace

- A) Pro vnitřní skartaci platí stejné zásady jako pro výběr archivního materiálu při skartačním řízení, které jsou uvedené v kapitole 4.2. Pro některé typy archivních fondů vydávaly návody ke skartaci i dřívější metodické pokyny, např. Metodické návrhy a instrukce, vydané jako příloha ke *Sborníku archivních prací* v roce 1960.¹⁰⁷
- B) V souladu s právními normami nemůže být při vnitřní skartaci vyřazen tento materiál:¹⁰⁸
- 1) dokumenty pocházející z doby do roku 1850
 - 2) dokumenty z oborů průmyslové a zemědělské výroby, úvěrové soustavy a pojišťovnictví a finančního a důlního podnikání vzniklé do roku 1900.¹⁰⁹
- C) Zvláště opatrně musíme postupovat při skartaci účetních dokladů a pomocného účetního materiálu, jehož záznamy svými souhrny či výsledky přecházejí do „nadřízených“ účetních knih. Mohou totiž obsahovat další informace (o množství, o osobách atd.), které heslovitý popis účetního případu v příslušném nadřízeném dokumentu již neobsahuje.¹¹⁰ Archivář v takovém případě musí posoudit, jak významné a vypovídající jsou informace z pomocných knih, výkazů a účetních dokladů a zda je má tudíž vyřadit, nebo je v archivním fondu ponechat. Z účetních dokladů (viz kap. 6.2, poř. č. 10) je možné považovat za trvale hodnotné např.:
- 1) Dochované faktury, které podrobněji popisují dodané zboží, provedené práce (například stavební a jiné), použitý materiál a pracovní postup.
 - 2) Pokud jsou cenné z hlediska vnějších znaků, jako je např. písmo, jazyk či výtvarná stránka, např. veduty podniků na fakturách.¹¹¹
 - 3) Některé účetní doklady jsou vítaným pramenem pro badatele, kteří se zajímají o činnost a o další informace o svých předcích. Například účetní materiály obcí a měst obsahují i ručně vyhotovené účty od místních řemeslníků (zedníků, truhlářů, kovářů, tesařů) za provedené práce pro město/obec, firmu či jiného objednavatele. Z nich poznáváme nejenom jejich podpisy, ale i jejich rozličnou úroveň vyjadřování a pravopisu, což ocení historici studující gramotnost, kulturní úroveň a všední život.
 - 4) Někde i doklady a další dokumenty skupiny S významně doplňují vypovídací hodnotu archiválií, např. účetní doklady k významné či právně sporné stavbě¹¹² či související se soudním procesem.
 - 5) Informačně hodnotné jsou účetní doklady spojené s neobvyklými a závažnými jevy, jako např. politicky či jinak přelomovými událostmi,¹¹³ živelnými pohromami, epidemiemi.

¹⁰⁷ *Metodické návody a instrukce...*, s. 215–310 – zde zejména s. 249, 262, 272 (archivní fondy okresních a krajských soudů a státních zastupitelství), s. 283–284 (archivní fondy velkostatků).

¹⁰⁸ Zákon o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb., v platném znění, § 5, odst. 1, písmeno a), b).

¹⁰⁹ K tomu srovnej i vyhlášku ministerstva vnitra č. 62/1953 Ú. l., o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností, čl. 6. l, a vyhlášku ministerstva vnitra ČR č. 117/1974 Sb., kterou se stanoví kritéria pro posuzování písemností jako archiválií a podrobnosti skartačního řízení, příloha, oddíl I, odst. 2.

¹¹⁰ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 353; MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní..., 93–96.

¹¹¹ Výtvarnou hodnotu, jazyk a písmo dokumentu považuje jako jedny z kritérií pro výběr za archiválii i zákon o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb., v platném znění, § 5, odst. 4.

¹¹² MICHÁLEK, Ivan a kol. Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „Okresní úřad II“. *Sborník archivních prací : supplementum*, 3/2018, kap. 4.3, odst. m (s. 15).

- 6) Velké hodnoty nabývají účetní doklady a pomocné dokumenty, pokud záznamy v nadřízené hlavní knize či vyúčtování žádné popisy účetních případů neobsahují, nanejvýš pouze číslo analytického a syntetického účtu dle účtového rozvrhu. Tak je tomu např. v účetních dokumentech vyhotovených počítačovou technikou (tzv. účetních sestavách)¹¹⁴ – viz též kap. 4.2.3, odst. A.

5.3. Vlastní zpracování účetního materiálu

- A) Při pořádání a inventarizaci archivního fondu a sestavení archivní pomůcky se postupuje podle platných Základních pravidel pro zpracování archiválií.
- B) Typy evidenčních jednotek, které jsou zastoupeny ve zpracovaném účetním materiálu, jsou:
- 1) Úřední knihy – pro účetní knihy, tj. jednotliviny.
 - 2) Kartony – pro složky, ve kterých jsou jednorázově vyhotovené účetní dokumenty, jako účetní doklady, rozpočty, roční vyúčtování, účetní výkazy, kalkulační listy apod.
 - 3) Digitální archivní jednotky pro účetní záznamy v elektronické podobě.
- C) S problematikou prior a posterior se setkáváme v případě účetních knih ve zlomových okamžicích, kdy končí existence jednoho původce a nahrazuje jej jeho nástupnická organizace. Jsou případy, že se v archivním fondu nalézají knihy, ve kterých v účetní evidenci pokračoval nástupce původce, čímž vznikla pravá posteriora, nebo sám původce pokračoval ve vedení účetních knih po svém předchůdci. Záznamy předchůdce jsou pak pravá priora.

Příklad: Po zániku obecních / městských úřadů (dnes archivní fondy typu archiv obce / archiv města) v roce 1945, pokračovaly ve vedení jejich účetních knih do konce tohoto roku místní národní výbory (v pohraničí místní správní komise). Obdobné případy nastávaly v téže době při převzetí účetních knih okresními národními výbory (v pohraničí okresními správními komisemi) od svých předchůdců – okresních úřadů v bývalém Protektorátu Čechy a Morava a landrátů na území tzv. Říšské župy Sudety.

Jak v případě prior a posterior, tak i u materiálů vnitřních účetních jednotek je třeba mít na mysli, že soubor účetních materiálů jednoho účetního období (většinou hospodářského, kalendářního, vojenského či jiného roku) tvoří uzavřený systém evidence účetních případů,¹¹⁵ které jsou v něm zachyceny od prvotních účetních dokladů, přes záznamy v nich obsažených obnosů do účetních knih, až po jejich započítání do výsledných ročních vyúčtování (účetních závěrek). Požadavek celistvosti účetního materiálu týkajícího se jedné účetní závěrky, je proto vždy nejdůležitější a musí být

¹¹³ Viz např. SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, inv. č. 957, kde jsou ve zvláštní podsoložce uloženy účetní doklady příjmů a výdajů spojených s obsazením uvedeného městečka německou armádou dne 5. 10. 1938 na základě Mnichovské dohody. Překvapivě pestře ilustrují zdejší dění v tomto období – viz CAIS, Petr. Město Krásné Údolí v letech 1938–1945 : správa malého sudetského města v prostředí Třetí říše. *Západočeské archivy*, 2019, s. 124.

¹¹⁴ Viz např. SOKA Karlovy Vary, *Městský národní výbor Žlutice*, inventář, inv. č. 233 – *Hlavní kniha příjmů a výdajů za rok 1976*.

¹¹⁵ Za upozornění na tuto okolnost děkuje autor PhDr. Zdeňku Martínkovi, řediteli Státního okresního archivu Pelhřimov.

upřednostněn před ostatními měřítky, tj. i před hlediskem prior a posterior. Z tohoto postulátu musí zpracovatel vycházet při zařazení archiválie do příslušného archivního fondu a v něm popřípadě i do příslušné vnitřní účetní jednotky původce.

6. ARCHIVNÍ POPIS

6.1. Úrovně popisu a vnitřní struktura účetního materiálu

Pro správné stanovení úrovně archivního popisu při zpracování účetní matérie je nutné zaměřit se na zjištění následujících informací:

- A) V jakých působivých účetních fondech, tj. fondech, které jeho hospodářský výsledek ovlivňují, původce své účty vedl. U každého účtujícího subjektu lze vždy zjistit jeden nebo více účetních fondů, ve kterých byla jeho hospodářská činnost organizována. U složitějšího archivního fondu je pak třeba rovněž vypátrat, v jakých vnitřních účetních jednotkách vyvíjel původce svou hospodářskou aktivitu a jaké účetní fondy měly tyto jednotky k dispozici.

Účetní fond je takový účet či skupina účtů, které evidují určitý druh hospodářské činnosti nebo nakládání s hospodářskými prostředky, jež jsou určeny ke stanovenému účelu. Jde o uzavřený samostatný celek,¹¹⁶ pro nějž platí alespoň jedna z těchto podmínek:

- 1) Buď byla existence fondu dána právním předpisem, pokynem nadřízeného orgánu, nebo vlastním rozhodnutím samotného původce na základě jeho potřeb, např. když se určitá část jeho hospodářské agendy rozrostla natolik, že ji už nedokázala přehledně obsáhnout ani pomocná kniha, a proto si pro tuto oblast své činnosti zřídil zvláštní fond, později eventuálně i zvláštní vnitřní účetní jednotku, která jej spravovala.

Příklad: Již v kap. 2, heslo Účetní struktura, bod 2), uvádí příklad 2 město Horní Blatnou, které roku 1929 provádělo účtování svého lesního hospodářství v hlavní knize svého ústředního fondu na jednom syntetickém účtu nižší úrovně v rámci výdajové rozpočtové kapitoly II. *Obecní majetek*. Zdejšímu městskému účetnímu to nečinilo žádné potíže, neboť rozsah městských lesů byl nepatrný. Zcela jiná však byla situace v blízkém městě Jáchymov. Správu jeho rozlehlého lesního majetku měl na starosti městský lesní úřad, který spravoval i příslušný lesní fond.

- 2) Nebo je v rámci účetního fondu vedena autonomní soustava vzájemně provázaných účetních knih a spisů.
- 3) Nebo je hospodaření fondu naplánováno jemu určeným (dílčím) rozpočtem a o výsledku jeho hospodářské činnosti je sestavováno vyúčtování alespoň v nejjednodušší podobě, např. bilance jen se souhrnnými výdaji a příjmy.

Známé jsou např. mzdové fondy, fond kulturních a sociálních potřeb, chudinské fondy, rezervní fondy určené pro údržbu nějaké stavby apod. Finanční zdroje, které fond

¹¹⁶ Srov. též vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 12.

k plnění svého účelu získává, mu plynou buď z výroby, v případě veřejné správy také z poplatků, daní či pokut, nebo z dotací z nadřízeného fondu téhož původce, z příspěvků od zaměstnanců či přímo od státu.¹¹⁷

Účetní fondy jsou různě strukturovány. Působivé a nepůsobivé fondy (viz kap. 2, heslo Působivost, a níže odst. C) jsou na sobě nezávislé. U většiny původců s více působivými fondy funguje jeden z nich jako ústřední, ostatní fondy můžeme označit jako vedlejší a na něm závislé. Ony vedlejší fondy jsou buď původcem spravovány spolu s fondem ústředním, nebo je mají ve své správě vnitřní účetní jednotky. Ty buď hospodaří s jedním účetním fondem (např. elektrický podnik malého města) nebo s více fondy, např. pobočný závod velké firmy. Vedlejší účetní fondy převádějí do ústředního fondu své zisky, pokud je jejich posláním výdělečná činnost, nebo jsou ústředním fondem dotovány. To nastává buď z důvodu, že se dané hospodářské aktivitě v určitém období nedaří, nebo plynou dotace z fondu ústředního do určitých vedlejších fondů trvale, např. do fondů nevýdělečných vnitřních účetních jednotek, fondů charitativních apod. Je zřejmé, že vedlejší fondy jsou ústřednímu fondu podřízeny – buď mu musejí odvádět své výnosy, nebo se někdy neobejdou bez jeho dotací. Systém ústředního a dalších vedlejších fondů napomáhá původci při sestavení ročního vyúčtování. Umožňuje mu totiž přitom zpracovávat údaje pouze ze základních knih jen jednoho, a sice ústředního fondu.

B) Uspořádání s jedním ústředním fondem se však nesetkáváme či jej hned nemůžeme spolehlivě určit v těchto případech:

- 1) V jednoduchém účetnictví správním, které bylo v českých zemích převážně používáno ve středověku a raném novověku. V tomto účetním systému mohla být hospodářská aktivita účtována v řadě paralelních účetních fondů, nazývaných v té době „účty“, aniž by existoval jeden z nich, který by zaznamenával jeho veškerou hospodářskou aktivitu daného subjektu. Jak bylo zjištěno v případě městské samosprávy, v některých případech sice plnila tehdejší kniha počtů (lat. *liberationum*) funkci ústřední (hlavní) knihy pro veškeré příjmy a výdaje (Louny v počátečním období, Znojmo), jinde zas úplně všechny účetní operace a odvětví hospodářské aktivity neevidovala (Mělník).¹¹⁸ Purkmistrovský rejstřík, další účetní kniha zastoupená v městských kancelářích té doby, veškeré příjmy a výdaje celého městského hospodářství rovněž neobsahoval. Někde v ní za sebou následující purkmistři účtovali peněžní toky spojené s výkonem agendy jejich úřadu (Náchod, Olomouc, Mělník), jinde pouze příjmy a výdaje spojené s určitou akcí městské samosprávy, jako byla např. oprava náměstí a dalších částí města (České Budějovice).¹¹⁹

Značná část účetní matérie z doby středověku a raného novověku v českých zemích ještě není prozkoumána, proto závěry, učiněné výzkumem u jednoho původce nelze vztahovat na všechny ostatní případy. K tomu navíc přistupuje

¹¹⁷ Viz též MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník...*, s. 22.

¹¹⁸ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 106 (Znojmo), s. 110 (Louny), s. 106–108, 113 (Mělník); autorka zde, jakož i v dalších pasážích své knihy shrnuje s odvoláním na citovanou odbornou literaturu dosud provedené výzkumy. K případu města Znojma viz VERBÍK, Antonín. *Znojenské knihy počtů z 15. století. Jižní Morava : ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově*. 1967, s. 3–6.

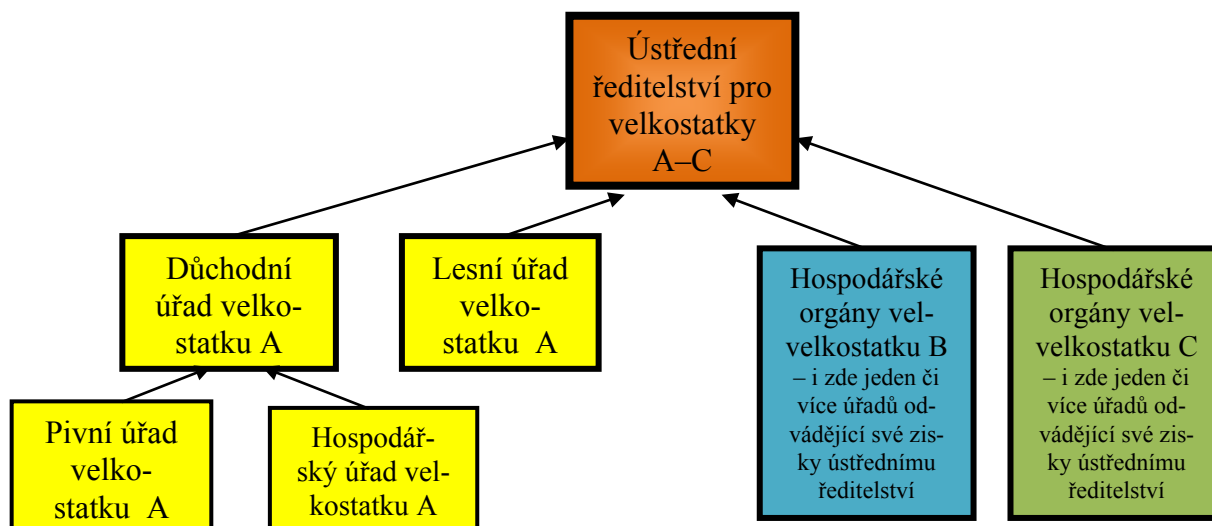
¹¹⁹ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 106–107 (Náchod), s. 107 (Olomouc), s. 109 (České Budějovice) a dále i s. 108 (Mělník), kde je detailně popsán zdroj příjmů a účely vydání, zaznamenaných v purkmistrovských rejstřících, a to na základě výzkumu Miloslava Bělohávkova uveřejněného v: BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Mělnické městské hospodářství před Bilou horou : několik pohledů do finanční a hospodářské správy města*. Časopis společnosti přátel starožitností, 1955, ročník 63, s. 147–168.

nejednotný způsob tehdejšího účtování, ovlivněného potřebami daného subjektu, zažitými postupy jeho kanceláře i osobou písaře provádějícího účtování, jakož i nezřídka torzovitě dochování účetního materiálu té doby v městských archivech a v archivních fondech některých velkostatků.¹²⁰ Podrobně zjištění, zda v archivním fondu zastoupená kniha počtů či (u měst) purkmistrovský rejstřík obsahuje všechny či jen některé peněžní toky daného původce je mimo časové možnosti archiváře. Pokud tedy v účetní materii jednoduchého účetnictví správného nemůžeme hned jednoznačně určit ústřední fond, je možné se spokojit s jejím rozdělením do sérií jednotlivých rovnocenných účetních fondů neboli účtů (např. důchodní, obilní, solní ad.), a to za tichého předpokladu, že každý z nich zřejmě eviduje jen určitou část hospodářské aktivity původce. Rozřešení otázky, zda knihy některé série, např. knih počtů či dokonce purkmistrovských rejstříků v případě měst, evidují veškeré účetní operace, a poskytují nám tak úplný přehled o hospodaření původce, musíme ponechat na badateli, pokud mu to množství v archivním fondu dochovaných archiválií vůbec umožní.¹²¹

- 2) U těch výdělečných původců archivních fondů, kteří byli ve vlastnictví jiné organizace. Platí to například u velkostatků, pokud byly podřízeny ústřednímu ředitelství, které danému majiteli spravovalo všechny velkostatky a další provozy, jež mu patřily. Ředitelství pak určovalo, z jakých fondů mu budou podřízené velkostatky dosažený zisk odvádět. Zda to bude pouze jeden tamní ústřední fond, nebo ještě nějaký další vedlejší fond či provozovna, záleželo jen na tomto nadřízeném činiteli. Pak může nastat následující situace: Existuje archivní fond Velkostatku A, ve kterém se nalézají účetní materiály důchodního úřadu, hospodářského úřadu, pivního úřadu a lesního úřadu. Při zpracování zjistíme, že do pokladny důchodního úřadu odváděly své zisky pouze úřady hospodářský a pivní, ne však úřad lesní. Ten postupoval své výnosy přímo ústřednímu ředitelství všech velkostatků daného majitele v Praze (majiteli patřily celkem 3 velkostatky A–C), podobně jako úřad důchodní. Zaměříme se nyní na vztah podřízenosti a nadřízenosti jednotlivých hospodářských subjektů:

¹²⁰ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 106, 109, 111 a 207.

¹²¹ O svízelných tohoto výzkumu viz SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 134.

Na uvedeném schématu nalézáme celkem 4 archivní fondy – Velkostatek A, Velkostatek B, Velkostatek C, Ústřední ředitelství velkostatků A–C. Rovněž bychom takto mohli znázornit i vztah mezi průmyslovými či obchodními podniky nějakého koncernu, nebo mezi ústřední bankou a jejími pobočkami. U velkostatku A vidíme, že v něm onen předpokládaný ústřední fond chybí, neboť fond spravovaný lesním úřadem je na ostatních působivých fondech původce autonomní. V takovém případě by rozčlenění účetního materiálu do sérií v archivním fondu velkostatku A mělo být následující:

- 1) Účetní materiál důchodního úřadu (důchodní fond)
- 2) Vedlejší fondy důchodního úřadu
 - a) Účetní materiál pivního úřadu (pivní fond)
 - b) Účetní materiál hospodářského úřadu (hospodářský fond)
- 3) Účetní materiál lesního úřadu (lesní fond).

Pokud byly výše uvedené vztahy mezi účetními fondy často měněny, nebo je není možné přesně zjistit, lze účetní fondy s jejich písemnostmi seřadit prostě za sebou a rezignovat na hierarchické vztahy mezi nimi, které jsou v ostatních případech vyjádřené zařazením do sérií nižší či vyšší úrovně:

- 1) Účetní materiál důchodního úřadu (důchodní fond)
- 2) Účetní materiál pivního úřadu (pivní fond)
- 3) Účetní materiál hospodářského úřadu (hospodářský fond)
- 4) Účetní materiál lesního úřadu (lesní fond).

- C) Při členění účetního materiálu je třeba se také zaměřit na nepůsobivé účty a účetní fondy a archiválie, ve kterých byly evidovány. Nepůsobivé jsou takové příjmy a výdaje, které na hospodářský výsledek subjektu, který je provádí, vůbec nepůsobí (odtud název). V jejich případě totiž platí, že kolik hospodářských prostředků daný subjekt vybere, tolik jich zase v budoucnu musí buď dále odvést, či vrátit zpět (u výdajů – kolik vydá, tolik se mu musí vrátit). V nepůsobivých účetních fondech tak probíhala jejich hospodářská aktivita bez vlivu na vlastní hospodaření jejich správce. Pro nepůsobivé účty a případy je v současné době hojně užíván termín účetní případy či účty podrozvahové, neboť neovlivňují hospodářské výsledky uvedené v rozvaze. Protože tyto hospodářské prostředky účetní evidenci daného subjektu pouze „probíhají“, byly označovány jako

účetní případy „průběžné“ (něm. *durchlaufend*). Mezi nepůsobivé účetní operace patří např.:

- 1) Záznamy z banky vybraných nebo do ní vložených obnosů (něm. *behobene laufende Einlagen – angelegte Einlagen*), které patří k těm nejběžnějším. Změnily sice stav peněz v pokladně a na bankovním kontu, nikoliv však množství finančních prostředků, které daný subjekt vlastnil.
- 2) Zaplacené jistiny oproti vrácení dluhopisu.¹²²
- 3) Zálohy, kauce a depozita.¹²³
- 4) Správa cizích peněz (sirotčích ad.), správa nadací a charitativních organizací.
- 5) Investovaný a poté opět přijatý kapitál (ne však již úroky z něj plynoucí), neboť i tento zapůjčený obnos byl poté v plné výši zaplacen věřiteli zpět.
- 6) Vybrané a poté nadřízenému orgánu odvedené poplatky, daně, pojistné apod., například zdravotní pojištění, stržené z platů obecních zaměstnanců a poté odeslané nemocenské pokladně.

Z výše uvedeného je zřejmé, že průběžné účetní případy nastávaly jednak v rámci běžné hospodářské činnosti, jednak musely být původcem prováděny i na základě úkolů, které mu uložil nadřízený orgán, nebo jako výkon přenesené agendy stát.¹²⁴

Původce si vedl určité nepůsobivé účty spolu s účty působivými v hlavních knihách, ve kterých je mohl zaznamenávat ve zvláštním oddílu průběžných peněz (něm. *durchlaufende Gelder*). Pro jiný druh nepůsobivých hospodářských operací byly určeny zvláštní účetní knihy, popř. i účetní fondy (viz kap. 6.2, poř. č. 35). Záleželo na vůli původce nebo na pokynu nadřízeného orgánu či na znění příslušné právní normy.

- D) Poznání struktury účetních fondů, ve kterých původce prováděl svou hospodářskou činnost, je důležité z toho důvodu, abychom účetní materiály jednotlivých fondů pokud možno umístili ve správně hierarchii a abychom účetní písemnosti různých fondů nepomíchali mezi sebou. Nelze například hlavní knihy všech účetních fondů či účetních jednotek umístit do jedné série, pokladní deníky do druhé apod. jenom proto, že mají stejný či podobný název.¹²⁵ Rovněž není vhodné pomíchat účetní materiál, který obsahuje pouze nepůsobivé účetní případy, s těmi účetními archiváliemi, které zaznamenávaly finanční operace působivé (viz též kap. 6.2, poř. č. 28). Správné zařazení účetního materiálu do sérií podle účetních fondů je při archivním zpracování klíčové! Jen tak mohou účetní materiály vydat maximum informací, pokud budou v rámci pomůcky správně umístěny do historických a vztahových souvislostí. Informativní hodnota archiválie se zvyšuje úměrně tomu, jak je zasazena do rámce ostatních archivních dokumentů.¹²⁶

¹²² Více o těchto typech průběžných účetních případů BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 341. O nepůsobivém účtování všeobecně viz i LANZENDÖRFER, Josef. *Několik kapitol ze samosprávy*. Praha, 1945 (ed. Knihovna českého zemského ústředí obcí, měst a okresů v Praze, sv. 29), s. 29.

¹²³ O těchto typech účetních případů se můžeme dozvědět na příkladu obecních samospráv v: BASL. *Účetnictví obcí venkovských*. Plzeň : vl.n., [1908], s. 33; a SOUKUP: *Účetní knihy obecní*, In *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře : výklad zákonů a nařízení ze všech oborů samosprávy obecní a okresní s pokyny a vzorci*. Sestavil Jaroslav Flögel. V Praze, Nakladatelství Vl. Orel, 1933, s. 673.

¹²⁴ MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní..., s. 92.

¹²⁵ ŘEZNIČEK, Jan – OBRŠLÍK, Jindřich. Zkušenosti z uplatňování provenienčního principu se Státním oblastním archivem v Brně. *Archivní časopis*, 1988, s. 210.

¹²⁶ Viz VRBATA, Jaroslav. *Archivní politika...*, s. 115.

- E) Užitečné je rovněž zjištění účetního systému. Ten totiž určoval nejen metodu účtování, ale i složení účetních materiálů, jakož i obsah a vnitřní uspořádání (rubrikaci) jednotlivých typů účetních písemností. Materiály dvou účetních systémů proto není vhodné spojovat dohromady do jedné série.
- F) Další rozlišující moment může být způsoben právními normami, pokud výrazně změni názvosloví a vnitřní uspořádání používaných účetních dokumentů, i když původce mohl nadále účtovat ve stejném účetním systému. Není žádoucí změněné typy účetních knih ponechat bez bližšího vysvětlení ve stejné sérii s předešlými knihami.

Příklad: Pro obecní a městské úřady v Čechách byly vydány vzory účetních knih a dalších písemností v roce 1922.¹²⁷ To však u základních knih – hlavní knihy pro systematické účtování a pokladního deníku pro časové účtování, žádnou novotu nepřineslo, neboť tyto knihy byly používány již dlouhou dobu dříve. Posléze však nastala změna v tehdejší československém pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody, neboť tehdy platné německé právní normy uvedené účetní knihy přejmenovaly. Zatímco dosavadní hlavní kniha (něm. *Hauptbuch*) se od 1. dubna 1940 jmenovala Věcná kniha rozpočtu (něm. *Sachbuch für den Haushalt*), začal se někdejší pokladní deník (něm. *Kassa-Journal*) užívat pod názvem Hlavní kniha (něm. *Hauptbuch*).¹²⁸

¹²⁷ Vyhláška prezidenta zemské správy politické č. 22/1922 Zákoníku zemského pro Čechy, která obsahovala Pravidla pro úpravu služby účetní a pokladní.

¹²⁸ Viz CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 272–273, který odkazuje i na příslušné vyhlášky.

6.2. Typy účetních materiálů a účetních fondů

Každý soubor účetního materiálu je do jisté míry jedinečný kvůli 1) specifickým potřebám daného původce a také 2) stupněm dochování účetních dokumentů v konkrétním archivním fondu. Následující přehled proto není závaznou pořádací normou, striktně platnou za všech okolností. Zůstává na rozhodnutí zpracovatele, v jaké míře se jím nechá při rozřídění dané účetní matérie do smysluplné a přehledné struktury inspirovat. Přehled je určen především k seznámení archivářů s typy a funkcí účetních fondů a účetního materiálů ze všech hlavních účetních systémů (viz výše kap. 2, heslo Účetní systém). Cílem je poskytnout zpracovateli orientaci mezi účetními dokumenty, aby pochopil vztahy mezi nimi a při archivním zpracování nepomíchal materiál různých účetních skupin, fondů a vnitřních účetních jednotek nelogicky dohromady.

Při popisu účetního materiálu v následující kapitole je zpravidla použit minulý čas. To však neznamená, že dané účetní dokumenty nemohou být v elektronické či analogové formě používány původci i v současnosti.

První číslo označuje číslo pořadové. Je stejné s pořadovým číslem v Příloze 1 – *Typy účetních materiálů a účetních fondů v tabulkové podobě*.

1. **Série – A. Více účetních fondů zaznamenávaných do jedné společné knihy.**
2. **1. Likvidační/pokladní strazzy**, např. v kamerálním účetnictví. Byly do nich prováděny účetní zápisy patřící do ústředního fondu, např. obecního u původců archivů měst, tak i dalších fondů, ústavů, podniků a provozů daného účetní jednotky. Mohou sem patřit i **knihy počtů**, ovšem odpověď na otázku, zda tyto účetní knihy vskutku obsahují veškeré příjmy a výdaje původce, se jen těžko zjišťuje (viz kap. 6.1, odst. B, bod 1).
3. **Série – B. Ústřední fond** – do něj přecházejí ostatní účetní fondy spravované původcem svými schodky (nutná dotace – např. chudinské či školní fondy u obcí), nebo přebytky (např. výdělečné podniky, lesní hospodářství, dílčí provozy, hospodářské dvory ad.).
4. **Série – B1. Peněžní účtování; v podvojném i v jednoduchém účetnictví jak peněžní, tak i materiální (naturální) účtování.**
5. **Série – I. Základní účetní materiály** – jedná se o takové účetní dokumenty, které poskytují přehled 1) o celkovém vývoji a o hospodářské situaci daného subjektu, pokud účtuje pouze v jednom fondu, nebo 2) o jeho ústředním fondu, pokud se jeho hospodářská činnost děje ve více účetních fondech.
V jednoduchém účetnictví správním užívaném v českých zemích ve středověku a raném novověku, však nelze ústřední účetní fond či základní (ústřední) účetní knihy a výkazy, které by obsahovaly veškeré příjmy a výdaje daného subjektu, vždy jednoznačně a snadno stanovit. Niže uvedené účetní materiály (počty = vyúčtování, knihy počtů, purkmistrovské rejstříky) proto mohly u jednoho původce obsahovat záznamy veškerých příjmů a výdajů, u jiného zas informují o pohybu peněz pouze v jednom výseku ekonomiky původce. Nalezení přesné role v hospodaření daného subjektu časově náročné, proto je tuto otázku nutno přenechat k vyřešení badateli (viz kap. 6.1, odst. B, bod 1).

Základní účetní materiály ostatních účetních systému však tvoří organický celek, srovnatelný se souborem písemností veřejné správy, který se týká vyřízení jedné záležitosti, v daném případě 1) plánu, 2) průběhu a 3) výsledku finančního hospodaření za jedno účetní období. Do této série patří následující dokumenty:¹²⁹

6. **1. Rozpočet** (něm. *Voranschlag, Präliminare, Budget, Haushaltsplan*), v 19. století označován i jako **předchozí počet**¹³⁰ – stanoví finančně vyjádřený úkol či plán příjmů a výdajů pro daný účetní fond či účetní jednotku na jedno účetní období.¹³¹ V jednoduchém účetnictví správní se nepoužíval.¹³²

7. **2. Účetní závěrka** (dříve také jako synonymum **účetní uzávěrka**,¹³³ něm. *Rechnungsabschluss*), **vyúčtování / roční vyúčtování** (něm. *Rent-/ Jahres-Rechnung*); v 19. století též označováno jako **účet**,¹³⁴ kdežto ve středověku a raném novověku bylo pro vyúčtování používáno termínu **počet**.¹³⁵ V Sudetské župě byla u větších obcí od 1. 4. 1940, u menších obcí až od 1. 4. 1941 označována jako **Rozpočtové vyúčtování** (něm. *Haushaltsrechnung*), jehož součástí bylo i vyúčtování majetku (něm. *Vermögensrechnung*).¹³⁶

Zatímco rozpočet je prvopočátkem a směrnicí, účetní závěrka je hlavním účelem a finálním výstupem veškerého účtování. Ostatní účetní materiály, které zaznamenávají účetní případy mezi rozpočtem a závěrkou (vyúčtováním), jsou v podstatě jen pomocnými podklady k tomuto elaborátu. Zejména u původců v podnikatelské sféře se účetní závěrka skládá z rozvahy (bilance) a z výsledovky (viz kap. 2, hesla Rozvaha, Náklady a výnosy), a z dalších dokumentů.¹³⁷ Ve vyúčtování zhotoveném v rámci podvojného účetního systému dnes platí, že zjištěný výsledek v rozvaze (bilanci) se musí rovnat výsledku hospodaření ve výsledovce a zároveň že celkový součet aktiv se rovná celkovému součtu pasiv.¹³⁸ U původců nepoužívajících podvojný účetnictví mohlo být vyúčtování složeno jen z rozvahy (bilance), která obsahovala pouze prostý součet příjmů a výdajů, ke kterému byl eventuálně připojen výkaz (něm. *Verweis*) pohledávek (aktiv) a dluhů (pasiv).¹³⁹ Vládním nařízením č. 30/1958 Sb., §§ 13 a 14, byly zavedeny jednotné účetní výkazy jako součást jednotného výkaznictví,¹⁴⁰ které zachycovaly údaje o

¹²⁹ Srov. BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 119 a 186, který však v důsledku zaměření svého článku především na knihy používá pouze termín „základní knihy“.

¹³⁰ OBENTRAUTŮ, Maximilian z: *Samospráva obce v království Českém*. II. svazek. V Praze : vl. n. 1863, s. 47–49.

¹³¹ Srov. MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník...*, s. 51.

¹³² SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 205.

¹³³ Srov. např. Podklady pro účetní uzávěrku v Obnově, krajském podniku místního hospodářství v Brně. *Provozní zpravodajství*, 1957, příloha Na pomoc praxi, s. 10. *Německo – české názvosloví úřední a právnické : příruční slovník*. Uspořádal Karel Kadlec a Karel Heller. 2. rozmn. vyd. V Praze : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, [1926], s. 945, hesla Rechnungs-Abschluß a Rechnungs-Abschlußbeilage.

¹³⁴ OBENTRAUTŮ, Maximilian z: *Samospráva...* II. svazek, s. 55–61.

¹³⁵ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 84 nahoře.

¹³⁶ CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 274.

¹³⁷ Více o tom JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví...*, s. 133; pro dřívější období i např. vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 22, odst. 1.

¹³⁸ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 111.

¹³⁹ CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 260 nahoře. Srov. též OBENTRAUTŮ, Maximilian z: *Samospráva...* II. svazek, s. 55–61.

¹⁴⁰ Již zákon č. 108/1951 Sb., §§ 1, 2, 5 zavedl jednotnou soustavu národohospodářské evidence, jejíž součástí byla i evidence účetní a statistika. Účetní evidenci řídilo od té doby v dohodě se státním úřadem statistickým

stavu hospodářských prostředků, o výsledcích hospodaření, o nákladech a o výnosech, o plnění rozpočtu a další hodnotové ukazatele činnosti původce. Pro významnější výkazy, jejichž údaje byly důležité pro získání celostátního národohospodářského přehledu, stanovilo ministerstvo financí tiskopisné vzory. Tyto výkazy musel původce předkládat přímo nadřízenému orgánu, který z nich sestavoval souhrnné výkazy pro všechny své podřízené organizace. Problematická byla v minulosti pravdivost ročních vyúčtování v podnikatelské sféře.¹⁴¹ U některých menších původců se můžeme setkat s praxí, že roční vyúčtování či alespoň součty příjmů a výdajů za dané účetní období byly zapisovány pouze do příslušné hlavní knihy či do deníku.¹⁴² V takovém případě musíme na tuto skutečnost upozornit v prvku popisu Obsah.

Rozpočty a roční vyúčtování jsou vždy spisy (jednotlivostí), neboť se jedná o výkazy, které byly sestaveny jednorázově. Roční vyúčtování mohla být průběžně zapisována na konci každého účetního období i do zvláštní knihy ročních vyúčtování, pak jde samozřejmě o úřední knihu, tj. jednotlivinu. Rozpočty a roční vyúčtování (účetní závěrky) mohly být původcem uloženy buď mezi účetním materiálem,¹⁴³ nebo mezi běžným aktovým materiálem, neboť některé spisové manipulace chápaly rozpočty a vyúčtování jako součást spisů správních.¹⁴⁴ V takovém případě je vhodné původní manipulaci respektovat a u série základních účetních materiálů učinit v prvku popisu *Odkazy na příbuzné dokumenty a archiválie* poznámku o uložení rozpočtů a vyúčtování v jiné části archivního fondu.

8. **3. Základní knihy systematického účtování** – zástupcem těchto typů knih je v českých zemích hlavní kniha (něm. *Hauptbuch*), popř. i manuál.¹⁴⁵ V tehdejší československé pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody byla v hlavní kniha označována jako věcná kniha rozpočtu (něm. *Sachbuch für den Haushalt*). V podvojném účetnictví bývají tyto typy knih označeny jako knihy syntetických účtů = hlavní (= bilanční = rozvážní) kniha (něm. *Hauptbuch, Bilanzbuch*), která obsahovala pokladní účet (něm. *Kassa-Konto*) a bilanční/rozvážný účet (něm. *Bilanz-Konto*), účet zisků a ztrát (něm. *Gewinn- u. Verlust-Konto*) ad. Jelikož hlavní kniha obsahuje účtování systematické, poskytuje orientaci o struktuře hospodaření, neboť jsou zde účetní operace zaznamenávány do jednotlivých účtů, a dílčích podúčtů (srov. kap. 2, heslo Účetní struktura, zde bod 2,

ministerstvo financí, které schvalovalo typové vzory účetní evidence, typové výkazy a směrnice k jejich používání. Závody, podniky, úřady, organizace, instituce a (tehdy ještě i) majitelé soukromých závodů byly povinny podávat správně, pravdivě a včas všechny údaje a zprávy, které od nich budou požadovat orgány evidence a statistiky.

¹⁴¹ Více o tom BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 185 dole; a BLECHA, Josef. *Tiché rezervy ve výročních závěrkách akciových společností v průmyslu a obchodě*. Praha : Orbis, 1946.

¹⁴² Například v SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Nejdk*, se nalézají hlavní knihy chudinského fondu z let 1913–1924, které obsahují i jeho roční vyúčtování ve formě bilance.

¹⁴³ Rozpočty a bilance ostatně uváděly mezi hospodářskými účty i *Metodické návody a instrukce*..., s. 280.

¹⁴⁴ Tak tomu bylo v desetinném spisovém systému, používaném v německých obcích a měst meziválečného Československa, který vypracoval Svaz německých samosprávných celků v Československé republice. Obecní rozpočty zde měly přidělenou sign. 917, účetní závěrky sign. 918 – viz *Sachregister zum Einheits-Registrierung und Aktenplan*. Teplitz-Schönau: Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper in der tschechoslowakischen Republik, s. d., písmeno R a V. Účetní spisy (vyúčtování a účetní přílohy k nim) byly součástí správních spisů i v období Rychtářského úřadu (1793–1850) poddanského města Krásné Údolí (ve spisovém plánu sign. V-1) – viz SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, inv. č. 245.

¹⁴⁵ Označení Manuál ve smyslu Hlavní kniha bylo užíváno např. na Magistrátu, později na Městském úřadě v Jáchymově – viz SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Jáchymov*, inv. č. 365–443 z let 1805–1870 (dle prozatímního inventárního seznamu).

Příklad 2). Jedná se převážně o syntetické účty, v případě menších účetních jednotek i účty analytické, které jsou rozříděny podle svého typu, např. zdroje příjmu či účelu výdaje, nebo podle toho, jakou způsobují změnu u příslušné položky majetku, zdrojů jeho krytí, nákladu či výnosu. V podvojném účetnictví ve výdělečné sféře je hlavní kniha jádrem tohoto účetního systému a zpravidla v něm neviduje množství výrobků, pouze peněžní hodnoty, a neobsahuje ani bližší označení předmětu či osoby. Často jsou na jejích syntetických účtech pouze souhrnné výsledky za určitou dobu, např. měsíc. Pro podrobnější zápisy slouží pomocné knihy s analytickými účty. Hlavní kniha proto spolu s účetními závěrkami poskytuje celkový přehled o majetkovém stavu a hospodářských výsledcích daného výdělečného původce.¹⁴⁶

Účetní zápis v hlavní knize bývá složen z data účetního případu, čísla účetního dokladu (viz níže poř. č. 10), popisu účetního případu a dále i souvztažnosti. Tu představovalo číslo účtu podle účtového rozvrhu, na kterém je proveden podvojný zápis v případě podvojného účetnictví, nebo číslo deníku u jednoduchého či kamerálního účetnictví.¹⁴⁷ Souhrnné výsledky jednotlivých účtů jsou pak podkladem pro sestavení účetní závěrky.

V jednoduchém kupeckém účetnictví je hlavní knihou vlastně knihou osobních kont (něm. *Saldokonto*), neboť sleduje pohledávky a dluhy u jednotlivých obchodních partnerů. U ostatních účetních systémů je saldokonto pomocnou knihou (viz níže poř. č. 14).¹⁴⁸

9. **4. Základní knihy časového účtování.** Představitelem tohoto typu dokumentů je peněžní deník. Pokud původce zapisoval do deníku pouze příjmy a výdaje hotových peněz z pokladny, a ne rovněž i na bankovním účtu, pak byla kniha nazývána pokladní deník. V tehdejší československé pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody ale byla označována jako hlavní kniha (něm. *Hauptbuch*). V jednoduchém účetnictví správním se pokladní deník nevedl. Nahrazovaly jej tzv. cedule¹⁴⁹ (viz níže poř. č. 14). Posláním deníku je setřídít účetní zápisy z hlediska časového, aby v něm byly hospodářské operace zaznamenány okamžik po okamžiku, tak jak nastaly. Deník žádné rozřídění mezi účty běžně neobsahuje, nejvýše tak rozdělení zápisů na příjmy a na výdaje. Pouze v některých výjimečných situacích, např. tam, kde původce nevedl hlavní knihu, nebo kde to stanovila právní norma, mohla být sloupcová rastrace deníku upravena tak, že při zápisech v časovém sledu byla příslušná částka zaznamenána i do příslušného sloupce, který představoval jednotlivý účet. Taková kniha se označuje jako tabelární deník či také nesprávně americký deník.¹⁵⁰ V současnosti jej používají původci, kteří účtují ve zjednodušeném rozsahu vedení účetnictví (viz kap. 2, heslo Zjednodušený rozsah vedení účetnictví).

Pokud nejsou čísla účetních dokladů zapsána přímo do hlavní knihy, zajišťuje vazbu mezi oběma těmito písemnostmi právě deník, neboť odkazuje jak na účetní doklad, tak i na zápis daného účetního případu, ke kterému se doklad vztahuje, do

¹⁴⁶ BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 185, 188

¹⁴⁷ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 104. Srov. také např. vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 5, odst. 1.

¹⁴⁸ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 349.

¹⁴⁹ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 328–329.

¹⁵⁰ Viz BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 184; CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 258–259 (pozn. 38) a s. 274–275. JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví...*, s. 263.

hlavní knihy. Zápis do deníku se zpravidla skládá z data účetního případu, čísla dokladu, který jej prokazuje, popisu účetního případu a odkazu na hlavní knihu (buď strana hlavní knihy, nebo číslo účtu).¹⁵¹

10. **5. Účetní doklady** vztahující se k základním knihám (něm. *Rechnungsbelege* nebo jen *Belege*). Jako variantní název pro tyto dokumenty se v archivním materiálu vyskytuje i výraz účetní přílohy (něm. *Rechnungsbeilagen* nebo jen *Beilagen*). Je však vhodné užívat výrazu doklady, vzhledem k tomu, že tento termín je běžný v právních normách i v odborné literatuře.¹⁵² Jde o jednotlivosti, tj. konkrétní účetní písemnosti, na něž odkazuje ve svých zápisech některá z účetních knih. U menších účetních jednotek může odkaz obsahovat přímo (roční) vyúčtování. K tomuto účelu jsou doklady často opatřené čísly. Takto tvoří složka účetních dokladů organický celek se „svou“ příslušnou knihou (popřípadě ročním vyúčtováním či jiným výkazem), jejíž zápisy dokládá. Ve struktuře účetního materiálu by proto měly být účetní doklady zařazeny ve stejné sérii či ročníkové podsérii spolu příslušnými účetními knihami.

Účetní doklady vznikají v průběhu hospodářské operace. Ze svého charakteru tak prokazují hodnověrnost zápisů v příslušných účetních knihách, že se tyto zakládají na úkonech, které skutečně proběhly (koupě, prodej ad.). Pokud doklad obsahuje i podpis příslušného zaměstnance, který zaznamenanou účetní operaci následně či předem schválil, nebo k ní dal dokonce příkaz (něm. *Anweisung*), potvrzuje účetní doklad i oprávněnost proběhlého účetního případu. V archivním materiálu můžeme ve složce účetních dokladů nalézt např. příjmové anebo výdajové poukazy nadřízeného orgánu (správce majetku – něm. *Anweisungen*, *Aufträge*), faktury a jim podobné vystavené doklady za dodané zboží či práci, železniční nákladní listy (něm. *Frachtbriefe*), složenky, kvitance (něm. *Quittungen*) ad.

Mezi účetními doklady mohou být zařazeny a jako účetní doklad i očíslovány (!) také pomocné účetní knihy pro zvláštní oblasti nebo pro kratší časové úseky hospodaření původce (viz níže poř. č. 14), tzn. písemnosti, které vznikly kontinuálně vedenými záznamy, nikoliv jednorázově. Lze je buď ponechat ve složce účetních dokladů či příloh, nebo je vyjmout a inventarizovat je samostatně jako jednotliviny (účetní knihu). Záleží na zvážení zpracovatele. Drobné sešitky s banálními pravidelně se opakujícími účetními operacemi, jako např. mzdové knížky (úředního sluhy, městského cestáře, vrátného apod.) je možné mezi účetními doklady ponechat. Avšak účetní knihy s významnějším obsahem, u nichž by bylo na škodu, aby badateli zůstaly mezi uvedenými doklady „skryty“, např. knihy stavební, lze vyjmout a evidovat zvlášť. V takovém případě je ale vhodné upozornit, že mají povahu účetního dokladu, a uvést i jeho číslo. Pokud je přesto zpracovatel ponechá tam, kde byly původně původcem zařazeny, je třeba na ně, jakož i na další důležitější písemnosti uloženými mezi doklady, upozornit v popisu dané jednotky a také v eventuálním rejstříku. Archiválie neznámá není schopná sloužit ke svému využití a stává se umrtvenou archiválií.¹⁵³

¹⁵¹ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 103.

¹⁵² Srov. např. vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 5, odst. 3, § 17, odst. 4, §§ 18–19. BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 116.

¹⁵³ Viz VRBATA, Jaroslav. *Archivní politika...*, s. 114.

Zásada, že je možné zapisovat do účetních knih pouze z účetních dokladů, se stala všeobecně závaznou až v polovině 20. století.¹⁵⁴ V předchozím období ji právní normy stanovily jen pro některé okruhy původců, např. pro obecní samosprávu v meziválečném období. Proto se ve starších účetních knihách můžeme setkat i se zápisy provedenými bez účetních dokladů. Buď se původce v těchto případech bez jakýchkoliv účetních dokladů obešel, nebo k doložení oprávněnosti provedené operace využíval jiných prostředků, např. konferenčních (aprobačních) knih (viz níže poř. č. 13).

11. **6. Účetní výkazy (něm. *Ausweise*) a poznámky** vztahující se k základním knihám. Jedná se rovněž o jednotlivosti, mezi kterými jsou zastoupeny pomocné či podkladové účetní písemnosti, jejichž výsledné výpočty sloužily pro zápis do příslušné účetní knihy. Zpravidla jsou dvojího druhu:
- Účetní výkazy, které jednorázově zpracovaly výsledek hospodaření na určitém úseku, např. výkazy materiálu, dluhů, výrobků, pohledávek, zvláštních druhů výdajů či příjmů. Jejich souhrnné výsledky byly rovněž převáděny do hlavních knih.¹⁵⁵
 - Podklady a koncepty, vyhotovované při přípravě účetních výkazů, rozpočtů a vyúčtování.

Zařazování základních materiálů do sérií:

- Jeden ze způsobů uspořádání základních materiálů představuje jejich rozdělení do jednotlivých účetních období. Tím je zajištěno, že jsou k jednomu rozpočtu a vyúčtování (např. za rok 1900) přiřazeny i další typy základního materiálu poř. č. 8–11, které se k nim vztahují. Základní účetní knihy však musí být vždy vedeny způsobem 1 kniha = 1 účetní období (tj. zpravidla jeden rok).
- Uspořádání základních materiálů do účetních období však není zcela možné v těch případech, kde byly do hlavní knihy a deníků činěny záznamy za více účetních období (více let). Dělo se tak způsobem, při kterém byly na konci každého (ročního) účetního období záznamy ukončeny, popř. i sečteny, aby mohla být z těchto součtů sestavena účetní závěrka, a poté bylo (zpravidla na nejbližší straně) v knize založeno účetní období další. Za této situace lze buď
 - uspořádat typy základních materiálů poř. č. 6–11 do svých vlastních sérií, nebo
 - zařadit do sérií účetních období, jež jsou nejčastěji v rozsahu jednoho roku, pouze ty písemnosti, které byly jen pro ono příslušné období vyhotoveny (rozpočet, vyúčtování, účetní doklady a poznámky), a víceleté knihy uspořádat do příslušných sérií zvlášť, jak ukazuje následující příklad:

- A. Základní materiály
- I. Základní knihy
1. Hlavní knihy

¹⁵⁴ V současnosti to ukládá zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb., v platném znění, § 6, odst. 2, a § 12, odst. 2; viz též LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, 2014, s. 102. Poprvé to pro podniky stanovilo vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 17, odst. 4.; Viz též PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 89.

¹⁵⁵ Viz BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 120.

- Hlavní kniha 1895–1902
- Hlavní kniha 1903–1910
- Hlavní kniha ...
- 2. *Pokladní deníky*
- Pokladní deník 1893–1901
- Pokladní deník 1892–1911
- Pokladní deník...
- II. Rozpočty, roční vyúčtování a účetní doklady a poznámky
- 1. *Rok 1900*
- Rozpočet na rok 1900
- Roční vyúčtování za rok 1900
- Účetní doklady
- Účetní výkazy a poznámky
- 2. *Rok 1901*
- Rozpočet
- Roční vyúčtování
- Účetní doklady
- Účetní výkazy a poznámky
- 3. *Rok.....*

Rovněž je zde třeba upozornit, že v určité periodě mohlo být do základních knih, eventuálně pouze do hlavní knihy, nebo jen do deníku, zahrnuto více účetních období (více let) a následně pak byly původcem zakládány pouze jednorozhodné knižní svazky. Je proto ponecháno na zvážení archiváře, pro jaký z výše uvedených způsobů řazení do sérií (a, b1, b2) se v případě základních materiálů rozhodne. Bude to vždy dáno jejich stavem dochování, obsahem i formátem.¹⁵⁶ Důvody, proč daný způsob pořádku této části účetního materiálu zpracovatel zvolil, je možné uvést v prvku Způsob uspořádání jednotky popisu,¹⁵⁷ to na úrovni série Základní účetní materiály.

12. Série – II. Pomocné knihy = Vedlejší knihy

13. **1. Záznamní knihy pro schválení jednotlivých hospodářských operací.**

Představitelem této skupiny je například aprobační kniha (něm. *Approbationsbuch*), konferenční kniha (něm. *Konferenzbuch*) či poukazovací kniha (něm. *Anweisungsbuch*). Průběžně evidovaly ty příjmy a výdaje, které byly schváleny odpovědným pracovníkem či orgánem, např. městskou radou, hospodářským správcem apod. Tyto knihy nelze zaměňovat za knihy zápisů ze zasedání hospodářských či jiných konferencí, tj. všeobecných porad hospodářských či správních činitelů, které se jednotlivých účetních operací netýkaly. I ony totiž mohou být rovněž označeny jako konferenční knihy.¹⁵⁸

Zařazení do sérií: Záznamní knihy pro schválení jednotlivých hospodářských operací lze všechny uspořádat do samostatných sérií, pokud jsou vedeny pro více let. Pokud jsou všechny vedeny pouze za jednu účetní periodu, pak je vhodné

¹⁵⁶ Znění tohoto odstavce ovlivnily připomínky kolegů Mgr. Petra Kopicčky, archiváře Státního oblastního archivu v Litoměřicích, a Mgr. Jakuba Mírky, vedoucího 5. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni.

¹⁵⁷ Základní pravidla 2015, kap. 4.3.3, Pravidla, zde 2. bod seshora.

¹⁵⁸ Srov. *Metodické návody a instrukce...*, s. 279 (zde Konferenční knihy in oeconomicis) a s. 280 (zde Konferenční kniha, Aprobační kniha mezi účetními knihami). Dále i CAIS, Petr. Rychtářský úřad v Krásném Údolí (1793–1850) jako příklad nižšího stupně komunální správy 1. poloviny 19. století : funkcionáři, činnost, kompetence. *Západočeské archivy*, 2013, s. 87 (zde Konferenční protokol pro zasedání rychtáře, obecních starších a měšťanského výboru).

přiřadit je k základním materiálům do jednotlivých sérií nejnižší úrovně, jež obsahují další dokumenty v rozsahu jednoho účetního období (zpravidla 1 rok).

14. **2. Účetní knihy pro zvláštní oblasti nebo pro kratší časové úseky hospodaření původce.** Do této skupiny patří zejména pomocné knihy (knihy vedlejší, knihy speciální) které původně vznikly kvůli tomu, že: 1) Neúnosně se zvýšil počet stejnorodých účetních případů na jednom účtu hlavní knihy (viz výše poř. č. 8), které pak ve srovnání s ostatními účty zabíraly v knize příliš místa. 2) Účet v hlavní knize bylo nutno rozdělit na analytické účty kvůli zvýšení počtu obchodních stran (např. obchodních partnerů, zákazníků, zaměstnanců, dlužníků, věřitelů, plátců nájemného apod.) či v důsledku rozrůzněných hospodářských záležitostí (např. prodej obilí, ale později i prodej mléka, sýra, vajec, kuřat apod.), neboť dosavadní evidence příslušných účetních případů ve sloupci pouze jednoho účtu již neumožňovala snadnou orientaci. Jedním z druhů pomocných knih byl sborník (něm. *Sammeljournal, Sammelbuch*). Jednalo se o mezistupeň, zasazený mezi deník a hlavní knihu. Zápisy z deníku nebyly přepisovány hned do knihy hlavní, nýbrž do sborníku, ve kterém již byly roztříděny do skupin stejnorodých účetních případů. Každá taková skupina patřila na tutéž stranu (výdej či příjem) téhož účtu. Za určité období (měsíc, čtvrtletí apod.) byly záznamy v jednotlivých skupinách ve sborníku sečteny a teprve tyto úhrny pak byly zaevidovány do příslušných účtů v hlavní knize.¹⁵⁹ Mezi pomocnými knihami jsou rovněž zastoupeny například knihy výplat služného a výslužného (penzí), stavební kniha, kniha či rejstřík nebo protokol výběru úředních poplatků (něm. *Taxbuch, Taxregister, Taxprotokol*), knihy výběru peněžních feudálních dávek (u původců archivních fondů velkostatků), knihy výběru/platby nájemného; dále zúčtovací kniha (něm. *Abrechnungsbuch*), která evidovala průběžně vydané splátky dluhů, nebo přijaté splátky pohledávek; rovněž sem zde mohly být zaznamenávány příjmy z nájmu ad. K evidenci pohledávek či dluhů (pasiv) si mohl původce založit rejstřík pohledávek.¹⁶⁰ Mezi pomocné knihy patří i mzdová kniha = mzdový rejstřík a rejstřík zaplacených prací, ze kterých poznáváme výši tehdejších mezd. Některé z těchto pomocných knih byly nezřídka malých rozměru a samotným původcem mohly být zařazeny mezi (očíslované) účetní doklady, např. knihy stavební či mzdové. Je ponecháno na zpracovateli, zda tyto knihy mezi účetními doklady ponechá a v informacích o obsahu dané jednotky popisu na ně pouze upozorní, nebo tyto knihy ze složky dokladů vyjme a zařadí je do jedné ze sérií pomocných účetních knih. V takovém případě by měl při charakteristice jejich obsahu sdělit, že tyto knihy byly v minulosti součástí účetních dokladů (viz též výše poř. č. 10).

U původců fondů typu archiv obce / archiv města sem patřily také knihy výběru obecních dávek (něm. *Abgabenbücher*) a v některých případech i výběr ungeltu, ale jen pokud tímto středověkým clem disponovala městská rada. Jinak se platila panovníkovi, a jestliže jej pro krále vybíralo město, znamená pro městskou obec pouze průběžnou položku (viz poř. č. 35).¹⁶¹ Ve středověku a raném novověku byla ve městech vedena berní kniha, která obvykle obsahovala odhady veškerého

¹⁵⁹ Z právních norem je např. uvádí vládní nařízení č. 205/1946 Sb., kterým se stanoví jednotné účetní zásady, § 5, odst. 5. JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví...*, s. 263. Viz též BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 356.

¹⁶⁰ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 105.

¹⁶¹ RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. Praha : Libri, 2005, s. 288 (heslo *ungelt*). Za upozornění na poplatky ungelto autor děkuje PhDr. Michalu Wannerovi, Ph. D, z oboru archivní správy a spisové služby MV ČR.

zdanitelného majetku (movitého i nemovitého) jednotlivých držitelů domů ve městech a zároveň sloužila jako předpis městské berně. U původců fondů velkostatků plnil funkci předpisné knihy urbář a jeho dílčí a aktualizovaná verze určená pro jednotlivé rychty – úroční rejstřík. Urbáře a úroční rejstříky obsahovaly dávky nejen peněžní, ale i naturální.¹⁶² Přímo pro výběr městské berně či feudálních dávek u byly jako pomocné knihy používány berní rejstříky = výběrčí rejstříky.¹⁶³ V obcích a městech v Sudetské župě byl od 1. 4. 1940 veden výběrčí seznam obecních daní a dávek (něm. *Hebeliste*) a předběžná kniha výběru obecních daní a dávek (něm. *Steuer- und/ Abgabenvorbuch*). Knihy výběru obecních dávek, které evidují jednotlivé poplatníky, lze částečně využít i jako evidenci obyvatel dané lokality.

Ve výdělečných podnicích byly v této oblasti vedeny: kniha pro platební a další styk s obchodními partnery nazývaná kniha osobních kont či úvěrní kniha (něm. *Saldokonto, Kontobuch*), která obsahuje evidenci pohledávek a dluhů podle obchodních partnerů. Díky ní poznáváme obchodní spojení s domácími i zahraničními podniky, se zákazníky a s bankami, a dále i rozsah obchodu s danými druhy zboží. Rozšířená verze obsahovala další účty určené pro evidenci směnek, zboží, u jednoduchého účetnictví v podnicích i účet majitele, který nahrazoval účty nákladové a výnosové a účet zisků a ztrát.¹⁶⁴ Knihy osobních kont začaly být používány ve 2. polovině 19. století, předtím se všechny osobní účty obchodních partnerů vedly v knize hlavní.¹⁶⁵ Rovněž je třeba zmínit knihu jistin, evidující podobně jako zúčtovací kniha průběžné splátky úroků a amortizaci; dále manuál pro prodej produktů a knihu pronájmu subjektivních práv.

V jednoduchém účetnictví správním patří do kategorie pomocných účetních materiálů tzv. cedule, do kterých byly zapisovány účetní případy za kratší časové období (týden, měsíc). Teprve po schválení nadřízeným úředníkem byly jejich výsledné částky (úhrny) zapsány do hlavní knihy (viz výše poř. č. 8).¹⁶⁶ Podle současných základních pravidel jsou archiválie s průběžně vedenými záznamy co do druhu evidenčních jednotek úředními knihami,¹⁶⁷ kdežto v účetním systému plní funkci účetních dokladů, nadto mají většinou formu tenkých sešitků. Při archivním zpracování je proto na zvážení archiváře, zda bude cedule považovat za účetní spisy (složku), nebo účetní knihy.¹⁶⁸

Pokud se v archivním materiálu nalézají též **účetní doklady či výkazy vztahující se k některé z pomocných knih**, měly by být ve struktuře archivního fondu uvedeny ve stejné sérii s příslušnou knihou.

Zařazení pomocných knih do sérií: Pokud jsou pomocné knihy vedeny za více let, nastává podobná situace, jaká je popsána v případě zařazení základních knih (viz výše). Pokud jsou pomocné knihy vedeny pouze za jedno účetní období, bylo by možné připojit je do společných sérií účetních období spolu se základními

¹⁶² SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 120–121, 124–125. AL SAHEB, Jan – VAŘEKA, Marek. Urbáře. In *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku*, 2. Ostrava : Ostravská univerzita. Centrum pro hospodářské a sociální dějiny, 2010, s. 58–75.

¹⁶³ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 97, 122; VERBÍK, Antonín. Znojenské knihy počtů..., s. 8.

¹⁶⁴ BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 120–121 a 188.

¹⁶⁵ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál. s. 355–356.

¹⁶⁶ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál. s. 331.

¹⁶⁷ Základní pravidla 2015, kap. 2.9.3, bod 3.1.

¹⁶⁸ Za upozornění na formu a využití tzv. cedulí děkuje autor Mgr. Jakubu Mírkovi, vedoucímu 5. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni, které spravuje archivní fondy velkostatků a rodinných archivů.

knihami, které byly vedeny za stejný časový rozsah. Mnohem lepší je však využít okolnosti, že pomocné knihy informují o „svém“ speciálním úseku hospodaření, a zařadit je proto do samostatných sérií podle jednotlivých druhů. Pokud má badatel zájem jen o určitou oblast hospodářské činnosti původce, která byla evidována v pomocných knihách, má pak možnost ji hned nalézt v příslušné sérii u sebe a nemusí zdlouhavě procházet ony série nejnižšího stupně, které obsahují materiály za jednotlivá účetní období (jednotlivé ročníky), jak ilustruje následující příklad:

- A. Elektrický podnik města XY
 - I. Základní materiály
 - Rok 1925
 - Rozpočet
 - Roční vyúčtování
 - Hlavní kniha pro rok 1900
 - Pokladní deník pro rok 1900
 - Účetní doklady
 - Rok 1926
 - Dtto pro rok 1926
 - atd....
 - II. Pomocné knihy
 - 1. *Platby za elektřinu od jednotlivých odběratelů*
 - Kniha plateb za elektřinu od jednotlivých odběratelů – rok 1925
 - Kniha plateb za elektřinu od jednotlivých odběratelů – rok 1926
 - Kniha plateb za elektřinu od jednotlivých odběratelů – rok 1927
 - atd....

Pokud tedy badatele zajímá, jaké budovy a od kdy byly na elektřinu ve městě napojeny, může k tomu vyhledat materiály mezi pomocnými knihami a nemusí se probírat jednotlivými ročníky.

15. Série – **III. Materiál provozní**. Tyto účetní dokumenty zaznamenávaly provozní evidenci, která byla bez vlivu na výsledek hospodaření daného fondu.
16. **1. Kontrolní materiály**. Jedná se o knihy nebo další jednotlivosti, které přezkušovaly správnost účtování. Patří sem například kniha denního skontra pokladny, tj. přezkoušení číselné správnosti zápisů v pokladní knize a zjištění pokladní hotovosti,¹⁶⁹ dále předvaha, s jejíž pomocí se provádí přezkoušení podvojnosti účetních zápisů syntetické účetní evidence, a soupiska, s jejíž pomocí je kontrolována shoda (návaznost) syntetických a analytických účtů.¹⁷⁰
17. **2. Agendové knihy**. Do této skupiny patří např. kniha faktur přijatých, tj. obdržených od dodavatelů = kniha nákupní; kniha faktur vydaných, tj. odeslaných odběratelům = kniha prodejní. Pokud nebyla výše hospodářských prostředků (výrobků, peněz), kterou udávaly jednotlivé faktury, zapisována do deníku přímo, nýbrž byl do něj převáděn teprve součet z knihy faktur za uplynulý den či za delší

¹⁶⁹ PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. II. díl – L–Ž. Praha : Academia, 1995, s. 696 (heslo *skontra*).

¹⁷⁰ LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví...*, s. 110.

dobu, sloužila kniha faktur jako účetní kniha pomocná (viz poř. č. 14).¹⁷¹ Dále sem patřila i kniha pokladních dokladů.¹⁷²

18. **Série – IV. Kalkulace a náklady na jednotlivé druhy výrobků**. Jedná se o dokumenty, které zaznamenávají výpočet kalkulace (viz též výše kap. 2, heslo Kalkulace).
19. **1. Kalkulace se v současnosti zapisuje na Kalkulační list**. V minulosti k tomu byla používána kalkulační kniha (něm. *Calculationsbuch, Calculaturbuch*) = rozpočetní kniha, která mohla obsahovat i návod, jak se mají kalkulační propočty provádět.
20. **2. Příbuznou knihou ve výrobních účetních jednotkách byla kniha výroby**, která obsahovala rozpis nákladů na jednotlivé druhy výrobků. Podává tak informace o výrobní technice a o používaných materiálech.¹⁷³
21. **Série – B2. Materiální (naturální) účtování, v podvojném i v jednoduchém účetnictví se do zvláštní série neodděluje a knihy materiálního účtování patří mezi pomocné knihy (viz poř. č. 12nn)**.¹⁷⁴
22. **1. Inventáře majetku**. Tyto účetní dokumenty sloužily k evidenci nemovitosti, popř. nemovitého majetku s movitým vybavením, např. se zařízením jednotlivých místností v domě. Do inventářů se dále zapisovaly i jistiny, subjektivní práva a majetek uložený na bankovních účtech. Do této skupiny patří i dílčí inventáře, které detailněji evidují jen některou část majetku, např. vybavení kanceláří úřadů apod. Při pořádání by měly být ve stejné sérii s inventářem, který doplňují o podrobnější údaje. Inventáře pořizované za účelem pozůstalostního řízení či prodeje majetku do tohoto typu účetního materiálu nepatří, neboť neslouží pro potřeby účetní kontroly a evidence. Jedná se o soudní písemnosti.¹⁷⁵
 U malých obcí byl po roce 1922 veden Inventář pozemků a veřejného statku a vedle něj pak ještě Inventář obecního jmění /mimo pozemky a veřejný statek/. U velkých obcí a měst byl používán Inventář veškerého jmění obecního. V Sudetské župě měly komunální správy v obcích s 3000 a méně obyvateli vést v účetním roce 1940 výkaz stavu majetku (něm. *Bestandsausweis*). Tu pak od 1. 4. 1941 vystřídala věcná kniha obecního majetku (něm. *Sachbuch für das Vermögen*). V této knize již evidovaly majetek úřady měst s více než 3000 obyvateli již od 1. 4. 1940.¹⁷⁶
 Inventáře majetku byly buď vyhotoveny jednorázově jako výkaz, takže mají charakter jednotlivosti (spisu), nebo se vždy po určité době zaznamenávaly do zvláštní účetní knihy.
23. **2. Účetní dokumenty pro sledování množství materiálu, naturálií a výrobků, popř. cenných papírů**. Evidují materiál, vyrobené, zakoupené či prodané výrobky a plodiny uložené ve skladu (obilnici, sýpce), vytěžené dřevo na dřevišti apod. a

¹⁷¹ BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 120.

¹⁷² KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 22–23, 26. Další typy agendových knih uvádí BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 121 (pro jednoduché podnikové účetnictví).

¹⁷³ Srov. BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 360, BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 121 a 188.

¹⁷⁴ BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál, s. 349 a 356.

¹⁷⁵ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 132, 198 dole.

¹⁷⁶ CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 271, 273.

jejich příjmy a vydání (koupě a prodej), dále i valuty, devizy, směnky a cenné papíry. Zástupcem tohoto druhu účetního materiálu je zásobník (něm. *Vorratsbuch*), dále zásobní deník či zásobní rejstřík, který byl často užíván při evidenci zásob. Děлил se na hlavní rejstřík a dále na pomocné cedule (měsíční či týdenní) pro příjem a výdej materiálu, jehož součty se zapisovaly do hlavního rejstříku.¹⁷⁷ Dalším představitelem tohoto druhu dokumentů jsou i skladové karty, rovněž zaznamenávající změny množství materiálu ve skladu.¹⁷⁸

V obou výše uvedených druzích materiálního (naturálního) účtování byly buď evidovány nemovitosti, výrobky a materiály samotné, nebo i s paralelními sloupci se záznamy o jejich peněžní hodnotě.

24. **Série – C. Mimořádné hospodaření** – Účetní materiály vedené v tomto režimu zachycují zvláštní příjmy a výdaje mimo běžný rozpočet a vyúčtování a byly určeny pro speciální, časově omezené akce (viz též kap. 2, heslo Mimořádné hospodaření). Do zvláštní série se zařazují, pokud obsahují vlastní soustavu účetních knih a dokladů (zpravidla jsou zastoupeny typy poř. č. 6–11 a 14). Pokud však 1) tyto účetní materiály, nepřesahují jedno účetní období, neboť se týkají pouze kratších akcí, a zároveň 2) zpracovatel archivního fondu se rozhodl pro uspořádání všech či alespoň části základních materiálů do sérií účetních období, tj. zpravidla jednoho roku (viz výše poř. č. 11 – zde *Zařazování základních materiálů do sérií*, odst. a, nebo b2) mohou být zařazeny do již existující (!) série základních materiálů daného ročníku.

25. **Série – D. Vedlejší fondy a vnitřní účetní jednotky**, které svým hospodářským výsledkem ovlivňují ústřední fond, neboť do něj přecházejí buď svými schodky (nutná dotace – např. chudinské či školní fondy u obcí a velkostatků), nebo přebytky (např. výdělečná zařízení a podniky, lesní hospodářství). Jsou proto v hierarchické struktuře o stupeň níže nežli ústřední fond. Jedná se často o specifickou oblast finančního hospodaření původce (např. chudinský fond). Nebo jde, na rozdíl od záznamů v pomocných knihách ústředního fondu, o tak hospodářsky významný segment jeho ekonomiky, že byl k jejímu zvládnutí vyčleněn zvláštní účetní fond, popřípadě vnitřní účetní jednotka se samostatně vedenou skupinou účetních knih a spisů.

Ve vedlejších fondech (účtech) a vnitřních účetních jednotkách se vyskytují tytéž série, složky a jednotliviny jako v oddíle B. Jako příklady můžeme uvést fond/účet (označení „účet“ se užívá spíše v písemnostech archivních fondů velkostatků), chudinský, špitální, kostelní (zádušní), školní, taxovní (pro příjem úředních tax), pivní, obroční, purkrabský, lesní, provoz určitého hospodářského (poplužního) dvora atd.¹⁷⁹ U původců fondů typu archiv obce / archiv města a okresních samospráv byly vedlejším účetním fondem či vnitřní účetní jednotkou obecně prospěšné ústavy a zařízení, např. obecní knihovna, kino, obecní váha, koupaliště; a dále také výdělečná zařízení – pivovar, lesní podnik, elektrárna, lom, cihelna, pískovna, provozy (městská jatka). U podniků sem patřilo např. oddělení, dále i pobočka, prodejna apod.

Pokud není v některých účetních materiálech jednoduchého účetnictví správním, pocházejících ze středověku a raného novověku, hned patrné, které archiválie evidují všechny účetní operace daného původce (viz výše poř. č. 1–2) či které přísluší k

¹⁷⁷ Hlavní rejstříky + cedule jsou dochovány například v SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, *Archiv města Domažlice*, oddíl Účetní materiál – do roku 1850, zde Knihy materiálního účetnictví.

¹⁷⁸ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 26.

¹⁷⁹ Nejružnější typy účtů uvádí RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky...*, s. 234–235 (heslo *rejstřík*); a *Metodické návody a instrukce...*, s. 280–281.

ústřednímu fondu (viz výše poř. č. 3nn; název knihy zde nerozhoduje), pořádají se všechny účetní písemnosti do sérií jednotlivých rovnocenných účetních fondů čili účtů (např. důchodní, obilní, solní ad.), popř. sérií účetních materiálů vzniklých z činnosti určitého úředníka či orgánu. U původců archivu měst mohou být v daném případě zastoupeny mimo jiné počty = vyúčtování, knihy počtů (lat. *Liber rationum*, něm. *Rechnungsbuch*), vedené zpravidla v systematickém účtování, a purkmistrovské rejstříky (purkmistrovské počty, purkmistrovské knihy), které zpravidla v časovém sledu zaznamenávají příjmy a výdaje jednotlivých purkmistrů, střídajících se ve funkci (viz kap. 6.1, odst. B, bod 1)

26. **Série – I. Vedlejší fond či vnitřní účetní jednotka A**

27. **Série – II. – ... Další vedlejší fondy či vnitřní účetní jednotky B–...**

28. **Série – E. Vedení nepůsobivých (průběžných, podrozvahových) účtů.**

Jedná se o zápisy takových účetních operací, které neovlivňují hospodářský výsledek původce, to znamená, že nepřecházejí svými součty do jeho ústředního fondu (viz též kap. 6.1, odst. C). Zastoupeny zde jsou takové účetní případy, u nichž platí, že kolik bylo přijato, musí být později i vydáno a naopak. Patří sem například zálohy, kauce, přijatá peněžní depozita, u původců fondů typu archiv obce / archiv města je zde z doby před rokem 1848 zastoupen výběr feudálních dávek rychtářem či místní samosprávou pro vrchnost.¹⁸⁰ Vidíme tedy, že u nepůsobivých příjmů se jedná o hospodářské prostředky, které musel původce po obdržení buď postoupit dále, nebo po nějakém čase zase vrátit zpět. U samosprávných či soukromých původců plnicích i funkcí orgánů veřejné správy sem patřil výběr státních daní (viz poř. č. 35) poskytování rekvizic pro armádu. U původců fondů typu archiv obce / archiv města to byl dále výběr školného, dávek pro okresní samosprávu, např. na stavbu okresních silnic atd. Dále do této skupiny patří i vedení účtování subjektů, jejichž hospodaření je od financí (majetku) původce zcela odděleno. Zde se setkáváme s účetními fondy nadací či jiných charitativních ústavů, jejichž zřizovatelé ve svém odkazu požádali původce o jejich správu (viz poř. č. 34). Dále je zde třeba zmínit i správu sirotčího majetku (viz poř. č. 31). Z materiálního účtování můžeme jako nepůsobivé účetní operace uvést pronajatý majetek (nikoliv však nájem z něj plynoucí) a movitý majetek přijatý do úschovy (tzv. depozita, viz poř. č. 29). Zejména v období 1. světové války se pak u původců fondů typu archiv obce / archiv města setkáváme s vyřizováním agendy zásobování (aprovizací) obyvatelstva potravinami a předměty nutné potřeby, ve které je archivní materiál nepůsobivých účetních případů hmotného účtování rovněž zastoupen.

Průběžné účetní případy menšího významu mohly být zapisovány i do zvláštních oddílů v základní hlavní knize působivých účetních operací, např. v hlavních knihách obcí a měst v meziválečném období.¹⁸¹

Jako účetní materiály nepůsobivých účetních případů je tak možno uvést následující příklady:

29. **Série – I. Správa kaucí, depozit a záloh**

¹⁸⁰ V účetních materiálech archivních fondů velkostatků pak feudální dávky figurují jako příjmy působivé.

¹⁸¹ CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 254 a 273.

30. **1. Knihy kaucí, depozit a záloh.** Do této skupiny patří knihy kaucí a depozit a knihy záloh. Do roku 1850 spravovaly městské samosprávy a vrchnostenské správy rovněž soudní depozitní pokladnu (něm. *Depositenkasse*) u které vedly knihu soudních depozit. Ta byla určena pro úschovu cizího majetku. V roce 1850 však byla tato agenda převedena na nově vzniklé okresní soudy.¹⁸² Ve městech v Sudetské župě od 1. 4. 1940, v případě měst a obcí s 3000 a méně obyvateli až od 1. 4. 1941, byla vedena knihy přechovávaných peněz (něm. *Verwahrbuch*).
31. **Série – II. Správa sirotčího majetku.** Příslušné účetní materiály vedly a sestavovaly města a velkostatky do roku 1850, poté okresní soudy. Lze je umístit buď mezi účetní písemnosti, nebo mezi soudní knihy.
32. **1. Vyúčtování sirotčího majetku**, tj. majetků sirotků (něm. *Waisen*, lat. *orphani, pupilli, pupillae*). Jednalo se o výkaz, zvaný sirotčí tabela (něm. *Waisentabelle, Pupillartabelle*), který byl od osvětských reforem vyhotovován na speciálních tiskopisech velkých rozměrů. Vedle nich zde mohl být evidován i majetek dospělých nesvéprávných osob – opatrovanců = svěřenců (něm. *Kuranden, Pfleglinge*).
33. **2. Sirotčí protokoly.** Jedná se o prvotní evidence změn majetků sirotků, popřípadě i svěřenců, na jejímž podkladě byla vypracována sirotčí tabela.
34. **Série – III. Správa nadací, charitativních a náboženských institucí.** Tyto účetní materiály byly převážně vedeny u obecních, městských a okresních samospráv, velkostatků a církevních institucí. Zastoupeny jsou zde podobné typy účetního materiálu, jaké jsou uvedeny v poř. č. 6–11 a 14.
35. **Série – IV. Daňové (berní) účetní materiály.** Sloužily pro záznamy výběru státních daní, nepřímých státních daní, mýt, cel, mj. *ungeltu*, pokud jim nedisponovala městská rada, pak je to působivá příjmová položka příslušné městské obce,¹⁸³ a dalších státních poplatků. Jejich výběr prováděli původci veřejné správy, tj. administrace feudálních velkostatků do roku 1850 a dále obce a města před i po roce 1850, neboť jim to uložil stát. Jedná se tedy o tzv. přenesenou agendu. Před rokem 1850 byly vybírané státní daně evidovány na samostatných tzv. kontribučních fondch.¹⁸⁴ Od 2. poloviny 19. století jsou berní účetní materiály spjaty s obecním či jiným ústředním fondem tehdy, pokud zaznamenávají i přírážky k přímým daním, jejichž příjemcem byla daná obec. Pak je na tuto skutečnost třeba upozornit v prvku popisu *Odkazy na příbuzné dokumenty a archiválie* u příslušné série, která obsahuje účetní záznamy tohoto druhu obecního příjmu, neboť tyto přírážky ovlivňují hospodářský výsledek daného města/obce!
36. **Série – IVa. Výběrčí účetní materiály**
37. **1. Knihy systematického účtování.** Příslušný účetní materiál se systematickými účty zde představují hlavní kniha, manuál, knihy poplatníků (něm. *Steuer-*

¹⁸² Stalo se tak podle Základů nového soudního zřízení (něm. *Grundzüge der neuen Gerichtsverfassung*), § 36. Norma byla uveřejněna v císařském nařízení č. 278/1849 ř. z.

¹⁸³ RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky...*, s. 288 (heslo *ungelt*).

¹⁸⁴ RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky...*, s. 119 (heslo *kontribuce*).

Kontobuch), což jsou knihy členěné podle berních poplatníků a evidují příjmy plateb od jednotlivých osob. Každý poplatník je v nich evidován zvlášť, nejčastěji na vlastním listu. Díky záznamům o výši jím placených daní poskytuje kniha informace o majetnosti dané osoby. Knihy poplatníků lze spolu s knihami plateb obecních či jiných (okresních) dávek částečně využít i jako evidenci obyvatel dané lokality.

38. **2. Knihy časového účtování.** Sem patří berní deník (něm. *Steuerjournal*), který obsahuje účetní zápisy v časovém sledu. Třídění podle plátců zde není.
39. **3. Účetní doklady a výkazy** zde zastupují např. denní či měsíční výkazy výběru a výkazy plateb jednotlivých osob. U některých obcí mohlo nastat, že účetní výkazy výběru daní i s přírážkami, byly nakonec umístěny mezi doklady obecního, tj. ústředního fondu, neboť pro obecní/městský úřad dokládaly jeho příjmy z těchto přírážek. V takovém případě je vhodné toto původní uložení respektovat.
40. **Série – IVb. Berní rozvrhy a předpisy plateb**
41. **1. Berní rozvrhy**, mezi které patří rozvrhy plateb na jednotlivé plátce (něm. *Subrepartition*) – jedná se o účetní spis, nikoliv knihy. Sestavovaly se jednorázově zpravidla pro jedno účetní období.
42. **2. Předpisné knihy** založené nikoliv pro výběr jednoho účetního období, ale pro dlouhodobé vedení evidence poplatníků a výše daně, kterou mají platit. Jedná se např. o katastry či výtahy z katastrů. Rovněž sem ve středověku a raném novověku patřily úroční knihy, které evidovaly pozemky podrobené královskému úroku.¹⁸⁵ Rovněž se můžeme setkat i s tím, že do těchto předpisných knih byl zapisován i samotný výběr daně, buď podle poplatníků, nebo pouze v časovém pořádku. V takovém případě je třeba tyto knihy zařadit buď do skupiny IVa.1 (poř. č. 37) nebo IVa.2 (poř. č. 38), tj. mezi systematické, nebo časové účetní knihy, a do popisu archiválie zmínit, že obsahuje i předpisný seznam výběru daně.
43. **Série – V. – ... Další aktivity původce, které nepůsobí na jeho hospodářský výsledek**, např. zásobování obyvatelstva, dodávky armádě ad. (viz výše poř. č. 28)

¹⁸⁵ O berních a úročních knihách viz SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 97.

6.3. Specifické problémy popisu účetního materiálu

A) Tak jako jinde se i během zpracování účetního materiálu můžeme setkat s nestandardními situacemi, ve kterých sice dokument náleží částí svých záznamů do určité série, je však zároveň svým dalším obsahem neoddělitelnou částí série jiné. Za těchto okolností využíváme prvku popisu *Odkazy na příbuzné dokumenty a archiválie* a s jeho pomocí upozorňujeme na příslušných úrovních (sériích, jednotlivostech či složkách) na příbuzné či související písemnosti. Ty mohou být uloženy v tomtéž nebo i jiném archivním fondu. Samozřejmě využíváme při popisu této anomálie i rejstříkových hesel. Uvedené situace nastávají v následujících případech:

- 1) Účetní či jiná úřední kniha byla původcem používána z úsporných důvodů pro záznamy účetních případů více fondů či vnitřních účetních jednotek, např. městský úřad využíval hlavní knihu elektrického podniku a z druhé strany zároveň jako deník chudinského fondu. Nebo byla v části účetní knihy vedena správní, neúčetní agenda. Knihy tohoto typu se vyskytují hojně ve středověku a raném novověku, např. v kancelářích měst, kdy úřední knihy ještě neměly přesné obsahové ohraničení.¹⁸⁶ Knihu takového smíšeného charakteru nezbyvá než zařadit do příslušné skupiny podle prvotního, nebo důležitějšího či převažujícího obsahu.¹⁸⁷
- 2) Někteří původci zahrnovali mezi účetní doklady i došlou korespondenci, na kterou reagovali převedením příslušné částky. V takovém případě účetní opatřil došlý dopis pouze stručnou poznámkou, jaká účetní operace byla na jeho podnět provedena, očísloval je a uložil je nikoliv mezi správní spisy, nýbrž mezi účetní doklady.¹⁸⁸
- 3) Existují některé evidenční knihy a spisy správních agend, které obsahují i účetní záznamy. Například se mohou vyskytovat hřbitovní knihy, které zaznamenávají jak pohřbené, tak i poplatky za hřbitovní místa a jsou zařazeny mezi evidenčními knihami. Nebo existují evidenční knihy pacientů se zaznamenanými léčebnými výlohami.¹⁸⁹
- 4) Naopak existují účetní knihy s analytickými účty, které vedle nich poskytují svým charakterem informace evidenčního typu a mohou proto eventuálně nahradit chybějící evidenční knihy nebo jejich informace doplnit. Typickým příkladem jsou berní knihy plátců daní, knihy vybraných dávek či knihy výplat sociálních či chudinských dávek konkrétním příjemcům.
- 5) Mezi spisy neúčetního charakteru můžeme nalézt kopie účetních dokumentů jako např. rozpočtů, vyúčtování či dalších účetních výkazů:
 - a) jako součást podkladových materiálů u protokolů z jednání řídicího orgánu, např. u zápisů ze zasedání obecní rady, správní rady, valné hromady, zastupitelstva v archivních fondech obecní a městské samosprávy, spořitelny a dalších podnikatelských subjektů, spolků apod., na kterých byl projednáván rozpočet, výsledky hospodaření ad.

¹⁸⁶ Více o tom SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicemi...*, s. 95; a ČAREK, Jiří – LŮŽEK, Bořivoj. *Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách. Sborník archivních prací*, 1968, s. 453.

¹⁸⁷ MARTÍNEK, Zdeněk – POKORNÝ, Radek – ŠULC, Ivo. *Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „Archiv obce“*. *Sborník archivních prací : supplementum*, 1/2018, kap. 5.5, písm. D (s. 42).

¹⁸⁸ Například v archivním fondu *Archiv města Krásné Údolí* můžeme informace o loterii krajek či o sbírce pro pomoc obyvatelům Tachova postižených požárem v roce 1877 čerpat i z účetních dokladů – viz SOkA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, inv. č. 761.

¹⁸⁹ Za upozornění na evidenční knihy s účetními záznamy autor děkuje PhDr. Antonínu Barcuchovi z Archivu města Ostravy.

- b) ve zprávách poskytovaných původcem orgánům vykonávajícím státní statistickou službu, což činí vybrané subjekty označované jako „zpravodajské jednotky“.¹⁹⁰
 - c) ve správních spisech původců plnicím funkci dohlédacího orgánu veřejné správy (např. vrchnostenská správa do roku 1850, okresní zastupitelstva) a kterým proto příslušné podřízené subjekty pravidelně předkládaly své účetní závěrky a další účetní výkazy ke kontrole.
 - d) jako přílohy ve zprávách finančním úřadům při přiznání k dani z příjmů.
 - e) jako příloha zápisů o kontrolách hospodaření, které u původce vykonával příslušný nadřízený orgán, např. krajský či zemský úřad u obcí, obec u jím zřízené organizace.
- 6) Ve velmi vzácných případech se můžeme setkat i s vedením účtů více původců v jedné knize. Mohlo to nastat např. v malých městech, kdy městský účetní zaznamenal do jedné „smíšené“ účetní knihy i peněžní operace jiných lokálních původců, ve kterých bylo město jako právní subjekt rovněž zastoupeno a vykonávalo pro ně kancelářské či účetní úkony, např. místní školní rada, pivovarské společenstvo, honební výbor, společenstva a další organizace s účastí původce apod.¹⁹¹ Při rozhodování, kam danou smíšenou účetní knihu zařadit, se zpracovateli nabízí možnost řídit se hledisky a zachovávat postupy, jaké jsou obsaženy v bodu 1) odstavce A výše.
- B) Spisy a další jednotlivosti nalezené při zpracování založené v účetních knihách (rozpočty či roční vyúčtování, výkazy, účetní přílohy, poznámky, sešitky, skontra příjmů a výdajů dané knihy ad.) v knihách neponecháváme, ale vyjímáme, zařadíme je do série, do které patří, a popíšeme. S využitím prvku popisu *Odkazy na příbuzné dokumenty a archiválie* můžeme i upozornit na příslušnou knihu, eventuálně její pasáže, u kterých byly uvedené jednotlivosti nalezeny, pokud je mezi nimi blízká souvislost.
- C) Při archivním popisu je třeba dbát na náležitě výstižná, přesná a úplná označení účetních knih a dalších účetních materiálů. To předpokládá následující:
- 1) Vycházíme přitom ze skutečných zápisů v účetní knihách či výkazech a nespolehneme se pouze na dochovaný název, neboť ten může být zkreslující.¹⁹² Účetní knihy se stejným označením tak mohou mít různý obsah. Na druhé straně zas knihy s různými názvy mohou mít obsah stejný či velmi podobný.¹⁹³ Název knih se nadto se mohl postupem doby měnit podle vůle po sobě nastupujících účetních.

Příklad: V sérii hlavních knih archivu města (tj. v řadě stejného typu účetních knih) by bylo matoucí užití nejednotného označení: nejdříve „Hlavní kniha městského úřadu“ (pro knihy

¹⁹⁰ Viz zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, v platném znění, § 2, odst. 5. Tuto povinnost spolu s jednotnou soustavou národohospodářské evidence zavedl již zákon č. 108/1951 Sb., §§ 1, 2, 5. Ministerstvo financí poté schvalovalo typové vzory účetní evidence, typové výkazy a směrnice k jejich používání. Závody, podniky, úřady, organizace, instituce a (tehdy ještě i) majitelé soukromých závodů byly povinny podávat správně, pravdivě a včas všechny údaje a zprávy, které od nich budou požadovat orgány evidence a statistiky

¹⁹¹ Takto například ve městě Bečov nad Teplou v meziválečném období – viz SOKA Karlovy Vary, *Archiv města Bečov nad Teplou*, účetní knihy inv. č. 232–234 a 389 (dle prozatímního inventárního seznamu).

¹⁹² Naposledy k tomu SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 133.

¹⁹³ BLECHA, Josef. *Účetní doklady a účetní knihy...*, s. 117.

z let 1863–1908), pak „Hlavní kniha městských důchodů“ (pro léta 1909–1910) a posléze „Hlavní kniha městských příjmů a výdajů“ (pro léta 1911–1922).

Je třeba zvolit jeden přiléhavý název a ten pak v jedné sérii pro knihy totožného typu používat. To s sebou přináší nutnost nejdříve rozpoznat účetní systém, pak typ účetní knihy a poté vybrat odpovídající výstižné označení.

Zároveň je zde nanejvýš vhodné, aby byly do prvku popisu *Formální název jednotky popisu* přepsány původní názvy všech účetních knih, popřípadě i dalších samostatných jednotlivostí – toto například v situaci, kdy je ve složce zastoupen pouze jeden výkaz. Ne všechny německé a latinské obraty překládáme a interpretujeme ve státních archivech vždy shodně.¹⁹⁴

- 2) Název měníme až tehdy, pokud příslušné právní normy či přijaté instrukce vnesly do označení daného typu účetního dokumentu změnu. Pokud i tyto *normálie* stanoví pro knihu nevýstižné označení, doplníme dané knihy v popisu zpřesňujícím přívlastkem, nebo je blíže charakterizujeme v názvu příslušné série.

Příklad: Ministerstvo financí vydalo v roce 1955 *Směrnice pro účetní evidenci o hospodaření místních národních výborů v obcích do 6000 obyvatel*, čj. 141/117.000/1955.¹⁹⁵ Ty předepsaly mj. účetní knihy s názvem „Kniha příjmů“ a „Kniha výdajů“. Jednalo se o knihy *systematické účetní evidence*, nazývané dříve „hlavní knihy“. Do prvku popisu *Obsah, regest* proto můžeme konkrétní knihy popsat přesněji např. jako „Kniha příjmů (pro systematické účtování)“, „Kniha výdajů (pro systematické účtování)“

- 3) Na individuální charakteristiky, netýkající se celé série, ale pouze dané účetní knihy či jiného účetního archivního dokumentu, lze upozornit v prvku popisu *Obsah, regest*, jako např. „Kniha výplat poštovního za odeslané dopisy – s uvedením adresátů“.¹⁹⁶
- 4) Názvy některých knih vycházejí z původních označení a nesou stopy archaismů, nicméně jsou již zažitá, užívaná odbornou literaturou, a při archivním popisu se jim proto již nevyhneme. V takových případech se snažíme alespoň doplnit v prvku popisu *Obsah* jejich označení o bližší konkrétní vysvětlení, např. „Siroťčí tabele – vyúčtování majetků sirotků“, „Aprobační kniha – pro schválení výdajů“. Jinak se zastaralým výrazům pokud možno vyhýbáme a používáme současnou, nikoliv archaickou češtinu. Zde jsou myšleny zejména obraty „preliminář“ = rozpočet; „repartice“ = rozvrh, rozvržení; „roční počet“ = roční vyúčtování; „kasa“ = pokladna; „resty“ = nedoplatky, buchhaletrie = účtárna. Silně nadužíván je termín „účet“, který může mít až čtyři významy:
 - a) Účet jako doklad o zaplacení a že zboží, nebo služba bylo zakoupeno/prodáno, např. pokladní útržek z obchodu, účtenka z restaurace; nebo jako faktura, tj. výpočet nákladů – kolik co stálo a je předepsáno k platbě. V mluvené češtině je slovo „účet“ v tomto významu užíváno poměrně často. V archivním popisu je

¹⁹⁴ Za připomínku, aby byla v metodice zdůrazněna nutnost přepisu původních titulů účetního materiálu, děkuje autor Mgr. Petru Kopiczkovi, archiváři Státního oblastního archivu v Litoměřicích.

¹⁹⁵ Vyšlo též v publikaci *Účetní evidence v malých obcích*. Vyd. ministerstvo financí, 1956.

¹⁹⁶ Viz SOkA Karlovy Vary, *Archiv města Bečov nad Teplou*, účetní kniha inv. č. 341 (dle prozatímního inventárního seznamu).

však vhodné důsledně používat obrat účetní doklad, v maloobchodu i výraz účtenka.

- b) Účet (konto) jako soubor účetních zápisů, vytvořený podle věcného či jiného hlediska dle potřeb evidence hospodářské činnosti dané účetní jednotky – viz např. větu: „Zapišeme to na účet.“ V tomto případě je vhodné u označení účet setrvat (viz též kap. 2, heslo *Účetní struktura* – zde bod 2 – *Účet*).
- c) Účet ve významu účetní fond je často používán pod vlivem *Metodických návodů a instrukcí pro zpracování archivního materiálu*, vydaných v roce 1960, v archivních fondech velkostatků a i v archivech měst, např. „účet důchodní“, „účet purkrabský“, „účet pivní“, „účet obilní“, ačkoliv tyto tzv. účty mají svou soustavu účetních knih – hlavní knihy a deníky ad.¹⁹⁷ Vzhledem k zažitě praxi odůvodněné navíc někdejší platnou metodikou lze v případě fondů velkostatků označení účetního fondu nepřesným termínem „účet“ připustit, zejména bude-li použit pokud možno ve spojení s názvem příslušného hospodářského oddělení, např. „účet purkrabského úřadu“, „účet pivovaru“ apod.¹⁹⁸
- d) Účet jako vyúčtování (dříve i počet), tj. výpočet příjmů a nákladů, či aktiv a pasiv za dané účetní období. K používání tohoto slova docházelo následkem překladu německého slova Rechnung, používaného však ve významu vyúčtování (něm. *Rechenschaft*, *Rechnungsabschluss*).¹⁹⁹ V daném případě je lepší používat obratu (roční) vyúčtování či účetní závěrka.²⁰⁰

D) Ne všechny účetní dokumenty, byť poseté čísla a zaznamenávající početní úkony, patří mezi účetní materiál, který eviduje nakládání s hospodářskými prostředky dané jednotky. Co bylo pro jednoho původce účetním výkazem, informujícím ho o výsledcích jeho hospodářské činnosti, může mít v archivním fondu příslušného kontrolního orgánu charakter správního spisu (viz výše odst. A, bod 5, písm. b–d). Rovněž takové inventáře majetku, které byly sestavovány pro účely jeho prodeje či pozůstalostního řízení, patří do písemností soudní agendy a za účetní materiál považovány nejsou, neboť neslouží pro potřeby účetní kontroly a evidence.²⁰¹ Podobně tomu je i u evidenčních a statistických materiálů, které pouze sledují a početně zaznamenávají vývoj zkoumaného jevu.²⁰²

Příklad: Cenové protokoly, tj. knihy/protokoly tržních cen (něm. *Gewichts-Quantitäts- und Preis-Protokolle*), popř. tržní cenové tabulky (něm. *Marktpreistabelle*) vůbec neevidují peněžní toky v účetnictví původce, nýbrž buď sloužily k výpočtu průměrné ceny prodávaného zboží na městských a obecních trzích za určité období (měsíc), nebo tyto ceny určovaly.²⁰³ Pouze u

¹⁹⁷ Srov. *Metodické návody a instrukce...*, s. 280. Srov. též výše kap. 6.1, odst. A.

¹⁹⁸ Za tento podnět děkuje autor Mgr. Jakubu Mírkovi, vedoucímu 5. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni, které spravuje archivní fondy velkostatků a rodinných archivů.

¹⁹⁹ Srov. SOKA KV, *Archiv města Bochova*, účetní knihy poř. č. 288, 423 a 533–534 (dle manipulačního seznamu druhého typu); dále i OBENTRAUTŮ, Maximilian z: *Samospráva...* II. svazek, s. 55–61.

²⁰⁰ Viz např. SOUKUP, Josef V. Účetní závěrky obecní. In *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře: výklad zákonů a nařízení ze všech oborů samosprávy obecní a okresní s pokyny a vzorci*. Sestavil Jaroslav Flögel. V Praze, Nakladatelství Vl. Orel, 1933, s. 679–695.

²⁰¹ SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí...*, s. 132, 198 dole.

²⁰² Vedle níže uvedeného příkladu je zde možno uvést i tabulární přehledy přepravovaného zboží po Labi v roce 1923, uložené v: Národní archiv, *České gubernium – Zemská komise pro labskou plavbu*, Praha 1819–1826. Za upozornění na tento příklad děkuje autor PhDr. Michalu Wannerovi, Ph. D, z oboru archivní správy a spisové služby MV ČR.

²⁰³ Tyto informace byly určeny pro potřeby státu a zásobování ozbrojených složek, např. jako podklad pro stanovení cen obilí, opatrovaného pro vojsko, nebo jízdného za poštu. Více o tomto typu materiálu OBENTRAUT, Maximilian von. *Der Gemeindevorsteher und die Gemeindevorsteher der autonomen Gemeinde*. II.

zemědělských a lesnických podnikatelských subjektů mohly být cenové tabulky či protokoly využívány jako pomůcky pro vyjádření peněžní hodnoty u váhových a objemových veličin produktů, jako např. obilovin, okopanin, masa, mléka, dřeva ad. Dělo se tak zejména při převodu z hmotných (v daném případě naturálních) do peněžních účetních knih, jakož i při oceňování deputátů, odevzdávaných zaměstnancům. V takových případech nalzáme cenové tabulky jako přílohy v účetním materiálu, ve kterém by měly být při pořádání také ponechány.²⁰⁴

- E) Někdy se v účetních knihách můžeme setkat s časovými přesahy. Nastávaly, když byly do knih dopisovány pozdější účetní případy, které byly ještě zaúčtovány do předešlého roku, pro který byly určeny. Tato praxe je v současnosti již právními normami zakázána, ale v minulosti takto postupováno bylo. Pokud tuto skutečnost při pořádání zaregistrujeme ve větším množství (na ojedinělé případy není třeba brát zřetel), upozorníme na tuto okolnost v prvku popisu *Obsah, regest* a pozdější (přesahující) zápisy zohledníme i v dataci dané účetní knihy.

Příklad: Opožděné platby obecní dávky za rok 1876 byly hojně placeny i po jeho uplynutí (nejmladší byla zjištěna z 2. května 1877) a byly zapisovány do příslušné knihy ještě za kalendářní rok 1876, kam správně patřily. V takovém případě v prvku popisu *Obsah, regest* napíšeme, že se jedná o knihu (deník, knihu plátců, hlavní knihu ad.) „pro kalendářní rok 1876 (se záznamy pozdějších plateb)“, a datace jejího vzniku bude „1876–1877“.

Další časové přesahy mohou nastat při přechodech na nová pololetí či roční období, např. z účetního na kalendářní rok ve veřejné správě roku 1864 (viz kap. 2, heslo *Účetní období*, bod 1, poslední odstavec).

7. POPIS PŮVODCE (PŮVODCŮ)

– viz metodiky k archivnímu zpracování jednotlivých typů archivních fondů.

8. REJSTRÍKY

– viz metodiky k archivnímu zpracování jednotlivých typů archivních fondů.

Band. Prag : Verlag des Verfassers, 1863, s. 201–204; a HAEMMERLE, Heinrich: *Handbuch für die Gemeinden über den selbstständigen und übertragenen Wirkungskreis der Gemeinden und die Organe zur Ausübung desselben*. 4. verbesserte und vermehrte Auflage. Wien : Manz'sche k.k. Hofverlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1881, s. 122.

²⁰⁴ Za upozornění na funkci cenových tabulek u zemědělsko-lesnických producentů děkuje autor kol. Mgr. Petru Kopiczkovi, archiváři Státního oblastního archivu v Litoměřicích.

9. POUŽITÁ LITERATURA

- BALÍKOVÁ, Marie – KUNT, Miroslav – ŠUBOVÁ, Jana – ANDREJČÍKOVÁ, Naděžda – PODOLNÍKOVÁ, Jarmila – MAZAČOVÁ, Vladka. *Interoperabilita v paměťových institucích INTERPI*. Praha : Národní knihovna České republiky, 2015.
- BASL. *Účetnictví obcí venkovských*. Plzeň : vl.n., [1908].
- BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha : Libri, 2001.
- BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy jako archivní materiál. *Archivní časopis*, 1954, s. 114–121, 183–188.
- BLECHA, Josef. Účetnictví v zemědělských podnicích u nás do roku 1945. *Archivní časopis*, 1958, s. 242–262.
- BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 323–369.
- CAIS, Petr. Město Krásné Údolí v letech 1938–1945 : správa malého sudetského města v prostředí Třetí říše. *Západočeské archivy*, 2019, s. 124–136.
- CAIS, Petr. Rychtářský úřad v Krásném Údolí (1793–1850) jako příklad nižšího stupně komunální správy 1. poloviny 19. století : funkcionáři, činnost, kompetence. *Západočeské archivy*, 2013, s. 85–96.
- CAIS, Petr. Účetní materiály kamerálního účetnictví obecní samosprávy v Čechách v letech 1850–1945 (se zřetelem k situaci v českém pohraničí). *Archivní časopis*, 2006, s. 249–285.
- CEKOTA, Vojtěch. Zkušenosti z výběru archiválií u JZD v přerovském okrese. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37.
- CIGÁNEK, František. *Spisová služba ve státní správě a v hospodářství = Studia a informace*, 1967, Praha : Ústav státní správy při státní komisi pro řízení a organizaci, 1967.
- ČAREK, Jiří – LŮŽEK, Bořivoj. Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách. *Sborník archivních prací*, 1968, s. 452–477.
- Dodávky mléka, dobytka a olejnatých semen. *Národní obroda : deník Československé strany lidové*, 1945, roč. I, č. 71 (2. 8. 1945), s. 3 – zde rubrika Práce a hospodářství. K dispozici na Moravská zemská knihovna : Digitální knihovna Kramerius [online]. Moravská zemská knihovna, [cit. 2019-11-19]. Dostupné z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b975c0a0-791b-11e8-be68-5ef3fc9bb22f?page=uuid:67a58180-7b9a-11e8-ad64-005056825209>>.
- Doplňky k „Přehledu platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci“ vydanému v příloze k archivnímu časopisu č. 1/1965 (stav k 1. 1. 1966). *Archivní časopis*, 1966, samostatná příloha.
- FIALA, Tomáš. Poznámky ke vztahu skartačních předpisů a výběru archiválií. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37.
- FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl : Paseka, 1997.
- *Der Große Brockhaus : Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden*. Dritter Band – *Ble-Ehe*. 15. Auflage. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1929.
- HAEMMERLE, Heinrich: *Handbuch für die Gemeinden über den selbstständigen und übertragenen Wirkungskreis der Gemeinden und die Organe zur Ausübung desselben*. 4. verbesserte und vermehrte Auflage. Wien : Manz'sche k.k. Hofverlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1881.
- HENCKEL, Walter: *Leitfaden für das deutsche kameralistische Kassen- und Rechnungswesen*. Berlin : Berliner Formular-Verlag, 1939.

- CHAROUS, Jaromír. Skartační směrnice a jejich dnešní platnost. *Archivní časopis*, 1967, s. 36–39.
- JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví : obecné otázky*. Praha : C. H. Beck, 2016.
- JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie účetnictví*. Praha : Oeconomica, 2007.
- *Kalkulační jednice*. FEBMAT [online], c2016–2019, FEBMAT, [cit. 2019-02-05]. Dostupné z <<https://www.febmat.com/clanek-kalkulacni-jednice/>>.
- KLIMENT, Josef. *Obecní zřízení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V Praze : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936 (ed. Právnická knihovna, sv. 30).
- KOČÍ, Vojtěch. *Hodnocení kvalitativních ukazatelů při sklizni sena, senáže a slámy pomocí sběracích lisů : diplomová práce*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zemědělská fakulta, 2014. K dispozici na Theses.cz – Vysokoškolské kvalifikační práce [online]. Provozuje Fakulta informatiky Masarykovy univerzity, [cit. 2019-11-19]. Dostupné z <https://theses.cz/id/h6321y/Ko_Vojtech_Diplomov_prce.txt>.
- KOŠTÁL, Miloslav. Archivní zpracování starších hospodářských účtů v archivech velkostatku. *Archivní časopis*, 1956, s. 11–19.
- KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů v praxi, spisová služba a účetnictví*. Ostrava 2002.
- LANZENDÖRFER, Josef. *Několik kapitol ze samosprávy*. Praha, 1945 (ed. Knihovna českého zemského ústředí obcí, měst a okresů v Praze, sv. 29).
- LÍBAL, Tomáš. *Účetnictví – principy a techniky*. 4. aktualizované vydání. S. l. : Institut certifikace účetních, a. s., 2014.
- MARTÍNEK, Zdeněk – POKORNÝ, Radek – ŠULC, Ivo. Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „Archiv obce“. *Sborník archivních prací : supplementum*, 1/2018.
- *Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu*. Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací X/1960, číslo 2.
- *Metodický pokyn č. 2/2017 k archivnímu zpracování fondů typu „Průmyslové podniky“*, čj. MV-76968-1/AS-2017, s. 34–36. K dispozici na *Metodiky týkající se zpracování jednotlivých typů archivních fondů* [online], c2019, Ministerstvo vnitra České republiky, [cit. 2019-05-28]. Dostupné z <<https://www.mvcr.cz/clanek/metodiky.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>>.
- MICHÁLEK, Ivan a kol. Metodika k archivnímu zpracování fondů typu „Okresní úřad II“. *Sborník archivních prací : supplementum*, 3/2018.
- MIKUŠEK, Eduard. Účetní systémy a metody na majetku roudnických Lobkoviců. *Sborník archivních prací*, 1986, s. 53–102.
- MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní písemnosti. *Archivní časopis*, 1987, s. 90–98.
- MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník základních pojmů z účetnictví*. Praha : Fortuna, 1997.
- *Německo – české názvosloví úřední a právnické : příruční slovník*. Uspořádali Karel Kadlec a Karel Heller. 2. rozmn. vyd. V Praze : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, [1926].
- OBENTRAUT, Maximilian von. *Der Gemeindevorsteher und die Gemeindevorsteher der autonomen Gemeinde*. II. Band. Prag : Verlag des Verfassers, 1863.
- OBENTRAUTŮ, Maximilian z. *Samospráva obce v království Českém*. II. svazek. V Praze : vl. n. 1863.
- Opravy a doplňky k Přehledu platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci. *Archivní časopis*, 1965, sešit 3 – obálka.

- *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Pátý díl – C – Čechůvky.* V Praze, J. Otto, 1892.
- *Ottův slovník naučný nové doby : dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému.* Šéfredaktor Bohumil Němec. Dílu pátého svazek první. Fotoreprint původního vydání z roku 1938. Praha – Litomyšl : Argo – Paseka, 2002.
- PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov. II. díl – L–Ž.* Praha : Academia, 1995.
- Podklady pro účetní uzávěrku v Obnově, krajském podniku místního hospodářství v Brně. *Provozní zpravodajství*, 1957, příloha Na pomoc praxi, s. 10.
- *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře : výklad zákonů a nařízení ze všech oborů samosprávy obecní a okresní s pokyny a vzorci.* Sestavil Jaroslav Flögel. V Praze, Nakladatelství VI. Orel, 1933.
- PROCHÁZKOVÁ, Dagmar – LÍBAL, Tomáš – VLACH, Pavel. *Vzorová účtová osnova, rozvaha a výsledovka 2004.* Ostrava : Sagit, c2004.
- Přehled platných předpisů upravujících archivní a spisovou službu a skartaci (stav k 1. 1. 1965). *Archivní časopis*, 1965, příloha k sešitu 1.
- PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny účetnictví v českých zemích před rokem 1989.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.
- RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů.* Praha : Libri, 2005.
- *Rozpočtová skladba pro národní výbory : platná od 1. 1. 1986.* Vydalo Ministerstvo financí ČSR. Praha, 1986.
- ŘEZNÍČEK, Jan – OBRŠLÍK, Jindřich. Zkušenosti z uplatňování provenienčního principu se Státním oblastním archivem v Brně. *Archivní časopis*, 1988, s. 206–212.
- *Sachregister zum Einheits-Registratur und Aktenplan.* Teplitz-Schönau: Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper in der tschechoslowakischen Republik, s. d.
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou : v českých zemích od středověku do počátku 18. století.* Dolní Břežany : Scriptorium, 2017.²⁰⁵
- *Slovník spisovného jazyka českého.* Zpracoval Lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. III – R-U. Praha : Academia, 1971.
- *Směrnice k státním účetním výkazům rozpočtových organizací : 31 Úč RO.* Vydalo federální ministerstvo financí. [S. 1.], [1981].
- *Spisová služba u orgánů národních výborů. S. 1. : ministerstvo vnitra, [1961].*
- ŠTARHA, Ivan. Několik poznámek k výběru archiválií a spisové službě. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1990, č. 37.
- *Typový skartační rejstřík.* Novelizované vydání. Sestavil kolektiv autorů ze státních archivů ČR. Vydalo Ministerstvo vnitra ČR – obor archivní správy ve vydavatelství Montanex. Ostrava, 2010.
- *Typový skartační rejstřík. 5. novelizované vydání.* Ostrava : Montanex, 2016.
- *Typový skartační rejstřík pro podniky : návrh standardu Státního informačního systému ČR.* Praha : Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 1992.
- *Účetní evidence v malých obcích.* Vyd. ministerstvo financí, 1956.
- VERBÍK, Antonín. Znojenské knihy počtů z 15. století. *Jižní Morava : ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově.* 1967, s. 3–15.

²⁰⁵ Za nezištné věnování této publikace, jakož i výše uvedené knihy PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny účetnictví v českých zemích před rokem 1989.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, děkuje autor Doc. Mgr. Pavle Slavičkové, Ph.D., z Univerzity Palackého v Olomouci, filozofické fakulty, katedry aplikované ekonomie.

- VRBATA, Jaroslav. Archivní politika při výběru archiválií [příloha č. 2 k článku Hlavní rysy politiky KSČ v podmínkách rozvinutého socialismu]. *Zpravodaj pobočky ČSVTS – Státní ústřední archiv v Praze*, 1986, č. 31, s. 111–129.
- VRBATA, Jaroslav. Trvalá dokumentární hodnota – předpoklad vzniku archiválií. *Sborník k dějinám 19. a 20. století 10*, 1986, s. 333–374.
- WANNER, Michal a kol. *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. 2. opravené a rozšířené vydání. Praha : odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2015.

10. AUTOŘI

Mgr. Petr Cais, Státní oblastní archiv v Plzni – Státní okresní archiv Karlovy Vary.

11. NABYTÍ ÚČINNOSTI

Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem 15. prosince 2019.

PhDr. Jiří Úlovec
ředitel odboru archivní správy
a spisové služby MV
podepsáno elektronicky

V Praze 3. prosince 2019

PŘÍLOHA 1 – Typy účetních materiálů a účetních fondů v tabulkové podobě

Pořadové číslo je shodné s pořadovým číslem v kapitole 6.2, ve kterém je ke každé položce k dispozici komentář k danému druhu účetního materiálu či k sérii.

Poř. č.	Série 1. úrovně	Série 2. úrovně	Série 3. úrovně	
1.	A. Více účetních fondů zaznamenávaných do jedné společné knihy			
2.				1. Likvidační/pokladní strazzy např. v kamerálním účetnictví. Knihy počtů (?) v jednoduchém účetnictví správním
3.	B. Ústřední fond			
4.		<u>B1. Peněžní účtování; v podvojném i v jednoduchém účetnictví jak peněžní, tak i materiální (naturální) účtování</u>		
5.			<u>I. Základní účetní materiály</u>	
6.				1. Rozpočet
7.				2. Účetní závěrka = (roční) vyúčtování
8.				3. Základní knihy systematického účtování
9.				4. Základní knihy časového účtování
10.				5. Účetní doklady (vztahující se k základním knihám)

Poř. č.	Série 1. úrovně	Série 2. úrovně	Série 3. úrovně	
11.				6. Účetní výkazy a poznámky (vztahující se k základním knihám)
12.			<u>II. Pomocné knihy = vedlejší knihy</u>	
13.				1. Záznamní knihy pro schválení jednotlivých hospodářských operací
14.				2. Účetní knihy pro zvláštní oblasti nebo pro kratší časové úseky hospodaření původce
15.			<u>III. Materiál provozní</u>	
16.				1. Kontrolní materiály
17.				2. Agendové knihy
18.			<u>IV. Kalkulace a náklady na jednotlivé druhy výrobků</u>	
19.				1. Kalkulační listy, kalkulační knihy, rozpočetní knihy

Poř. č.	Série 1. úrovně	Série 2. úrovně	Série 3. úrovně	
20.				2. Knihy výroby
21.		<u>B2. Materiální (naturální) účtování;</u> <u>v podvojném i v jedno-duchém účetnictví se do zvláštní série neodděluje a knihy materiálního účtování patří mezi pomocné knihy (poř. č. 12nn)</u>		
22.				1. Inventáře majetku
23.				2. Účetní dokumenty pro sledování množství materiálu, naturálií a výrobků, popř. cenných papírů
24.	C. Mimořádné hospodaření			<i>Zastoupeny podobné typy účetního materiálu, jaké jsou uvedeny v poř. č. 6–11 a 14.</i>
25.	D. Vedlejší fondy (účty) a vnitřní účetní jednotky			
26.		I. Vedlejší fond / jednotka A	<i>Stejně členění jako u B. Ústřední fond (poř. č. 3nn).</i>	

Poř. č.	Série 1. úrovně	Série 2. úrovně	Série 3. úrovně	
27.		<u>II. – ... Další vedlejší fondy či vnitřní účetní jednotky</u> <u>B–...</u>	<i>Stejně členění jako u B. Ústřední fond (poř. č. 3nn).</i>	
28.	E. Vedení nepůsobivých (průběžných, podrozvahových) účtů			
29.		<u>I. Správa kaucí, depozit a záloh</u>		
30.				1. Knihy kaucí, depozit a záloh
31.		<u>II. Správa sirotčího majetku</u>		
32.				1. Vyúčtování sirotčího majetku
33.				2. Sirotčí protokoly

Poř. č.	Série 1. úrovně	Série 2. úrovně	Série 3. úrovně	
34.		<u>III. Správa nadací, charitativních a náboženských institucí</u>		<i>Zastoupeny podobné typy účetního materiálu, jaké jsou uvedeny v poř. č. 6–11 a 14.</i>
35.		<u>IV. Berní (daňové) účetní materiály</u>		
36.			IVa. Výběrčí účetní materiály	
37.				1. Knihy systematického účtování
38.				2. Knihy časového účtování
39.				3. Účetní doklady a výkazy
40.			IVb. Berní rozvrhy a předpisy plateb	
41.				1. Rozvrhy plateb na jednotlivé plátce
42.				2. Předpisné knihy
43.		<u>V. – ... Další aktivity původce, které nepůsobí na jeho hospodářský výsledek.</u>		

PŘÍLOHA 2 – Přehled základní literatury a právních norem k účetnictví a účetním materiálům v jednotlivých typech archivních fondů

- A) Zpočátku účetnictví upravovaly pouze instrukce soukromého charakteru. Od 2. poloviny 18. století se postupně objevuje státní regulace v podobě ustanovení, jaké účetní knihy mají být vedeny, popř. jaké údaje do nich mají být zapisovány. Právní normy, které obsahovaly pokyny pro oblast účetnictví a hospodaření do roku 1945, vycházely jako součást všeobecných právních úprav, které byly určeny pro jednotlivé skupiny subjektů.²⁰⁶ Pro ty účetní jednotky, jejichž hospodaření se nalézalo v krizi, nebo byla obava, že by se mohly ocitnout v úpadku, vydával stát speciální účetní normy či alespoň návody, např. pro obecní samosprávu v roce 1850 při jejím zřízení a poté v 1. polovině 20. let. (viz níže kap. 3, část B). Zásadní změnu ve vydávání právních norem znamenalo znárodnění průmyslových podniků, dolů, bank a pojišťoven dne 28. 10. 1945. Logicky poté následovala i jednotná úprava účetnictví v podnicích jednotlivých průmyslových oborů.²⁰⁷ Po roce 1948 stát postupně reguloval účtování všech účetních subjektů, ať patřily mezi hospodářské organizace, či úřady, příspěvkové organizace ad.
- B) Texty právních norem vydaných od roku 1945 ve Sbírce zákonů jsou k dohledatelné na internetu. K zákonům a vyhláškám uveřejňovaným ve *Sbírce zákonů*, pak přistupují podzákonné normy, uveřejňované v *Úředním listu*, který vycházel do roku 1961, a rovněž i ve *Věstníku ministerstva financí*, který byl vydáván v letech 1956–1966. Poté již byly opatření a směrnice uveřejňovány v časopise *Finanční zpravodaj*, který vychází od roku 1967 až dosud, avšak od 1. 1. 2016 již pouze v elektronické formě na internetových stránkách Ministerstva financí ČR. Tyto předpisy dále detailně upravují dílčí okruhy účtování všemožných typů účetních jednotek. O záplavě podzákonných norem od 60. let 20. století v počtu desítek ročně pojednávají i Zdeněk Puchinger a Pavla Slavíčková, jež zároveň uvádějí, které dílčí okruhy účetnictví byly periodicky každoročně pozměňovány.²⁰⁸ Významnější ministerská opatření byla v 70. – 90. letech 20. století vydávána i jako samostatné publikace v nakladatelství *Bilance*. Zejména se jednalo o účtové osnovy, jejichž drobné změny pak byly prováděny téměř každoročně. Orientaci v měnících se předpisech v současnosti nám umožňuje např. opakovaně vydávané publikace *Účtová osnova, české účetní standardy*, které jsou určeny pro různé typy účetních jednotek. Vydává je nakladatelství *Anag* v edici *Účetnictví*.
- C) Do přehledu literatury nebyly v úplnosti uváděny zákony a vyhlášky mladší roku 1945, které vyšly ve *Sbírce zákonů* a pouze novelizovaly či upravovaly předcházející právní normy. V internetové databázi *Zákony pro lidi* jsou totiž všechny následné upravující předpisy, jež byly často vydávány v hojném množství, snadno dohledatelné u příslušné základní, později novelizované normy k dispozici. Zatěžovat jimi následující přehled by bylo nadbytečné.

²⁰⁶ Viz např. všeobecný obchodní zákoník č. č. 1/1863 ř. z., nebo i patent z 9. 6. 1788 o zřízení kontribučních fondů obilních a obilních fondů peněžních (viz níže kap. 5, část B).

²⁰⁷ PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 86. Charakteristiky jednotlivých etap legislativy o účetnictví v době od poloviny 19. století do roku 1989 *Tamtéž*, s. 127–129.

²⁰⁸ PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 120.

- D) Na začátku přehledu je v kapitole 1 uvedena literatura a právní normy, které mají všeobecnou platnost. Ostatní části jsou zaměřeny pouze na některé typy původců. **Při hledání literatury či norem je proto třeba vždy pracovat i s 1. kapitolou této přílohy!**

1. Účetnictví všeobecně

A) Literatura:

- BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy jako archivní materiál. *Archivní časopis*, 1954, s. 114–121, 183–188.
- BLECHA, Josef. Účty a účetní materiál. In *Česká diplomatika do r. 1848*. Red. Jindřich Šebánek, Zdeněk Fiala, Zdeňka Hledíková. Vyd. Universita Karlova v Praze. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 323–369.
- FIALA, Tomáš. Zpracování archiválií socialistických hospodářských organizací. *Archivní časopis*, 1980, s. 93–100.
- HENCKEL, Walter: *Leitfaden für das deutsche kameralistische Kassen- und Rechnungswesen*. Berlin : Berliner Formular-Verlag, 1939 (pro oblast československého pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody v roce 1938)
- HÜGLI, F. *Die Buchhaltungs-Systeme und Buchhaltungs-Formen : ein Lehrbuch der Buchhaltung*. Bern : K. J. Wyss, 1887.
- JANHUBA, Miloslav – MÍKOVÁ, Marie – ROUBÍČKOVÁ, Jaroslava – ZELENKA, Vladimír. *Finanční účetnictví : obecné otázky*. Praha : C. H. Beck, 2016.
- JANHUBA, Miloslav. *Základy teorie účetnictví*. Praha : Oeconomica, 2007.
- MIKUŠEK, Eduard. Otázky skartace duplikátů knih kamerálního účetnictví. *Archivní časopis*, 1981, s. 74–84.
- MIKUŠEK, Eduard. Základní pravidla a účetní písemnosti. *Archivní časopis*, 1987, s. 90–96.
- MUNZAR, Vladimír – ČUHLOVÁ, Jarmila. *Slovník základních pojmů z účetnictví*. Praha : Fortuna, 1997.
- PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny účetnictví v českých zemích před rokem 1989*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. Kniha se věnuje zejména rozboru právních norem upravujících účetnictví.
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou : v českých zemích od středověku do počátku 18. století*. Dolní Břežany : Scriptorium, 2017.
- *Slovník obchodně-technický, účetní a daňový : obchodně-technická praxe a teorie, zvláště z oboru otázek účetních, finančně-právních a daňových se zvláštním zřetelem k*

soukromo-ekonomickým potřebám průmyslu, obchodu, živností a zemědělství. Red. Josef Fuksa. Díl 1–11 + I–II(1 sv.). Praha : Tiskové podniky Ústředního svazu československých průmyslníků v Praze, 1927–1940.

- STARÝ, Marek – FALADA, David. *Dějiny daní a poplatků*. Praha : Havlíček Brain Team, 2009.
- STRNAD, Emil. *Administrativní a účetní příručka*. V Praze : Cíl, 1948.

B) Právní normy:

- **Nařízení ministerstva financí a Nejvyššího účetně-kontrolního úřadu č. 46/1863** sbírky *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des österreichischen Finanzministerium*. Stanovilo přechod státního správního roku z vojenského na kalendářní rok pro veřejnoprávní původce a státní organizace (§§ 2 a 35).²⁰⁹
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 676/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro mzdové účetnictví.
- **Zákon č. 108/1951 Sb.**, o organizaci národohospodářské evidence.²¹⁰ *Zrušeno zákonem č. 99/1961 Sb.*
- **Nařízení vlády č. 41/1952 Sb.**, kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady). Prohlásilo jako základ účetní evidence podvojný účetnictví (§ 5). V § 17, odst. 5 vyjmenovalo provádění ostatních zápisů v účetní evidenci, a sice v účetních výkazech, účetních dokladech, kalkulačních listech a v archivních knihách. Tyto činnosti byly součástí systému účetnictví, ale zasahovaly i do systému spisové služby.²¹¹ Paragrafy 90 a 91 stanovovaly způsob ukládání účetních písemností u daného původce. Vládní vyhlášky č. 72/1952 Sb. a 99/1953 Sb. pak stanovily rozsah platnosti na jednotlivé skupiny původců. *Celou normu nahradilo nařízení č. 30/1958 Sb.*
- **Vyhláška ministerstva financí č. 354/1952 Ú. l.**, kterou se provádějí některá ustanovení účetních zásad (nařízení vlády č. 41/1952 Sb.). Obsahovaly mj. pasáže o náležitostech účetních knih a účetních dokladů a podmínky pro používání volných listů (§§ 1–7, 13–18) a o ukládání písemností účetní evidence v účetním archivu (§§ 21–28). *Zrušeno vyhláškou č. 102/1958 Ú. l.*
- **Vyhláška ministra financí č. 383/1953 Ú. l.**, kterou se vyhláší pravidla pro vedení pokladních operací hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, schválená vládou. Norma obsahovala i tiskopisné vzory účetních dokumentů. *Zrušeno vyhláškou č. 252/1954 Ú. l.*
- **Vyhláška ministra financí č. 252/1954 Ú. l.**, o změně pravidel pro vedení pokladních operací hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení. Norma obsahovala i tiskopisné vzory účetních dokumentů. Rovněž byly připojeny i pokyny

²⁰⁹ Více o tom CAIS, Petr. Účetní materiály..., s. 259–260.

²¹⁰ Viz též KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 62.

²¹¹ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 62.

- k vyhlášce ministra financí č. 252/1954 Ú. l., vydané Státní bankou československou (s. 1373–1376). *Zrušeno vyhláškou č. 196/1956 Ú. l.*
- **Vyhláška ministra financí č. 196/1956 Ú. l.**, o provádění pokladních operací v organizacích socialistického sektoru. Norma obsahovala i tiskopisné vzory účetních dokumentů (s. 639–644).
 - **Vyhláška ministerstva financí č. 206/1956 Ú. l.**, o zjednodušení ve věcech účetní evidence. *Zrušeno vyhláškou č. 102/1958 Ú. l.*
 - **Nařízení vlády č. 30/1958 Sb.**, kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady). *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 153/1971 Sb.*
 - **Zákon č. 83/1958 Sb.**, o úpravě finančního plánování a finančního hospodaření národních podniků a ostatních organizací státního socialistického sektoru. *Paragrafy 1–10, 12 a 13 tohoto zákona zrušilo zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 36/1966, kterým se zrušují některé právní předpisy, v § 1, odst. 1, č. 10.*
 - **Vyhláška ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l.**, o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací. Tato vyhláška se však nevztahovala na MNV v malých obcích, neboť pro ně platila zvláštní směrnice ministerstva financí (viz níže kap. 4, část A), a na JZD, u kterých platila vyhláška ministerstva financí č. 186/1958 Ú. l. *Zrušeno vyhláškou federálního ministerstva financí č. 154/1971 Sb.*
 - **Vyhláška ministra financí č. 187/1960 Sb.**, o provádění pokladních operací. Vzory tiskopisů pro provádění pokladních operací vyšly v: *Úřední list*, 1960, částka 53, s. 444–449. *Vyhláška zrušena vyhláškou č. 208/1964 Sb.*
 - **Zákon č. 23/1963 Sb.**, o lidové kontrole a o národohospodářské evidenci. *Zrušeno zákonem č. 21/1971 Sb.*
 - **Vyhláška ministra financí a generálního ředitele Státní banky československé č. 208/1964 Sb.**, o emisních a pokladních operacích. *Zrušeno vyhláškou č. 118/1972 Sb.*
 - **Zákon č. 21/1971 Sb.**, o jednotné soustavě sociálně ekonomických informací. *Zrušeno zákonem č. 133/2000 Sb.*
 - **Nařízení vlády ČSSR č. 153/1971 Sb.**, o informační soustavě organizací. Mimo jiné stanovilo nové skartační (uschovací) lhůty pro účetní dokumenty (§§ 40–42).²¹² *Zrušeno vládním nařízením č. 136/1989 Sb.*
 - **Vyhláška federálního ministerstva vnitra č. 154/1971 Sb.**, o účetnictví. Byla určena pro všechny socialistické a jiné organizace a mj. stanovila formu účetních knih a ostatních účetních písemností (§§ 39–49). *Zrušeno vyhláškou č. 23/1990 Sb.*
 - **Vyhláška předsedy Státní banky československé a federálního ministerstva financí č. 118/1972 Sb.**, o pokladních operacích v socialistických organizacích. *Zrušeno zákonem č. 513/1991 Sb. (obchodní zákoník).*

²¹² KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 62–63.

- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/31-9249/1973**, uveřejněn ve *Finančním zpravodaji* č. 9/1973. Obsahoval pokyny pro vedení účetnictví v zálohovaných organizacích; v příloze k těmto pokynům byl připojen vzor peněžního deníku s vysvětlivkami k jeho vedení.
- **Nařízení vlády ČSSR č. 161/1980 Sb.**, o finančním hospodaření výrobních hospodářských jednotek a podniků. *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 208/1989 Sb.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 136/1989 Sb.**, o informační soustavě organizací (zde o účetnictví). Norma již reagovala na další rozvoj nových technologií, zabývala se zpracováním dat prostředky výpočetní techniky a umožňovala nahradit dokumenty informační soustavy datovými záznamy (§ 5, odst. 3).²¹³ *Zrušeno zákonem č. 563/1991 Sb.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 208/1989 Sb.**, o finančním hospodaření státních podniků a některých dalších socialistických organizací. *Zrušeno nařízením vlády ČSFR č. 577/1990 Sb., o finančním hospodaření státních podniků.*
- **Vyhláška federálního ministerstva vnitra č. 23/1990 Sb.**, o účetnictví. Určeno pro socialistické a jiné organizace. *Zrušeno zákonem č. 563/1991 Sb.*
- **Zákon č. 563/1991 Sb.**, o účetnictví. Byl určen pro právnické osoby; zahraniční právnické osoby působící na území našeho státu, pokud vedou účetnictví; organizační složky státu; fyzické osoby jako podnikatelé; ostatní fyzické osoby, kterým povinnost vedení účetnictví ukládá zvláštní právní předpis; svěřenecké fondy podle občanského zákoníku; fondy obhospodařované penzijní společnosti; investiční fondy a dále pro ty osoby, kterým povinnost sestavení účetní závěrky stanoví zvláštní právní předpis nebo které jsou účetní jednotkou podle zvláštního právního předpisu. Zákon již reagoval na novou hospodářskou situaci a mimo jiné v §§ 31–33 upřesnil použití prostředků výpočetní a jiné techniky.²¹⁴ *Platí dosud v platném znění.*
- **Zákon č. 218/2000 Sb.**, o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla). *Platí dosud v platném znění.*
- **Zákon č. 353/2001 Sb.** Novela účetního zákona č. 563/1991 Sb. Norma zdůraznila pojetí účetnictví jako soustavy účetních záznamů a zrovnoprávnění písemné formy s technickou (elektronickou, optickou). V § 4, odst. 2 jsou zmíněny dokumenty, které nejsou samy o sobě účetní dokumenty, ale dokládá se jimi skutečnost, která je předmětem účetnictví (smlouvy, rozsudky apod.).²¹⁵

2. Ústřední úřady a orgány, jejich odborné organizace a zařízení

A) Právní normy:

²¹³ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 62–63.

²¹⁴ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 63.

²¹⁵ KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 63–65, kde je tato novela označena jako „zákon nového tisíciletí“.

- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího a ministerstva financí č. 692/1950 Ú. I., I. díl (nařizovací).** Norma vydala směrnice pro účetnictví v zařízeních státní správy a směrnou účtovou osnovu. Původci, pro které platila tato vyhláška, museli vést podvojně účetnictví (§ 2).
- **Vládní vyhláška č. 99/1953 Sb.,** o účinnosti nařízení vlády č. 41/1952 Sb. (účetní zásady) pro další okruhy účetních jednotek. Vyhláška platila od 1. 1. 1954 pro ministerstva, ostatní ústřední a jiné úřady, národní výbory, krajské soudní správy, prokuratury a jiné rozpočtové organizace (čl. 10). Touto cestou bylo u uvedených původců zavedeno podvojně účetnictví (viz nařízení č. 41/1952 Sb., § 5).
- **Směrnice ministerstva financí z roku 1953** – vyšlo jako samostatná publikace pod názvem *Směrnice k účtové osnově pro ústřední rozpočtové organizace a národní výbory*. Vypracoval odbor pro účetní evidenci ministerstva financí. Praha : Orbis, 1953. Prostřednictvím této normy byl s platností od 1. 1. 1954 zaveden podvojný účetní systém, v ústředních úřadech.
- **Vyhláška ministra financí č. 197/1956 Ú. I.,** o provádění pokladních operací v rozpočtových organizacích. Norma obsahovala i tiskopisné vzory účetních dokumentů (s. 639–644).
- **Výnos ministerstva financí čl. 141/100 000/1956.** Upravoval zásady pro vedení účetní evidence v rozpočtových organizacích.
- **Směrnice z roku 1972,** o hospodaření s rozpočtovými prostředky státního rozpočtu federace a republik – vyšlo ve *Finančním zpravodaji* č. 10/1972.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/11 504/1975.** Stanovil účtovou osnovu a směrnice k ní pro rozpočtové organizace. Byl vydán jako samostatná publikace.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/2-7531/1978.** Obsahoval změny a doplňky účtové osnovy pro rozpočtové organizace a směrnice k této účtové osnově platné od 1. ledna 1978. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* č. 5/1978.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. III/9800/1979,** kterým se vydává rozpočtová skladba pro ústředně řízené organizace a pro národní výbory. Norma zavedla od roku 1981 nové pojetí rozpočtové skladby pro ústředně řízené rozpočtové organizace a pro národní výbory a jimi řízené spravované organizace tak, že klasifikace byly maximálně sjednoceny pro všechny články československé rozpočtové soustavy.²¹⁶ *Zrušeno výnosem federálního ministerstva financí č.j. II/11 770/1985.*
- **Příručka federálního ministerstva financí čj. IX-2 11 437/1980.** Byla určena pro ústřední orgány a vyšla jako samostatná publikace pod názvem *Uživatelská příručka pro účetnictví ústředně řízených rozpočtových organizací.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. XV/2-25 591/1981.** Upravovalo směrnice pro státní účetní výkazy rozpočtových organizací, rozvahu rozpočtových organizací pro

²¹⁶ *Rozpočtová skladba pro národní výbory : platná od 1. 1. 1986.* Vydalo Ministerstvo financí ČSR. Praha, 1986, s. 3, 65.

ústřední úřady a národní výbory (s výjimkou národních výborů s jednoduchým účetnictvím).²¹⁷

- **Směrnice federálního ministerstva financí čj. XV/4066/1982**, k účtové osnově pro rozpočtové organizace. Vyšlo ve *Finančním zpravodaji*, 1982.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. II/11 770/1985**, kterým se vydává rozpočtová skladba (klasifikace příjmů a výdajů státních rozpočtů a rozpočtů národních výborů).²¹⁸
- **Vyhláška č. 506/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Norma byla určena pro Fond národního majetku České republiky a Pozemkový fond České republiky. *Zrušeno vyhláškou č. 402/2005 Sb.*
- **Vyhláška č. 402/2005 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Určeno pro Pozemkový fond České republiky. *Zrušeno vyhláškou č. 410/2009 Sb.*
- **Vyhláška č. 410/2009 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Určeno pro územní samosprávné celky, dobrovolné svazky obcí, regionální rady regionů soudržnosti, příspěvkové organizace, státní fondy podle rozpočtových pravidel, Pozemkový fond České republiky a organizační složky státu. *Platí dosud v platném znění.*

3. Politická správa mimo ústřední orgány; samospráva všech stupňů a její orgány, ústavy a podniky

A) Literatura:

- BASL. *Účetnictví obcí venkovských*. Plzeň : vl.n., [1908].
- CAIS, Petr. Účetní materiály kamerálního účetnictví obecní samosprávy v Čechách v letech 1850–1945 (se zřetelem k situaci v českém pohraničí). *Archivní časopis*, 2006, s. 249–285.
- ČÁREK, Jiří – LŮŽEK, Bořivoj. Názvosloví městských knih v severozápadních Čechách. *Sborník archivních prací*, 1968, s. 452–477 (zde pouze podkapitola 12. Knihy městských počtů a berní – s. 460–462).
- GALUSEK, Villibald. *Obecní řád pro markrabství Moravské ze dne 15. března 1864, z. č. 4, se všemi do měsíce prosince 1891 vyhlášenými měnicími a doplňujícími zákony a nařízeními s připojeným říšským obecním zákonem ze dne 5. března 1862, ř. z. č. 18, poté řád o volení v obcích pro markrabství Moravské a zákon domovský ze dne 3. prosince 1863, z. z. č. 105, se dřívějšími domovského práva se týkajícími předpisy, a sice: konskripčním patentem z roku 1804, prozatímním obecním zákonem z roku 1849 a obecním zákonem z roku 1859*. V Brně K. Winkler, 1892. Kniha obsahuje pasáže o obecním hospodaření a účetnictví (s. 55–124).

²¹⁷ *Směrnice k státním účetním...*, s. 33.

²¹⁸ O tomto výnosu viz též *Rozpočtová skladba...*, s. 4–5, 64.

- KASPRZYKIEWIC, Josef. *Gemeindeordnung und Gemeinde-Wahlordnung für Schlesien nach dem neuesten Stande der Gesetzgebung, mit Erläuterungen aus der Rechtssprechung und einem Anhange: enthaltend das Reichsgemeindegesetz und die heimatrechtlichen Vorschriften*. Troppau: Im Selbstverlage, 1899.
- KLIMENT, Josef. *Obecní zřízení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. V Praze : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936 (ed. Právnická knihovna, sv. 30). Kniha mj. komentovala čtyři tzv. finanční novely z let 1921–1935 a množství ustanovení dalších norem, které se týkaly obecních financí.
- NOVÝ, Rostislav. Městské finanční knihy doby předhusitské a husitské. *Zápisky katedry čsl. dějin a archivního studia*, 1960, IV. ročník. s. 29–41.
- OBENTRAUT, Maximilian von: *Der Gemeindevorsteher und die Gemeindevorsteher der autonomen Gemeinde*. I. Band. Prag : Verlag des Verfassers, 1863, heslo *Gemeindevermögen* – zde na s. 436–485 otištěno *Anleitung zur Verwaltung des Gemeindevermögens*, kde jsou i tiskopisné vzory obsažené již ve výnosu ministra vnitra čj. 13.353 z 11. 12 1850 (viz níže).
- OBENTRAUTŮ, Maximilian z: *Samospráva obce v království Českém*. II. svazek. V Praze : vl. n. 1863, heslo *Obecní jmění* – zde na s. 10–65 otištěno *Naučení, jak se má spravovati vlastenství obecní*, kde jsou i tiskopisné vzory obsažené již ve výnosu ministra vnitra čj. 13.353 z 11. 12 1850 (viz níže).
- *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře : výklad zákonů a nařízení ze všech oborů samosprávy obecní a okresní s pokyny a vzorci*. Sestavil Jaroslav Flögel. V Praze, Nakladatelství VI. Orel, 1933. Kniha obsahuje kapitoly: FLÖGEL, Jaroslav. Finance obecní (s. 134–162); FLÖGEL, Jaroslav. Finance okresní a zemské (s. 163–178); SOUKUP, Josef V. Účetnictví obecní (s. 618–636); SOUKUP, Josef V. Účetní knihy obecní (s. 637–679); SOUKUP, Josef V. Účetní závěrky obecní (s. 679–695).
- SCHWARZ, František. *Výklad zákona obecního (ze dne 16. dubna 1864) a zákona o zastupitelstvu okresním (ze dne 25. července 1864) pro království České*. 3. opravené a valně rozmnožené vydání. Díl I. – *Zřízení obecní a řád volení v obcích*. V Praze: J Otto, 1898. Kniha obsahuje množství pasáží týkajících se obecního účetnictví a financí, včetně hospodářství osad a péče o chudé, a dále i vzory účetních tiskopisů (s. 1226 nn).
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou : v českých zemích od středověku do počátku 18. století*. Dolní Břežany : Scriptorium, 2017. V knize jsou pasáže o účetním materiálu v tehdejších městských kancelářích (s. 94–114, 117–118).
- THEIBIG – LOTZ: *Die Verordnung über Kassen- und Rechnungswesen der Gemeinden nebst Ausführungsanweisung von 1. März 1939*. Dresden : Kommunal-Verlag Sachsen Kurt Gruber, 1939. (pro obce československého pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody v roce 1938)

B) Právní normy:

- **Dekret dvorské kanceláře č. 413/1840 Sbírký soudních zákonů** (tzv. Justitzgesetzsammlung). Stanovil, že pokuty ukládané v přestupkovém trestním řízení, jejichž převod nebyl dosud určen, se převádějí do chudinského ústavu.²¹⁹
- **Patent č. 170/1849 ř. z.**, který obsahoval prozatímní obecní zřízení. V něm se nalézala i pasáž o hospodářství a o účetních písemnostech (§§ 76–80, 87–89, 122, 123, 125, 128).
- **Výnos ministra vnitra čj. 13.353 z 11. 12 1850**, který obsahoval Návod ke správě obecního majetku (něm. *Anleitung zur Verwaltung des Gemeinde-Eigentums*). Byl určen pro menší, především poddanská města a obce, které teprve po nedávném zrušení feudálních vztahů získaly vnitřní autonomii, jež se samozřejmě vztahovala i na správu obecního majetku, a které proto s výkonem této nově nabyté pravomoci nebyly ještě důvěrně seznámeny. Obsahoval i tiskopisné vzory odpovídající novým zákonným požadavkům v oblasti účtování: obecního rozpočtu, ročního vyúčtování peněžního a naturálního, inventáře obecního majetku s jeho sumárním výkazem a pokladního deníku. Výnos ministra mimo jiné publikoval český místodržitel Karel svobodný pán Mecséry de Tsoor v nařízení č. 60.692 z 26. 12. 1850.²²⁰
- **Zákon č. 17/1863 z. z. slezského**, který obsahoval obecní zřízení pro Slezsko. Hospodaření obcí a rozvrhování platů a dávek zde upravovaly §§ 60–82.
- **Zákon č. 4/1864 z. z. moravského**, který obsahoval obecní zřízení pro Moravu. O hospodaření obcím a o rozvrhování platů a dávek zde pojednávaly §§ 60–83.
- **Zákon č. 7/1864 z. z. českého**, který mj. obsahoval obecní zřízení pro Čechy. Upravoval i obecní hospodaření a rozvrhování platů, dávek a přírážek a dále i platbu obecních pokut (§§ 67–92 a 116).
- **Zákon č. 421/1919 Sb.**, o změně obecního statku v kmenové jmění obce.
- **Zákon č. 329/1921 Sb.**, o přechodné úpravě finančního hospodářství obcí a měst s právem municipálním (tzv. I. finanční novela).
- **Nařízení vlády č. 143/1922 Sb.**, k provedení zákona č. 329/1921 Sb. o přechodné úpravě finančního hospodářství obcí a měst s právem municipálním. V dodatcích I–IV tohoto nařízení jsou vydána pravidla pro vybírání některých konkrétních obecních dávek.
- **Vyhláška č. 22/1922 z. z. českého**, o prováděcích předpisech k zákonu č. 329/1921 Sb. Norma stanovila postup účtování v obcích a tiskopisné vzory účetních knih, pomůcek a výkazů.
- **Vyhláška č. 60/1922 z. z. moravského**, o prováděcích předpisech k zákonu č. 329/1921 Sb. Stanovila postup účtování v obcích a tiskopisné vzory účetních knih, pomůcek a výkazů.

²¹⁹ O tom také KLIMENT, Josef. *Obecní zřízení...*, s. 186.

²²⁰ *Verordnung des Statthalters in Betreff der Verwaltung des Gemeinde-Vermögens*. Jeho výtisk je zastoupen v SOkA Karlovy Vary, *Archiv města Krásné Údolí*, inv. č. 674. O poslání k návodu viz místodržitelův úvod k této normě.

- **Vyhláška č. 36/1924 z. z. českého**, o dodatku k prováděcím předpisům k zákonu č. 329/1921 Sb. Norma obsahovala další tiskopisné vzory účetních pomůcek a výkazů, mj. roční závěrku.
- **Zákon č. 77/1927 Sb.**, o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy (zemí, okresů, obcí) – tzv. II. finanční novela, která mj. upravovala zemské, okresní a obecní přírážky k přímým daním a přiděly zemím a obcím.
- **Vládní nařízení č. 157/1927 Sb.**, kterým se provádí zákon č. 77/1927 Sb.
- **Vládní nařízení č. 97/1928 Sb.**, o výkonu poukazovacího práva, o úpravě účetní a pokladniční služby u zemských a okresních úřadů.
- **Vyhláška ministra vnitra v dohodě s ministrem financí č. 170/1930 Sb.**, o aktuálním znění zákona o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy (tj. č. 77/1927 Sb.), po změnách podle zákona č. 169/1930 Sb. (tzv. III. finanční novely).
- **Zákon č. 69/1935 Sb.**, o finančních opatřeních v oboru územní samosprávy (tzv. IV. finanční novela). Obsahoval úpravu zákonů č. 77/1927 Sb. (tzv. II. finanční novely) a č. 169/1930 Sb. (tzv. III. finanční novely).
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího a ministerstva financí č. 692/1950 Ú. I., I. díl (nařizovací)**. Norma vydala směrnice pro účetnictví v zařízeních státní správy a směrnou účtovou osnovu. Původci, pro které platila tato vyhláška, museli vést podvojně účetnictví (§ 2).
- **Vyhláška ministerstva financí ČR č. 205/1991 Sb.**, o hospodaření s rozpočtovými prostředky státního rozpočtu České republiky a o finančním hospodaření rozpočtových a příspěvkových organizací. Norma upravovala mj. jednotlivé účetní fondy uvedených organizací. *Zrušeno vyhláškou č. 389/2000 Sb.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/20 530/1992**, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro rozpočtové a příspěvkové organizace a obce. Norma byla uveřejněna jako samostatná publikace *Účtová osnova a postupy účtování pro rozpočtové a příspěvkové organizace a obce*, kterou federální ministerstvo financí vydalo v nakladatelství Bilance.
- **Opatření ministerstva financí čj. 283/43 167/1995**, kterým se stanoví postup přechodu z jednoduchého účetnictví na účetnictví podvojně u příspěvkových organizací. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji*.
- **Zákon č. 250/2000 Sb.**, o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Norma upravila tvorbu, postavení, obsah a funkce rozpočtů územních samosprávných celků (obce a kraje), stanovila pravidla hospodaření s finančními prostředky územních samosprávných celků a upravila zřizování nebo zakládání právnických osob územních samosprávných celků. *Platí dosud v platném znění.*
- **Opatření ministerstva financí čj. 283/76 104/2000**, kterým se stanoví účtová osnova, postupy účtování, uspořádání položek účetní závěrky a obsahové vymezení těchto položek pro organizační složky státu, územní samosprávné celky a příspěvkové organizace. Vyšlo jako samostatná publikace v roce 2001 v nakladatelství Grada.

- **Vyhláška č. 505/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Norma byla určena pro účetní jednotky, které jsou územními samosprávnými celky, příspěvkovými organizacemi, státními fondy a organizačními složkami státu. *Zrušeno vyhláškou č. 410/2009 Sb.*
- **Vyhláška č. 410/2009 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro některé vybrané účetní jednotky. Norma byla určena pro územní samosprávné celky, dobrovolné svazky obcí, regionální rady regionů soudržnosti, příspěvkové organizace, státní fondy podle rozpočtových pravidel, Pozemkový fond České republiky a organizační složky státu. *Platí dosud v platném znění.*

4. Národní výbory a jimi zřízené organizace

A) Literatura:

- DÍTKO, Jaroslav. *Účetnictví místních národních výborů*. Praha : Publikační ústav ministerstva vnitra, 1952 [ed. Příručky pro národní výbory, č. 3].
- EMINGER, Jaroslav. *Účetnictví drobných provozoven národních výborů*. Vydalo federální ministerstvo financí. Praha : Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů Praha. 1988.
- KŘIVAN, Karel. *Základy účetní evidence v rozpočtových organizacích*. Praha : Orbis, 1957.
- LANZENDÖRFER, Josef. *Několik kapitol ze samosprávy : písemná agenda místních národních výborů se směrnicemi pro místní národní výbory, se stručným výtahem z obecního zřízení, s popisem obecní spisovny a s výkladem o kamerálním účetnictví v obcích*. Praha, 1945 (ed. Knihovna českého zemského ústředí obcí, měst a okresů v Praze, sv. 29).
- ŠTEKR, Jindřich. *Účetnictví místních národních výborů : praktická příručka pro funkcionáře a úředníky místních i okresních národních výborů*. V Praze : Československý kompas, 1947.
- *Účetní evidence v malých obcích*. Vyd. ministerstvo financí, 1956.
- *Účetní evidence a evidence o majetku malých obcí*. Praha : ministerstvo financí, 1958 (ed. Otázky finančního hospodaření, sv. 11). Publikace obsahuje směrnici ministerstva financí, která byla určena pro malé obce namísto vyhlášky ministerstva financí č. 102/1958 Ú. l. a dále i tiskopisné vzory účetních písemností.

B) Právní normy:

- **Zákon č. 249/1946 Sb.**, o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy a některých jiných osob veřejného práva. *Zrušeno zákonem č. 279/1949 Sb.*

- **Zákon č. 205/1948 Sb.**, jímž se mění a doplňují předpisy o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků lidové správy a některých jiných osob veřejného práva. *Zrušeno zákonem č. 279/1949 Sb.*
- **Zákon č. 279/1949 Sb.** o finančním hospodaření národních výborů. *Zrušeno zákonem č. 83/1952 Sb.*
- **Výnos ministerstva financí poř. č. 883/1949 Sbírky oběžníků pro KNV.** Obsahoval Návod pro účetní a pokladní službu u místních národních výborů v roce 1950, který stanovil způsob účtování, účetní písemnosti a jejich tiskopisné vzory u těchto původců. *Zrušeno směrnicí ministerstva financí čj. 122/100.000/1953.*
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 312/1949 Ú. I., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví komunálních podniků.
- **Zákon č. 104/1950 Sb.**, o financování národních a komunálních podniků.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 693/1950 Ú. I., I. díl (nařizovací)**, kterou se stanoví okruh podniků, povinných řídit se předpisy pro jednotnou organizaci v oboru účetnictví, jakož i doba, od kdy tato povinnost vzniká.
- **Zákon č. 106/1951 Sb.**, o úpravě financování národních a komunálních podniků. *Převážná část zrušena zákonem č. 83/1958 Sb.*
- **Nařízení vlády č. 107/1951 Sb.**, kterým se provádí zákon o úpravě financování národních a komunálních podniků. *Zrušeno zákonem č. 83/1958 Sb.*
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího a ministerstva financí č. 692/1950 Ú. I., I. díl (nařizovací).** Norma vydala směrnice pro účetnictví v zařízeních státní správy a směrnou účtovou osnovu. Původci, pro které platila tato vyhláška, museli vést podvojný účetnictví (§ 2).
- **Zákon č. 83/1952 Sb.**, o rozpočtech národních výborů. *Zrušeno zákonem č. 8/1959 Sb.*
- **Vládní vyhláška č. 99/1953 Sb.**, o účinnosti nařízení vlády č. 41/1952 Sb. (účetní zásady) pro další okruhy účetních jednotek. Vyhláška platila od 1. 1. 1954 pro ministerstva, ostatní ústřední a jiné úřady, národní výbory, krajské soudní správy, prokuratury a jiné rozpočtové organizace (čl. 10). Touto cestou bylo u uvedených původců zavedeno podvojný účetnictví (viz nařízení č. 41/1952 Sb., § 5), s výjimkou místních národních výborů menších obcí, které kamerální účetnictví používaly nadále.²²¹
- **Směrnice ministerstva financí z roku 1953** – vyšlo jako samostatná publikace pod názvem *Směrnice k účtové osnově pro ústřední rozpočtové organizace a národní výbory*. Vypracoval odbor pro účetní evidenci ministerstva financí. Praha : Orbis, 1953. Tato norma, platná od 1. 1. 1954, fungovala jako prováděcí předpis pro nařízení vlády č. 41/1952 Sb. a vládní vyhlášku č. 99/1953 Sb., zaváděla podvojný účetní systém

²²¹ Viz nařízení č. 41/1952 Sb., § 5, a rovněž i viz BLECHA, Josef. Účetní doklady a účetní knihy..., s. 118–119.

v ústředních úřadech a národních výborech, a nahradila tak u nich dosavadní účetní systém kamerální, kromě MNV I. – III. kategorie, tj. v malých obcích do 6000 obyvatel, které v kamerálním účetnictví vedly své účetní případy nadále.

- **Směrnice ministerstva financí čj. 122/100.000/1953** (vyšlo ve Sbírce oběžníků pro KNV, 1953, poř. č. 503), pro účetní evidenci místních národních výborů I. až III. kategorie.²²² Směrnice vstoupila v platnost 1. 1. 1954 a ponechávala u uvedených původců kamerální účetní systém, s výjimkou těch místních národních výborů III. kategorie, kterým se zřetelem k rozsahu jejich finančního hospodaření nařídil krajský národní výbor vést své účetnictví podle účetních směrnic platných pro místní národní výbory IV. kategorie (tedy v účetnictví podvojném).²²³ *Zrušeno Směrnicí ministerstva financí pro účetní evidenci o hospodaření místních národních výborů v obcích do 6000 obyvatel, čj. 141/117.000/1955.*
- **Směrnice ministerstva financí, čj. 141/117.000/1955**, pro účetní evidenci o hospodaření místních národních výborů v obcích do 6000 obyvatel, čj. 141/117.000/1955. Směrnice vyšla též tiskem v publikaci *Účetní evidence v malých obcích*. Vyd. ministerstvo financí, 1956, s. 5–18 (část A). Touto normou bylo uvedeným původcům předepsáno kamerální účetnictví, typy účetních knih a jejich tiskopisy (odst. 10–15) a dále byl uveden i podrobný popis účetních knih (odst. 35–93). Rovněž tato norma stanovila povinnost podávat čtvrtletní výkazy, přičemž výkaz za 4. čtvrtletí byl zároveň ročním výkazem (ročním vyúčtováním = roční účetní závěrkou – odst. 109–118). Publikace *Účetní evidence v malých obcích* uvedla i příklady účtování v jednotlivých typech účetních knih (část E, s. 53–114).
- **Vyhláška ministra financí č. 197/1956 Ú. I.**, o provádění pokladních operací v rozpočtových organizacích. Norma obsahovala i tiskopisné vzory účetních dokumentů (s. 639–644).
- **Výnos ministerstva financí čj. 141/100 000/1956**. Upravoval zásady pro vedení účetní evidence v rozpočtových organizacích.
- **Vyhláška ministerstva financí č. 84/1958 Ú. I.**, o rozpočtovém řádu národních výborů (neplatilo pro MNV v obcích do 2000 obyvatel).
- **Směrnice z roku 1972**, o hospodaření s prostředky rozpočtů národních výborů. Ukládala finančním odborům okresních a krajských národních výborů sestavovat souhrnné účetní výkazy v úhrnu za celý obvod (okres, nebo kraj), které musely obsahovat údaje o hospodaření národních výborů všech stupňů v jejich obvodech.²²⁴ Ke všem výkazům musely být vyhotoveny komentáře. Komentovat se měly zejména případy nedodržování závazných limitů výdajů a úsporných opatření. Norma byla publikována ve *Finančním zpravodaji* č. 2 a č. 3/1972.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/11 504/1975**. Stanovil účtovou osnovu a směrnice k ní pro rozpočtové organizace. Vydáno jako samostatná publikace.

²²² Viz Vládní nařízení č. 14/1950 Sb., o organizaci místních národních výborů, § 18, odst. 1.

²²³ K tomu srov. i vládní nařízení č. 14/1950 Sb., o organizaci místních národních výborů, § 18, odst. 2.

²²⁴ *Směrnice k státním účetním...*, s. 81

- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/2-7531/1978.** Zavedl změny a doplňky účtové osnovy pro rozpočtové organizace, jakož i směrnic k ní. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* č. 5/1978.
- **Směrnice z roku 1978,** pro vedení účetnictví místních národních výborů malých obcí, drobných provozoven národních výborů, zálohovaných organizací, malých příspěvkových organizací, malých církevních organizací a jiných drobných organizací; uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* č. 9/1978.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. III/9800/1979,** kterým se vydává rozpočtová skladba pro ústředně řízené organizace a pro národní výbory. Norma zavedla od roku 1981 nové pojetí rozpočtové skladby pro ústředně řízené rozpočtové organizace a pro národní výbory a jimi řízené spravované organizace tak, že klasifikace byly maximálně sjednoceny pro všechny články československé rozpočtové soustavy.²²⁵ *Zrušeno výnosem federálního ministerstva financí č.j. II/11 770/1985.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 161/1980 Sb.,** o finančním hospodaření výrobních hospodářských jednotek a podniků; *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 208/1989 Sb.*
- **Opatření federálního ministerstva financí č. j. XV/2-25 591/1981.** Upravovalo směrnice pro státní účetní výkazy rozpočtových organizací, rozvahu rozpočtových organizací pro ústřední úřady a národní výbory (s výjimkou národních výborů s jednoduchým účetnictvím).²²⁶
- **Směrnice federálního ministerstva financí čj. FMF/XV/4066/1982,** k účtové osnově pro rozpočtové organizace. Vyšlo ve *Finančním zpravodaji*, 1982.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. II/11 770/1985,** kterým se vydává rozpočtová skladba (klasifikace příjmů a výdajů státních rozpočtů a rozpočtů národních výborů).²²⁷
- **Výnos Ministerstva financí ČSR čj. 121/16 314/1985.** Norma obsahovala rozpočtovou skladbu pro národní výbory. Vyšlo jako samostatná publikace *Rozpočtová skladba pro národní výbory : platná od 1. 1. 1986.* Vydalo Ministerstvo financí ČSR. Praha, 1986.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. V/2-19 400/1988,** o vedení účetnictví malých organizací. Byl určen pro malé podniky místní výroby a služeb a výrobní družstva. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* v roce 1988.
- **Pravidla č. 89/1989 Sb.** Stanovila pravidla hospodářského mechanismu pro státní podniky místní výroby a služeb s malým počtem pracovníků. Oddíl B této normy upravoval financování těchto podniků.

5. Podniky, finanční ústavy

²²⁵ *Rozpočtová skladba...*, s. 3, 65.

²²⁶ *Směrnice k státním účetním...*, s. 33.

²²⁷ O tomto výnosu viz též *Rozpočtová skladba...*, s. 4–5, 64.

A) Literatura:

- BLECHA, Josef. Hlavní rysy účetnictví průmyslových podniků u nás do roku 1945. *Archivní časopis*, 1956, s. 188–203.
- BLECHA, Josef. Knihy jednoduchého účetnictví v obchodě, řemesle, průmyslu a zemědělství. *Archivní časopis*, 1955, s. 21–26.
- BLECHA, Josef. Písemnosti účetní evidence průmyslových podniků jako archivní materiál. *Sborník archivních prací*, 1958, č. 2, s. 176–214.
- BLECHA, Josef. Přehled vývoje účetnictví našich průmyslových podniků od roku 1945 do roku 1956. *Archivní časopis*, 1957, s. 135–149.
- BLECHA, Josef. *Tiché rezervy ve výročních závěrkách akciových společností v průmyslu a obchodě*. Praha : Orbis, 1946.
- CIGÁNEK, František. Pečovat o záchranu všech archivních dokumentů v podnicích. *Archivní časopis*, 1963, s. 9–15.
- CIGÁNEK, František. Písemnosti národních podniků a jejich zpracování. *Archivní časopis*, 1965, s. 101–108.
- DVOŘÁČEK, Jiří. *Organisace finančního, provozního, skladního, mzdového, investičního účetnictví průmyslových podniků podle směrné účtové osnovy Č. S. R.* Kolín : Dvorko, listopad 1947.
- FIALA, Josef. *Podnikové účetnictví : abeceda účetních vědomostí pro každého*. Praha : Orbis, 1944.
- FIALA, Josef – PARTYK, Bohuslav. *Podnikové účetnictví*. 1. a 2. díl. Praha : Státní nakladatelství, 1948.
- FIALA, Josef. *Podnikové účetnictví (v jednotné organizaci podnikového početnictví) : abeceda účetních vědomostí pro každého*. 6. přeprac. a rozš. vydání. Praha : Tiskové podniky – Průmyslová služba, organizační a vydavatelské podniky ÚŠČP, 1950.
- FIALA, Tomáš. Zpracování archiválií socialistických hospodářských organizací. *Archivní časopis*, 1980, s. 93–100.
- HOFMANN, Gustav. Dýmačka ve Staré Huti u Berouna r. 1575 : rozbor a edice dílčí cedule. *Z dějin hutnictví 2. Rozpravy Národního technického muzea v Praze*, 1975, s. 170–193.
- KNEŠL, Edmund. Účetní materiál průmyslových podniků jako historický pramen. *Sborník archivních prací*, 1975, s. 451–476.
- KUBÁTOVÁ, Ludmila. Rozbor nejstarších čtvrtletních dolových účtů z Krušnohoří. *Archivní časopis*, 1982, s. 202–210.

- LOUŠA, F. *Vnitropodnikové směrnice v účetnictví podnikatelských subjektů*. Praha : Bilance, 1988.
- NOVOTNÝ, Karel. O využití účetních knih při studiu manufaktur 18. století. *Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia*, 1957, ročník II, s. 20–26.
- PECHÁČEK, Ivo. Analýza výsledkových bilancí. *Archivní časopis*, 1976, s. 95–104.
- PECHÁČEK, Ivo. Výroční bilance peněžního ústavu jako historický pramen. *Archivní časopis*, 1973, s. 143–155.
- PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny účetnictví v českých zemích před rokem 1989*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. Kniha se věnuje převážně podnikovému účetnictví a rozboru k němu vydávaných právních norem.
- *Praktická příručka pro obecní a okresní funkcionáře : výklad zákonů a nařízení ze všech oborů samosprávy obecní a okresní s pokyny a vzorci*. Sestavil Jaroslav Flögel. V Praze, Nakladatelství VI. Orel, 1933 – zde kapitola: SCHLÉE, Fidelis. Okresní záložny hospodářské (s. 333–342, mj. účetní knihy a jednotlivé účetní fondy těchto původců – s. 337–338).
- SARNOW, Otto. *Richtlinien zur Organisation der Buchhaltung im Rahmen eines einheitlichen Rechnungswesens nach dem Erlaß des Reichs- und Preußischen Wirtschaftsministeriums vom 11. November 1937*. Berlin : Haymann, 1937 – pro podniky v tehdejší československé pohraničí postoupeném Německu na základě Mnichovské dohody.²²⁸

B) Právní normy:

- **Patent z 9. 6. 1788** o zřízení kontribučních fondů obilních a obilních fondů peněžních a o hospodaření a účetnictví těchto fondů. Otištěno v Rothově sbírce *Vollständiger Auszug aller im Königreiche Böhme am Ende des achtzehnten Jahrhunderts bestehenden Gesetze*. Gesamlet von Johann Roth. Achter Theil – *Von Ste bis Tau*. Prag : Normalschul-Buchdruckerei, 1801, s. 146–150.
- **Zákon č. 1/1863 ř. z.**, který obsahoval všeobecný obchodní zákoník. Ten upravoval i hospodářství a účetnictví obchodních firem (čl. 28–40).²²⁹
- **Zákon č. 45/1863 z. z. českého**, o zpeněžení kontribučních fondů obilních a o jejich sloučení s obilními fondy peněžními do záložen. Norma upravovala v § 5 finanční hospodaření takto vzniklého fondu (záložny).

²²⁸ PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 85–86.

²²⁹ Na obchodní zákoník upozornili již KUNTOVÁ, Olga – KUNT, Miroslav. *Správa dokumentů...*, s. 61. Viz též PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 65–68.

- **Zákon č. 64/1864 z. z. českého**, o zásadách a organizaci záložen vzniklých sloučením zpeněžených kontribučních obilních fondů a obilních fondů peněžních na základě zákona č. 45/1863 z. z. českého.
- **Zákon č. 26/1882 z. z. českého**, o okresních záložnách hospodářských. Finanční hospodaření těchto původců zde upravovaly §§ 10–33.
- **Zákon č. 56/1896 z. z. českého**, o okresních záložnách hospodářských a záložnách hospodářských v Kolíně, v Mělníku a v Roudnici. Finančnímu hospodaření jsou v zákoně věnovány §§ 6–21.
- **Zákon č. 32/1900 z. z. českého**, kterým se mění některá ustanovení zákona č. 56/1896 z. z. českého, o okresních záložnách hospodářských.
- **Vyhláška ministerstva financí č. 11/1921 Sb.**, o zavedení jednotného vzorce pro sestavu závěrečných účtů akciových bank a předkládání povinných výkazů. Norma obsahovala i tiskopisné vzory těchto účetních písemností.
- **Zákon č. 404/1922 Sb.**, o úpravě hospodaření ve státních závodech, ústavech a zařízeních, které převážně nemají plniti úkoly správní.
- **Zákon č. 128/1924 Sb.**, o okresních záložnách hospodářských a kontribučních fondech peněžních v Čechách. Paragrafy §§ 14–18 upravovaly účtování a finanční hospodaření těchto subjektů.
- **Vyhláška ministerstva financí č. 147/1926 Sb.**, kterou se vydávají: vzorec výkazu stavu podle zákona ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., dále vzorce výroční zprávy a vzorec čtvrtletních zpráv akciových bank.
- **Zákon č. 116/1946 Sb.**, o jednotné organizaci podnikového účetnictví. Početnictvím se rozuměly účetnictví, kalkulace, statistika a rozpočetnictví podniků všeho druhu (§ 1, odst. 2). Generální sekretariát Hospodářské rady měl po slyšení vrcholných hospodářských organizací a ústřední rady odborů vydat závazné směrnice (§ 2, odst. 1). Úřady či organizace nadřazené podnikům mohly vydávat v rámci své působnosti předpisy či opatření ve věcech podnikového účetnictví po dohodě s generálním sekretariátem Hospodářské rady. *Zákon byl i s vyhláškami a nařízeními z něj vycházejícími zrušen zákonem č. 108/1951 Sb., o organizaci národohospodářské evidence.*²³⁰
- **Vládní nařízení č. 205/1946 Sb.**, kterým se stanoví jednotné účetní zásady.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2018/1946 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro organizaci finančního účetnictví průmyslových podniků. Norma obsahovala mj. směrnou účtovou osnovu pro průmyslové podniky.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 580/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro investiční účetnictví.

²³⁰ O tomto zákonu a jeho prováděcí vyhlášce – vládním nařízením č. 205/1946 Sb. viz PUCHINGER, Zdeněk – SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Malé dějiny...*, s. 88–89.

- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 676/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro mzdové účetnictví.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 722/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro skladní účetnictví.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 954/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro provozní účetnictví průmyslových podniků.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 993/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro vzorec účetní závěrky průmyslových podniků.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 1065/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví peněžních ústavů a peněžních podniků. Vyhláška obsahovala směrnou účtovou osnovu pro peněžní ústavy a peněžní podniky.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 1268/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se určuje zúčtovací období v provozním účetnictví průmyslových podniků.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 1269/1947 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se určuje, co se rozumí zásobami ve skladním účetnictví v průmyslových podnicích.
- **Zákon č. 51/1948 Sb.**, o úpravě některých finančních poměrů národních podniků průmyslových a potravinářských. *Zrušeno zákonem č. 104/1950 Sb.*
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 940/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví podniků obchodních, dopravních a cestovního ruchu.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2485/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro rozpočetnictví průmyslových podniků.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2608/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro kalkulaci nákladů v průmyslových podnicích.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2675/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví řemeslných podniků. Norma obsahovala mj. směrnou účtovou osnovu pro řemeslné podniky.

- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2970/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví státních podniků. Vyhláška obsahovala směrnou účtovou osnovu pro státní podniky.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 3036/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro vzorec účetní závěrky podniků obchodních, dopravních a cestovního ruchu.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 3298/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se určuje, co se rozumí zásobami ve skladním účetnictví v podnicích obchodních, dopravních a cestovního ruchu.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 3477/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají pro podniky stavebního průmyslu vysvětlivky k závazným směrnícím pro kalkulaci nákladů v průmyslových podnicích.
- **Nařízení vlády č. 165/1948 Sb.**, kterým se stanoví jednotné kalkulační zásady.
- **Vládní nařízení č. 202/1948 Sb.**, kterým se stanoví jednotné rozpočetní zásady v průmyslových podnicích.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 1008/1949 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro provozní účetnictví dopravních podniků.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 1054/1949 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro provozní účetnictví obchodních podniků.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 1079/1949 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro provozní účetnictví podniků cestovního ruchu.
- **Zákon č. 104/1950 Sb.**, o financování národních a komunálních podniků.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 469/1950 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro skladní účetnictví.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 693/1950 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se stanoví okruh podniků, povinných řídit se předpisy pro jednotnou organizaci v oboru účetnictví, jakož i doba, od kdy tato povinnost vzniká.
- **Zákon č. 106/1951 Sb.**, o úpravě financování národních a komunálních podniků.
Převážná část zrušena zákonem č. 83/1958 Sb.
- **Nařízení vlády č. 107/1951 Sb.**, kterým se provádí zákon o úpravě financování národních a komunálních podniků. *Zrušeno zákonem č. 83/1958 Sb.*
- **Zákon č. 83/1958 Sb.**, o úpravě finančního plánování a finančního hospodaření národních podniků a ostatních organizací státního socialistického sektoru. *Paragrafy 1–10, 12 a 13 tohoto zákona zrušilo zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 36/1966, kterým se zrušují některé právní předpisy, v § 1, odst. 1, č. 10.*

- **Vyhláška ministerstva financí č. 102/1958 Ú. I.**, o účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací (vyhláška se však nevztahovala na MNV v malých obcích, neboť pro ně platila zvláštní směrnice ministerstva financí (viz výše kap. 4, část A), a na JZD, u kterých platila vyhláška ministerstva financí č. 186/1958 Ú. I.). *Zrušeno vyhláškou federálního ministerstva financí č. 154/1971 Sb.*
- **Zákon č. 109/1964 Sb.**, hospodářský zákoník. Tato právní norma určovala hospodaření a správu majetku státních hospodářských organizací (§§ 56–71), a družstevních organizací (§ 87, odst. 1). *Zrušeno zákonem č. 513/1991 Sb.*
- **Vládní nařízení č. 96/1966 Sb.**, o jednotných kalkulačních zásadách. *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 153/1971 Sb., o informační soustavě organizací.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 14/1971 Sb.**, o finančním hospodaření státních a dalších hospodářských organizací. *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 139/1971 Sb.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 139/1971 Sb.**, o finančním hospodaření státních hospodářských a některých dalších socialistických organizací. *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 151/1975 Sb.*
- **Vyhláška federálního ministerstva financí č. 88/1972 Sb.**, o prověřování a schvalování ročních účetních závěrek státních hospodářských organizací a organizací zahraničního obchodu. *Zrušeno vyhláškou federálního statistického úřadu a federálního ministerstva financí č. 202/1989 Sb., kterou se ruší některé předpisy z oboru sociálně ekonomických informací.*
- **Vyhláška předsedy Státní banky československé a federálního ministerstva financí č. 118/1972 Sb.**, o pokladních operacích v socialistických organizacích. *Zrušeno zákonem č. 513/1991 Sb.*
- **Nařízení vlády ČSSR č. 151/1975 Sb.**, o finančním hospodaření státních hospodářských a některých dalších socialistických organizací. *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 161/1980 Sb.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/9750/1975**, který stanovil účtovou osnovu a směrnice k ní pro hospodářské organizace. Vydáno jako samostatná publikace.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/3-15 660/1975**, který stanovil účtovou osnovu a směrnice k ní pro peněžní a pojišťovací ústavy. Vyšlo jako samostatná publikace. *Zrušeno opatřením federálního ministerstva financí čj. VII/2-21 700/1985.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/1/30 102/1975**. Výnos vydal jednotné účtové osnovy a směrnice k nim pro hospodářské organizace. Mimo jiné doplňoval jednotnou účtovou osnovu v národním hospodářství o účty potřebné k zachycování drobných podnikových investic a jejich zdrojů financování. Pro sestavování účetních výkazů v roce 1976 organizacemi, které se v tomto roce řídily ještě jednotnou účtovou osnovou v národním hospodářství, byla k výnosu připojena směrnice *Návaznosti účtů*

účetové osnovy pro hospodářské organizace na účty jednotné účetové osnovy ve vztahu k vykazování v účetních výkazech. Uveřejněno ve Finančním zpravodaji č. 1/1976.

- **Nařízení vlády ČSSR č. 161/1980 Sb.**, o finančním hospodaření výrobních hospodářských jednotek a podniků; *Zrušeno nařízením vlády ČSSR č. 208/1989 Sb.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/19 150/1980.** Norma vydala účtovou osnovu pro hospodářské organizace a směrnice k ní. *Zrušeno výnosem federálního ministerstva financí čj. VII/9 333/1985.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. VII/9 333/1985**, který vydal účtovou osnovu pro hospodářské organizace a směrnice k účtům této osnovy. *Zrušeno vyhláškou federálního statistického úřadu a federálního ministerstva financí č. 202/1989 Sb., kterou se ruší některé předpisy z oboru sociálně ekonomických informací.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. VII/2-21 700/1985.** Tato norma vydala účtovou osnovu a směrnice k ní pro peněžní a pojišťovací ústavy. *Zrušeno zákonem č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. V/2-19 400/1988**, o vedení účetnictví malých organizací. Byl určen pro malé podniky místní výroby a služeb a výrobní družstva. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* v roce 1988.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. V/2-19 598/1988**, o vedení účetnictví v podniku řízeném svazou bytových družstev. *Zrušeno vyhláškou federálního statistického úřadu a federálního ministerstva financí č. 202/1989 Sb., kterou se ruší některé předpisy z oboru sociálně ekonomických informací.*
- **Pravidla č. 89/1989 Sb.** Tato norma stanovila pravidla hospodářského mechanismu pro státní podniky místní výroby a služeb s malým počtem pracovníků. V oddílu B pak upravovala financování těchto podniků.
- **Nařízení vlády ČSSR č. 208/1989 Sb.**, o finančním hospodaření státních podniků a některých dalších socialistických organizací. *Zrušeno nařízením vlády ČSFR č. 577/1990 Sb.*
- **Nařízení vlády ČSFR č. 577/1990 Sb.**, o finančním hospodaření státních podniků.
- **Zákon č. 513/1991 Sb.**, obchodní zákoník. Byl určen pro podnikatele (§ 2, odst. 2), obchodní společnosti (§§ 56–220) a družstva (§§ 221–260). V normě jsou i pasáže o účetnictví, mj. že podnikatelé jsou povinni vést účetnictví v rozsahu a způsobem stanoveným zvláštním zákonem (§ 35); podnikatelé zapsaní v obchodním rejstříku účtují v soustavě podvojného účetnictví (§ 36); pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, účtují podnikatelé, kteří nejsou zapsaní v obchodním rejstříku, v soustavě jednoduchého účetnictví (§ 37); účetním obdobím je kalendářní rok (§ 38). Zákon dále obsahoval i ustanovení o některých fondech, jako je rezervní fond obchodních společností (§§ 67, 217 ad.) a o typech účtů. *Zrušeno zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.*

- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/20 100/1992**, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro podnikatele. Vyšlo v publikaci *Účtová osnova a postupy účtování*, kterou federální ministerstvo financí vydalo v nakladatelství Bilance.
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/2-15 415/1992**, kterým se stanoví postup v účetnictví a v účetní závěrce investičních společností a investičních fondů. Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1992.
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/2-20 990/1992**, kterým se doplňuje účtová osnova a směrnice k ní pro investiční společnosti a investiční fondy. Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1992. *Zrušeno opatřením federálního ministerstva financí čj. 282/11 198/1994, kterým se zrušují některá opatření vydaná podle § 4 odst. 2 zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/2-28 110/1992**, kterým se stanoví použití metodiky účetnictví a účetní závěrky a její změny a doplňky pro účetní období roku 1993 v bankách. Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1992. *Zrušeno opatřením federálního ministerstva financí čj. 282/11 198/1994, kterým se zrušují některá opatření vydaná podle § 4 odst. 2 zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví.*
- **Opatření ministerstva financí čj. 282/41 410/1993**, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro banky. Vyšlo jako samostatná publikace.
- **Opatření ministerstva financí čj. 281/73 574/1993**, kterým se mění a doplňuje uspořádání položek rozvahy a výkazu zisků a ztrát a jejich obsahové vymezení pro podnikatele. Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1994.
- **Opatření ministerstva financí čj. 281/56 350/1994**. Opatření upravilo postupy účtování u těch fyzických osob provozujících podnikatelskou činnost nebo jinou výdělečnou činnost, které účtovaly v soustavě jednoduchého účetnictví.
- **Opatření ministerstva financí čj. 281/89 759/2001**, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro podnikatele. *Toto i další opatření ministerstva financí pozbylo platnosti dne 1. 1. 2004, kdy byly zavedeny České účetní standardy pro podnikatele.*²³¹
- **Vyhláška č. 500/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví. Vyhláška stanovila směrnou účtovou osnovu, která však již nebyla členěna na syntetické účty, ale pouze určila náplň jednotlivých účtových tříd a skupin (§46, odst. 1 + příloha č. 4). To znamená, že od 1. 1. 2003 si uspořádání, obsah, číslování a názvy syntetických účtů již volily účetní jednotky samy, a to v účtovém rozvrhu, který však musel být v souladu s uvedenou směrnou účtovou osnovou.²³²
- **Vyhláška č. 501/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky, které jsou bankami a jinými finančními institucemi.

²³¹ PROCHÁZKOVÁ, Dagmar – LÍBAL, Tomáš – VLACH, Pavel. *Vzorová účtová osnova, rozvaha a výsledovka 2004*. Ostrava : Sagit, c2004, s. 4–5.

²³² PROCHÁZKOVÁ, Dagmar – LÍBAL, Tomáš – VLACH, Pavel. *Vzorová účtová...*, s. 4.

6. Družstevní organizace, JZD, velkostatky, zemědělské a lesní podniky

A) Literatura:

- AL SAHEB, Jan – VAŘEKA, Marek. Urbáře. In *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku*, 2. Ostrava : Ostravská univerzita. Centrum pro hospodářské a sociální dějiny, 2010, s. 58–75.
- BEZDÍČEK, Josef. *Hospodářské účetnictví jednoduché a dvojité pro malé i velké statky*. V Praze : Slavík a Borový, 1879.
- BEZDÍČEK, Josef. *Leitfaden zur Rechnungsführung auf Herrschaften und Patronaten im Kameralstil*. 2. geänderte Auflage. Schlan : s. n., 1914.
- BEZDÍČEK, Josef. *Účetnictví pro podniky zemědělské*. Praha : Řivnáč, [1913].
- BLECHA, Josef. Účetnictví v zemědělských podnicích u nás do roku 1945. *Archivní časopis*, 1958, s. 242–262 + *Archivní časopis*, 1959, s. 88–99.
- BROŽ, Ferdinand. *Praktische Erfahrungen über die Anwendung der doppelten Buchführung bei der Land- und Forstwirtschaft und deren Industrie*. Prag : J. G. Calve'sche k. k. Hof- und Univ.-Buchhandlung Ottomar Beyer, 1882.
- ČERNÝ, Václav. *Hospodářské instrukce*. V Praze : Nákladem Československé akademie zemědělské, 1930.
- ČVANČARA, František. *Organisace a správa zemědělských podniků : zemědělská spravověda se základy taxace a účetnictví*. 2. uprav. vydání. Praha : Československá akademie zemědělská, 1947.
- EXCELI, Wenzel. *Grundsätze der landwirtschaftlichen Verrechnung*. Prag, 1835.
- HANZAL, Josef. Hospodářské patrimoniální účty předbělohorského období. *Sborník archivních prací*, 1966, s. 397–419.
- HORKA, Miroslav a kol. *Písemnosti v jednotném zemědělském družstvu : příručka administrativy JZD*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1958.
- KAŠPAR, Jaroslav. Příspěvek k metodice zpracování vrchnostenských peněžních účtu ze 17. století. *Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia*, 1957, ročník II, s. 33–49.
- KOŠTÁL, Miloslav. Archiv kapitalistického velkostatkáře jako problém skartační. *Archivní časopis*, 1961, s. 196–203.
- KOŠTÁL, Miloslav. Archivní zpracování starších hospodářských účtů v archivech velkostatku. *Archivní časopis*, 1956, s. 11–19.

- LOM, František. *Organisace zemědělského podniku před rokem 1848 : příspěvek k vývoji provozních soustav v zemědělství českých zemí*. Brno : Ústav zemědělské ekonomiky VŠZ, 1948.
- MAREK, František. Archivní péče o písemnosti JZD, 1956. *Archivní časopis*, 1956, s. 183–188.
- MIKUŠEK, Eduard. Účetní systémy a metody na majetku roudnických Lobkoviců. *Sborník archivních prací*, 1986, s. 53–102.
- SLAVÍČKOVÁ, Pavla. *Účetnictví mezi tradicí a racionalitou : v českých zemích od středověku do počátku 18. století*. Dolní Břežany : Scriptorium, 2017. Kniha obsahuje pasáž o velkostatkách (s. 120–134 a 143–144).
- SVOBODA, Jiří. Obilní účty vrchnostenských panství z 18. století a způsob jejich zpracování. *Zápisky Katedry československých dějin a archivního studia*, 1957, ročník II, s. 17–20.
- VANÍČEK, Jan. *Die doppelte Buchführung im Landwirthschaftsbetriebe : ein Vereinfachtes Rechnungsprincip der Wirthschaftsbuchführung : monographisch dargestellt in den Durchschnittsziffern zehnjähriger Betriebsperiode auf einem nordostböhmischen Grossgute*. Prag : J. G. Calve'sche k. k. Hof- und Univ.-Buchhandlung Ottomar Beyer, 1885.
- VOLDÁN, Vladimír. K otázce skartace písemností velkostatků a jejich ústředních správ. *Archivní časopis*, 1961, s. 203–208.

B) Právní normy:

- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 815/1949 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví zemědělských a lesních podniků.
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 693/1950 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se stanoví okruh podniků, povinných řídit se předpisy pro jednotnou organizaci v oboru účetnictví, jakož i doba, od kdy tato povinnost vzniká.
- **Vyhláška ministerstva zemědělství č. 185/1953 Ú. l.**, kterou se upravuje organizace účetní služby pro jednotná zemědělská družstva.
- **Zákon č. 53/1954 Sb.**, o lidových družstvech a družstevních organizacích. Tato právní norma rovněž obsahuje i pasáže o hospodaření uvedených původců (§ 28).
- **Vyhláška ministerstva financí č. 186/1958 Ú. l.**, o účetní evidenci jednotných zemědělských družstev. *Zrušeno vyhláškou federálního ministerstva financí č. 154/1971 Sb., o účetnictví*.
- **Směrnice z roku 1959** k účtové osnově pro stavební bytová družstva. Vyšlo ve *Věstníku ministerstva financí*, 1959, č. 4.

- **Zákon č. 109/1964 Sb.**, hospodářský zákoník. Tato právní norma určovala hospodaření a správu majetku státních hospodářských organizací (§§ 56–71), a družstevních organizací (§ 87, odst. 1). *Zrušeno zákonem č. 513/1991 Sb.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. VII/1-14 879/1985 a zároveň výnos Ministerstva zemědělství a výživy ČSR čj. 688/85-225**, účtová osnova a směrnice k účtové osnově pro hospodářské organizace ve znění platném pro zemědělské organizace. Vyšlo jako samostatná publikace v Praze roku 1986.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. V/2-19 598/1988**, o vedení účetnictví v podniku řízeném svazy bytových družstev. *Zrušeno vyhláškou federálního statistického úřadu a federálního ministerstva financí č. 202/1989 Sb., kterou se ruší některé předpisy z oboru sociálně ekonomických informací.*
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. V/2-19 400/1988**, o vedení účetnictví malých organizací. Byl určen pro malé podniky místní výroby a služeb a výrobní družstva. Uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* v roce 1988.
- **Zákon č. 513/1991 Sb.**, obchodní zákoník. Byl určen rovněž pro družstva (§§ 221–260). V normě jsou i pasáže o účetnictví, nedělitelném fondu družstev a o jejich účetní závěrce (§ 235, 252). *Zrušeno zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/1-11 320/1992**, kterým se stanoví postup v účetnictví a při inventarizaci hospodářských prostředků při uplatnění zákona o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v zemědělských družstvech (zákon č. 42/1992 Sb.). Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1992.
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/1-12 880/1992**, kterým se stanoví postup v účetnictví a při inventarizaci hospodářských prostředků při uplatnění zákona o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků ve spotřebních družstvech (zákon č. 42/1992 Sb.). Uveřejněno ve *Finančním zpravodajství* v roce 1992.
- **Vyhláška č. 507/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví. Norma byla proto určena pro spolky, odborové organizace, organizace zaměstnavatelů, církve, honební společenstva, obecně prospěšná společenstva, nadační fondy, ústavy, společenství vlastníků jednotek a pro bytová či sociální družstva. *Zrušena zákonem č. 437/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.*

7. Nemocenské, zdravotní, úrazové, penzijní pojišťovny a léčebné fondy

A) Literatura:

- NUHLÍČEK, Josef – KRAJNÍK, Stanislav. Hodnocení písemností okresních národních pojišťoven a revírních bratrských pokladen. *Archivní časopis*, 1969, s. 203–210.

B) Právní normy:

- **Zákon č. 116/1946 Sb.**, o jednotné organizaci podnikového účetnictví.
- **Vyhláška generálního sekretariátu Hospodářské rady č. 2659/1948 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se vydávají závazné směrnice pro finanční účetnictví podniků provozujících smluvní (soukromé) pojištění. Vyhláška obsahovala směrnou účtovou osnovu pro podniky provozující smluvní (soukromé) pojištění).
- **Vyhláška Státního úřadu plánovacího č. 693/1950 Ú. l., I. díl (nařizovací)**, kterou se stanoví okruh podniků, povinných řídit se předpisy pro jednotnou organizaci v oboru účetnictví, jakož i doba, od kdy tato povinnost vzniká.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. XV/3-15 660/1975.** Výnos vydal účtovou osnovu a směrnice k ní pro peněžní a pojišťovací ústavy Vyšlo jako samostatná publikace. *Zrušeno opatřením federálního ministerstva financí čj. VII/2-21 700/1985.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. VII/2-21 700/1985.** Vydalo účtovou osnovu a směrnice k ní pro peněžní a pojišťovací ústavy. *Zrušeno zákonem č. 89/1995 Sb. o státní statistické službě.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/2-25 430/1992**, kterým se stanoví účtová osnovu a postupy účtování pro pojišťovny. Vyšlo jako samostatná publikace v nakladatelství Bilance.
- **Vyhláška č. 502/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky, které jsou pojišťovnami. *Platí dosud v platném znění.*
- **Vyhláška č. 503/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro zdravotní pojišťovny. *Platí dosud v platném znění.*

8. Politické strany, odborové organizace, společenské organizace 1848–1990, kulturní a vědecké ústavy a zařízení, spolky a církevní instituce

A) Literatura:

- SOCHR, Jiří. Pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů. *Archivní časopis*, 1962, s. 19–25.
- SPÁČIL, Vladimír. K otázce pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů z oblasti olomoucké arcidiecéze. *Archivní časopis*, 1963, s. 76–81.
- *Vorschriften über Verwaltung des Vermögens einzelner Kirchen und geistlichen Pfründen, sowie der zu Gunsten derselben gemachten Stiftungen in der böhmischen Kirchen-Provinz.* Prag : Druck Carl Bellmann, [1861]–[1862] + *Formulare als Anhang zu den Vorschriften über Verwaltung des kirchlichen Vermögens in der Böhmischen*

Kirchen-Provinz. Prag : Druck Carl Bellmann, 1862. Tato publikace obsahovala vzory tištěných formulářů pro knihu zapůjčených a investovaných peněz (kapitálů); knihu osobních kont plátců (saldokonto), např. pro platby nájmu; pokladní deník a roční vyúčtování. Uvedené tiskopisy byly určeny zvláště pro kostel a zvláště pro nadační jmění. Rovněž byl mezi formulářové vzory zařazen i rozpočet pro kostel.

B) Právní normy:

- **Výnosy federálního ministerstva financí čj. XV/2-32 316/1975 a čj. XV/2-4 420/1976.** Obsahovaly účtovou osnovu a směrnice k ní pro společenské a ostatní organizace. Vyšlo jako samostatná publikace *Účtová osnova a směrnice k účtové osnově pro společenské a ostatní organizace*. Praha, 1976. Platilo rovněž i pro kulturní a vědecké ústavy a zařízení a dále pro církve. *Obě normy byly zrušeny výnosem federálního ministerstva financí čj. VII/2-23 316/1985.*
- **Směrnice z roku 1978**, pro vedení účetnictví místních národních výborů malých obcí, drobných provozoven národních výborů, zálohovaných organizací, malých příspěvkových organizací, malých církevních organizací a jiných drobných organizací; uveřejněno ve *Finančním zpravodaji* č. 9/1978.
- **Výnos federálního ministerstva financí čj. VII/2-23 316/1985.** Norma stanovila účtovou osnovu a směrnice k ní pro společenské a ostatní organizace. Vyšlo jako samostatná publikace. *Zrušeno zákonem č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě.*
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/2-7 287/1992**, kterým se stanoví postup účtování a vykazování zvířat v zoologických zahradách.
- **Opatření federálního ministerstva financí čj. V/20 531/1992**, kterým se stanoví účtová osnova a postupy účtování pro politické strany, hnutí, občanská sdružení a jiné nevýdělečné organizace. Uveřejněno jako samostatná publikace *Účtová osnova a postupy účtování pro politické strany, hnutí, občanská sdružení a jiné nevýdělečné organizace v nakladatelství Bilance*.
- **Opatření ministerstva financí čj. 283/25 680/1993**, kterým se stanoví postup přechodu z jednoduchého účetnictví na účetnictví podvojně u politických stran, hnutí, občanských sdružení a jiných nevýdělečných organizací.
- **Opatření ministerstva financí čj. 283/25 681/1993**, kterým se stanoví postup přechodu z podvojného účetnictví na jednoduché účetnictví politických stran, hnutí, občanských sdružení a jiných nevýdělečných organizací.
- **Vyhláška č. 504/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky, u kterých hlavním předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví. Vyhláška se proto týkala např. politických stran a politických hnutí, spolků, církví a náboženských společností, obecně prospěšných společností, zájmových sdružení právnických osob, nadací, nadačních fondů a ústavů, společenství vlastníků jednotek, veřejných vysokých škol ad. *Platí dosud v platném znění.*

- **Vyhláška č. 507/2002 Sb.**, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví. Norma byla proto určena pro spolky, odborové organizace, organizace zaměstnavatelů, církve, honební společenstva, obecně prospěšná společenstva, nadační fondy, ústavy, společenství vlastníků jednotek a pro bytová či sociální družstva. *Zrušena zákonem č. 437/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.*